

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Violeta Bajmaku

Čeští vojáci v zahraničních misích z pohledu rodinných a partnerských vazeb

Czech soldiers in foreign missions from a perspective of their family and partner relationships

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Kazimír Večerka, CSc.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce panu PhDr. Kazimírovi Večerkovi, CSc. za trpělivost, stále vstřícný přístup, smysl pro detail a konstruktivní kritiku, dále vyučujícím panu Mgr. Janu Rösslerovi a paní Mgr. Kateřině Merklové, bez jejichž předmětů bych nikdy nepronikla do zrádných tajů sociologického zkoumání, ačkoli se před jeho záludnostmi musím mít stále na pozoru.

Samozřejmě bych také ráda zdůraznila, jak velkou úctu chovám ke všem, kteří byli v průběhu výzkumu ochotni odpovídat na mé otázky, a jak moc si vážím důvěry a upřímnosti, kterou ke mně projevili.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 7. srpna 2017

.....

Violeta Bajmaku

Klíčová slova (česky):

aplikovaný výzkum, bakalářská práce, partnerství, rodina, sociální práce, voják z povolání, zahraniční mise

Klíčová slova (anglicky):

applied research, Bachelor's thesis, partnership, family, social work, professional soldier, foreign mission

Abstrakt (česky)

Tato bakalářská práce je pojatá jako aplikovaný výzkum. Primárně se zabývá českými vojáky se zkušeností ze zahraniční vojenské mise a jejich vztahy k blízkým osobám. Prezentovaný teoretický základ práce vychází především z poznatků psychologie a sociologie. Text se věnuje tématům vojenské služby, motivace, přípravy vojáků, průběhu zahraničních misí, vývoji vztahů, návratům z mise, ale i podpůrnému systému, který je na území České republiky v současnosti poskytován vojákům a potřebným válečným veteránům. V rámci práce je v empirické části představen kvalitativní výzkum, který je zaměřen na to, nakolik jsou vztahy a vazby s rodinami a partnery českých vojáků ovlivněny účastí na zahraničních vojenských misích. Výzkum je založen na hloubkových individuálních rozhovorech s vojáky a s odborníky. Celkově bylo zapojeno 14 respondentů.

Abstract (in English):

The Bachelor's thesis is conceived as an applied research. The thesis primarily deals with czech soldiers who participated in foreign military mission and their relations with close people. The presented theoretical background is based on the psychological and sociological knowledge. The text represents these topics: military service, motivation, preparations of soldiers, the course of the mission, relationship development, returns from the mission and also a topic of the present supporting system in Czech republic for soldiers and needed war veterans. The empirical part of the thesis shows the quality research which finds out an effect of participating in foreign military missions on relations of czech soldiers with their family members and partners. The research uses in-depth interviews with soldiers and experts. In total, 14 interviewees were involved.

Obsah

1	ÚVOD	9
2	VOJÁK A JEHO SPECIFIKA	11
2.1	VOJÁK.....	11
2.2	VSTUP DO ARMÁDY.....	11
2.3	PRACOVNÍ ZPŮSOBILOST.....	12
2.4	VOJENSKÁ SLUŽBA	13
2.5	VÁLEČNÝ VETERÁN.....	16
3	MOTIVACE	18
3.1	MOTIVACE K VÝKONU PROFESE	18
3.2	MOTIVACE K ÚČASTI NA MISI	20
4	PSYCHOLOGICKÁ PŘÍPRAVA	23
4.1	PSYCHICKÁ PŘIPRAVENOST	23
4.2	PSYCHOLOGICKÁ PŘÍPRAVA A ZAHRANIČNÍ MISE.....	26
4.2.1	<i>Belgický model</i>	27
4.2.2	<i>Podpora vojáků - USA</i>	28
5	PRŮBĚH MISE	30
6	RIZIKA	35
6.1	STRESORY A REAKCE	35
6.1.1	<i>Stres</i>	37
6.1.2	<i>Agrese</i>	40
6.1.3	<i>Psychické poruchy</i>	40
6.1.4	<i>Abúzus alkoholu</i>	41
6.1.5	<i>Kontrola stresu</i>	42
6.2	DEPRESE A SEBEVRAŽEDNOST	42
6.2.1	<i>Deprese</i>	42
6.2.2	<i>Suicidalita</i>	43
6.3	KRITICKÉ SITUACE A TRAUMATA	45
6.3.1	<i>Krize</i>	45
6.3.2	<i>Trauma</i>	47
7	VZTAHY	51

7.1	VÝZNAM VAZEB	51
7.2	VLIV MISE	52
7.2.1	<i>Odloučení</i>	54
7.2.2	<i>Kontakt</i>	54
7.3	PŘÁTELSTVÍ MEZI VOJÁKY	56
8	NÁVRAT Z MISE	58
9	POMÁHAJÍCÍ PROCES	62
9.1	ZDROJE PODPORY V ARMÁDĚ	62
9.2	SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	63
9.3	KOMUNITNÍ CENTRUM V BRNĚ	65
9.4	DALŠÍ ZDROJE PODPORY	66
10	EMPIRICKÁ ČÁST	68
10.1	METODOLOGICKÁ ROZPRAVA	68
10.2	RESPONDENTI	74
10.2.1	<i>Účastníci misí:</i>	74
10.2.2	<i>Odborníci</i>	75
10.2.3	<i>Další respondenti</i>	75
10.3	PŘEDSTAVENÍ ZÍSKANÝCH DAT	76
10.3.1	<i>Motivace vojáků</i>	76
10.3.2	<i>Vnímání nebezpečí v misi</i>	78
10.3.3	<i>Odloučení a kontakt na dálku</i>	80
10.3.4	<i>Přátelství</i>	82
10.3.5	<i>Partnerství a mise</i>	84
10.3.6	<i>Vztah k dětem</i>	88
10.3.7	<i>Návrat domů</i>	90
10.3.8	<i>Neočekávaná témata ve výzkumu</i>	93
11	ZÁVĚR	96
12	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	99
	PŘÍLOHA	I

Seznam zkratk

NATO	Severoatlantická aliance (anglicky The North Atlantic Treaty Organization)
PIES	označení základních principů tzv. bojového neuropsychiatrického třídění v zahraničních misích pro vojáky vystavené vysoce stresující situaci podle předpokladů úzdravy, jedná se o složeninu počátečních písmen anglických slov: proximity, immediacy, expectancy, simplicity
PTSD	posttraumatická stresová porucha (anglicky Posttraumatic Stress Disorder)
USA	Spojené státy americké (anglicky The United States of America)

1 Úvod

Současné politické a mezikulturní dění ve světě zavdává potřebu zamyslet se nad tím, jakou bezpečnostní ochranu bude naše společnost v nadcházející době vyžadovat. Strategie vedoucí k zajištění bezpečí jsou rozličné, ale základním dispozičním prvkem taktických možností každého státu bývá pro případ ohrožení vojsko. Jím ale nelze rozumět za každých okolností homogenní zdroj nevyčerpatelných sil, jejichž míra se určuje pouze součtem jednotek.

Armáda usiluje o jednotnost při směřování k cílům; dává tento svůj ideál najevo přinejmenším jedním, napohled nepřehlédnutelným projevem – uniformovaností (alespoň co se služebních zaměstnanců týká). Pod stejnokrojem ale nacházíme individuality, lidské bytosti se svými limity a potřebami. Nejsou to stroje, které konají podle vzorce, které, když se porouchají, můžeme nechat opravit, a v případě nenapravitelných škod jednoduše vyhodit. O člověka je potřeba pečovat, když slouží, i když „doslouží.“ Života jednotlivce a jeho osobních vlastností by si naše moderní vyspělá společnost měla vážit i ve chvíli, kdy ani on sám nemusí dohlížet smysl své existence; na tomto principu jsme jako (ne jediný) národ vystavěli náš stát, vybudovali naši kulturu. Výhledově se zdá, že solidarita, pochopení a sdílení fungují jako pevné základní kameny zdravé společnosti.

Tato práce se nepokouší o výklad toho, čím lze nejlépe posloužit naší společnosti, nebude se přiklánět na stranu militantních ani pacifistů. Zaciluje se pouze na člověka v profesi vojáka, a to vojáka se zkušeností s prací v zahraničních vojenských misích, přičemž si jeho životní situace všimá v rámci jeho rodinného, sociálního a profesního zázemí v době mise a po ní. Těmito životními situacemi jsou myšleny především osobní a vztahové krize, které mají v krajním případě za následek vyšší rozvodovost a sebevražednost, než je tomu u zbytku populace.

Nároky kladené na vojáky a to, jak se s nimi dokáží v reálném světě vypořádat, jsou v této bakalářské práci diskutovaným tématem. V teoretické části práce je důraz kladen na psychiku vojáka při misi i po návratu z ní, na možné důsledky prožitých událostí ve škále od těch traumatických až po následky pouhého odloučení, a to s dosahem na vazbu k blízkým rodinným příslušníkům a partnerům. Popsán je i rodinný systém a vztahy, které spoluutvářejí existenci a životní štěstí člověka, stejně jako přátelský vazby.

Co se týká praktické části práce, jedná se o aplikovaný výzkum, který si v prostředí České republiky, kde tradice sociální práce zaměřená na válečné veterány stojí téměř na počátku svého vývoje, klade za cíl především spojit vybrané poznatky oborů jako je psychologie, sociální práce, sociologie aj. a tyto znalosti dát do souvislosti s výsledky výzkumu, který bude v empirické části této práce uveden. Cílem výzkumu je především zjistit, jak vojáci prožívají svou účast na vojenské misi vzhledem k odloučení od svých blízkých, aby tyto poznatky mohly být využity k dalšímu rozvoji sociální práce při kontaktu s touto cílovou skupinou.

Předpokladem úspěchu naplnění výzkumných očekávání bude zvažování faktů a směřování k objektivitě, zatímco vytyčeným cílem je snaha shromáždit dostatek informací o prožívání vojáků ve vojenských misích, které by mohly poskytnout zpětnou vazbu pro ty, kteří se zabývají podporou vojáků a jejich rodin.

Cílové skupině, na kterou zacílují tento text, se věnovaly i některé závěrečné práce studentů vysokých škol z předešlých let. Poznatky, které shrnují a představují tyto práce, jsou, spolu s jinými zdroji teoretické části, východiskem pro nalezení výzkumných otázek této bakalářské práce.

Ke všem zdrojům informací bude v průběhu zpracovávání tématu přistupováno kriticky s cílem nepřijímat automaticky všechny ustálené představy o problematice, ale brát je za základ vlastního empirického ověřování.

2 Voják a jeho specifika

V této kapitole se stručně prezentují nejvýraznější pojmy úzce spojené s podstatou této bakalářské práce. (Specifiky vojáka rozumíme odlišnosti, které přímo vyplývají z jeho profese.) Cílem není podrobný výklad těchto pojmů, nýbrž jejich účelné, ale nikoliv zavádějící představení pro potřeby porozumění jejich role v kontextu problematiky. Jedná se o témata dotýkající se blízké osoby vojáka a způsobu života, který si zvolil při výběru povolání. Jejich uchopení a začlenění do „myšlenkové mapy“ práce (za účelem odhalení kauzálních vztahů), se promítá na přístupu k projednávané cílové skupině.

2.1 Voják

V prostředí našeho státu se jím rozumí osoba ve služebním poměru k České republice podléhající vojenskému výcviku, a to konající službu jako voják z povolání nebo voják v aktivní záloze. Formy služby pod Armádou České republiky upravují zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 45/2016 Sb., o službě vojáků v záloze taktéž ve znění pozdějších předpisů.

V současné době se lze stát vojákem jen na základě vlastní žádosti. V roce 2005 byla v České republice zrušena základní vojenská služba na návrh ministra obrany Jaroslava Tvrdíka. Česká armáda se tedy plně profesionalizovala. Nicméně mnoho současných vojáků a novodobých válečných veteránů ve středním a vyšším věku (cca 30 a výše) ještě brannou povinnost zažilo a rozhodlo se pokračovat v armádě jako voják z povolání hned po dokončení základní povinné služby nebo se do armády vrátilo s odstupem času.

Vstup do armády není pouze na dobrovolné bázi, armáda si ze zájemců o vojenské povolání vybírá nejvhodnější uchazeče podle stanovených kritérií.

2.2 Vstup do armády

Zájemci o vstup do armády kontaktují v první řadě rekrutační středisko, kde jsou seznámeni s podrobnostmi a podmínkami služebního poměru. Armáda je výběrovou institucí,

na své potenciální příslušníky klade požadavky týkající se jejich psychického nastavení a odolnosti, zároveň vyžaduje dobrý zdravotní stav a fyzickou kondici.

Nově přijatí vojáci by tedy neměli vykazovat znaky špatného psychického zdraví, či dokonce patologie. (Je však otázkou, nakolik striktní jsou požadavky vyšetřujících lékařů a psychologů a zda dokáží odhalit veškeré slabé stránky v psychice zájemce, které mohou být později atakovány v souvislosti s výkonem povolání vojáka do té míry, že tím osoba či lidé v jejím okolí utrpí závažnou újmu.)

Psychodiagnostika při výběru vojenského personálu se orientuje především na oblasti vědomostí, osobní inteligence, specifických schopností, zájmů, osobnostních a fyzických charakteristik. Jak píše Dziaková (2009, str. 54, ř. 1-3): „Mezi metody nejčastěji používané v psychologickém výběru patří interview, testy a dotazníkové metody, provádění činností, řešení úkolů a pozorování.“ Psychická způsobilost zjišťovaná těmito metodami je jednou ze složek pracovní způsobilosti.

2.3 Pracovní způsobilost

U uchazečů o vojenskou profesi je hodnocena tzv. **pracovní způsobilost** (Dziaková, 2009, str. 56, ř. 13-16):

„termín, který vystihuje poměr **nároků nebo požadavků na straně pracovní činnosti a odpovídajících kapacit či vlastností na straně vojáka**. Míru souladu požadavků a předpokladů lze obecně vyjádřit dimenzí způsobilost – nezpůsobilost.“

Složkami, které pracovní způsobilost zahrnuje, jsou: odborná pracovní způsobilost, psychická způsobilost k práci, fyzická způsobilost a morální a občanská bezúhonnost. Ohledně určování psychické způsobilosti je třeba vzít v úvahu, že uchazeči jsou ve své odolnosti hodnoceni spíše v měřítkách uzpůsobených široké populaci, nikoliv vzhledem k náročnosti své budoucí profese a jejích požadavků. Bohužel se zde psychická způsobilost posuzuje pouze na rovině toho, zda potenciální voják trpí či netrpí psychologickou či psychiatrickou patologií. (Dziaková, 2009)

Odolnost či křehkost psychiky vojáka se projeví při výkonu služby v souvislosti s prožitky s ní spojenými. Jsou aspekty, které jsou v armádě všudypřítomné, ale většina faktorů působících na osobnost člověka se různí dle povahy služby, místa jejího výkonu, ale i míry motivace k činnosti, která může být z některých hledisek nepříjemná (např. nutnost nočních hlídek kolem stanoviště v nepříznivém počasí a vojáková schopnost motivovat sám sebe, vidět smysl v konané činnosti).

2.4 Vojenská služba

Vojenská služba začíná nástupem do tříměsíčního Kurzu základní přípravy. Během této doby se může voják kdykoli rozhodnout, že si přeje odejít, a symbolicky zazvoní na zvon.

Zdeněk Koza ve svém článku z roku 2014 (Dostupné z: <http://www.armadinoviny.cz/kzp-prvni-kroky-vojaka-v-armade-cr.html>) popisuje průběh tohoto kurzu. Voják při jeho absolvování musí projít několika testy, jsou to znalostní ale i fyzická přezkoušení, které musí zvládnout v požadované kvalitě, přičemž na prokázání fyzického výkonu má ještě jeden náhradní termín. V případě neúspěchu musí odejít. Nestačí tedy, že prošel přijímacími testy, tady se jeho schopnosti a odolnost prověří znovu a důkladně.

Tento kurz je prvním vojenským výcvikem, který se rekrutovi dostane. Vojenský výcvik má mít takovou podobu, aby připravil vojáka na jeho aktivní službu. Při výcviku se na cvičicím křičí, každá chyba je vytčena a úkon musí být opakován do doby, než je bezchybný, a to proto, aby se voják zocelil, byl zvyklý jednat pod tlakem a v nepříjemných podmínkách bez toho, aby tyto vlivy měly negativní dopad na výkon jeho služby. Lze používat i tvrdšího fyzického kontaktu. (Dziaková, 2009) Takové techniky se ale nesmí z výcviku přenášet do běžného armádního chodu. Při výcviku mají své opodstatnění, ale v dalších situacích je důležité, aby mezi vojáky panovaly dobré vztahy a chovali se k sobě navzájem s respektem, který náleží lidským bytostem. „Je důležité rozlišovat tyto dvě role – vojenskou a občanskou.“ (Dziaková, str. 101, ř. 29)

Současná terminologie pracuje s výrazem služba v poněkud jiném významu, než tomu bylo v historii. Dnes již tento pojem neodráží povinnost vůči vládnoucím (sloužit vrchnosti), v našem vnímání se posunul k významu záslužné, prospolečenské, až obětavé činnosti, kterou

si jako náplň svého života jedinec sám zvolil. Výraz služba se dnes úzce pojí s prestiží v očích veřejnosti, povolání spočívající ve službě státu či veřejnosti vzbuzuje spíše kladné emoce.

Mezi specifické znaky vojenské služby patří především genderová nevyrovnanost. Drtivá většina vojáků jsou příslušníci mužského pohlaví, a to v určitém věkovém intervalu (mladí muži).

Na psychiku jedinců i jejich zdatnost po fyzické stránce je vyvíjen zvýšený tlak, rovněž na jejich schopnost adaptace. Vojenská služba je typická dlouhodobým odtržením příslušníků armády od rodiny a společenského okolí, a to mnohdy proto, že jako vojáci musejí konat službu na místě jim určeném nadřízeným – vojenské povolání je tedy spojeno se stěhováním z místa na místo, kdy rodiny vojáků často zůstávají ve stejné lokalitě, kam za nimi voják dojíždí v době volna. Vojáci jsou ve službě povinováni nosit vojenskou uniformu, která je jako sociální skupinu odlišuje od ostatních. Částečně se vzdávají své svobodné vůle, když jako vojáci přijímají své nadřízené jako autoritu a řídí se jejich rozkazy. Vojenská služba zcela mění navyklý životní styl jedince. Důležitým aspektem pro správné pochopení osobnosti novodobého vojáka je především dobrovolnost vstupu do armády a tedy ztotožnění se s její strukturou.

Dlouholeté zkušenosti americké armády vypovídají o schopnostech, které voják musí mít, aby si dokázal poradit i s těmi nejnebezpečnějšími situacemi. Dziaková (2009, str. 152, ř. 5-11) tyto schopnosti vyjmenovává takto:

- „Schopnost duševního soustředění.
- Schopnost improvizovat.
- Schopnost vyrovnat se samotou.
- Schopnost přizpůsobit se dané situaci.
- Schopnost zachovat klid.
- Schopnost být optimistou.
- Schopnost analyzovat svůj strach a obavy, vyrovnat se s nimi a překonat je.“

Tato autorka (Dziaková, 2009, str. 419, ř. 35 – str. 420, ř. 3) dále popisuje sociální strukturu armády následovně: **„Armáda je založena na formaci vztahů podřízenosti a nadřízenosti, soustředí se zde více jedinců se specifickou osobnostní výbavou, motivací,**

životním stylem, hodnotami, filozofií a morálkou, a jsou na ně kladeny specifické nároky.“

Přizpůsobení se normám skupiny a tomu odpovídající pozitivní hodnocení poslušnosti a plnění úkolů formuje vojákovu psychiku. Jsou podporovány projevy určitého typu, zatímco jiné jsou ze strany skupiny trestány nejen dle kázeňské pravomoci.

Soustavy odměňování a trestání jsou uvedeny v zákoně č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání. Mezi kázeňské odměny patří například písemná pochvala či peněžitý dar. Naopak jako kázeňský trest může sloužit písemná důtka či snížení platu. Kázeňské tresty se udělují za porušení vojenských řádů. Méně závažné projevy chování a odchylky od požadovaného plnění rozkazů a vnitřních nepsaných (často i neformálních) norem skupiny bývají nezřídka trestány odlišně.

Každá skupina působí na své členy, ovlivňuje jejich volby i chování. Všechny nežádoucí projevy jsou eliminovány případnou ostrakizací jedince, jeho vyloučením ze skupiny a omezením jeho podílu při rozhodování skupiny. Tím, že při výkonu vojenské profese se voják nejdnou musí účastnit skupinového života a často tráví v kruhu svých kolegů 24 hodin denně, kdy se často na sebe musí vzájemně spoléhat, je toto účinná metoda pro boj s odlišnostmi a nepřizpůsobivostí.

Armáda jako zaměstnavatel podmiňováním soustavou odměn a trestů (formálních i těch neformálních, které často vycházejí z přirozené skupinové dynamiky) „vychovává“ své zaměstnance k obrazu svému. Ačkoli může velice těžce měnit jádro osobnosti, díky zavedeným pravidlům a rituálům mění zvyky svých příslušníků. Upravuje jejich denní režim, stravování, motivuje je k určitým činnostem a předává jim svoje hodnoty, na kterých staví smysl vojenské služby, a tedy smysl práce každého z nich. A protože vnímání sebe sama, své hodnoty a prestiže bývá často pevně spjato právě s vykonávaným povoláním, jeho prestiží a zastávanou pozicí (která je u vojáků navíc odstupňována hodnotami dle kariérního řádu), je nasnadě, že armádou zastávané (a také prakticky realizované) hodnoty si voják zvnitřní a přijme je za své.

V případě střetu osobních a skupinových hodnot dochází (v případě rozdílnosti) k **intrapersonálním konfliktům**. Jedinec se musí rozhodnout, nemůže zastávat oboje současně.

Případné odmítnutí skupinových (armádních) hodnot a utvrzení se v těch osobních při setrvání ve vojenském povolání přirozeně vede k nepříjemným pocitům spojeným s konanou službou v jejich rámci. Taková situace dříve či později vyústí v konflikty, v případě velké rozdílnosti hodnot a postojů k odchodu z armády až již přímo (vlastní rozhodnutí) či nepřímo (vnitřní konflikt – konám činnost, se kterou nesouhlasím – se převádí na konflikt se strukturou armády, tedy konflikt s nadřízenými, který v konečném důsledku vede k propuštění z armády či neprodloužení smlouvy, na základě které je služba konána). Jistě existuje rozdíl mezi tím, jaké nároky klade na vojáka armáda jako instituce a tím, jaký tlak vyvíjejí její členové na sebe navzájem. Jednotlivec se musí vyrovnat s oběma těmito tlaky.

Prožitek hlubokého vnitřního konfliktu se navenek projevuje např. nervozitou, nesoustředěností, smutkem, lhostejností apod. Sigmund Freud vytvořil psychoanalytickou teorii (Kassin, 2007, kapitola 15), ve které hovoří o konfliktech mezi vrstvami osobnosti (Id, Ego, Superego), na základě této teorie např. vstupuje Ego a Superego člověka do konfliktu s požadavkem na zabití útočnicka. Dle společenské doktríny je eticky korektní jako voják v bojové akci usmrtit nebezpečného útočnicka, který v příštích vteřinách může ohrozit životy několika lidí, a Ego jedince toto rozumově chápe a rozumí, že tento úkol je jeho, mezinárodně schválenou, náplní práce. Superego ale zvažuje, zda má právo vzít život, zvláště pokud nebezpečí je pouze domnělé – útočnick drží zbraň, ale dosud nevystřelil.

Dlouhodobě prožívaný vnitřní konflikt také může spustit některé patologické formy chování jako uchýlení se k alkoholu či agresivitu vůči okolí či sobě samému (viz kapitola 6).

2.5 Válečný veterán

Za splnění zákonem stanovených podmínek¹ se voják, případně jiná osoba stává tzv. válečným veteránem. Válečným veteránem může být voják z povolání (osoba činná ve službě), osoba mimo činnou službu (nepobírající dávky důchodového pojištění), ale také osoba pobírající dávky důchodového pojištění (invalidní či starobní). Na základě žádosti Ministerstvo obrany válečnému veteránovi, tedy občanu splňujícímu zákonem vymezená

¹ Ustanovení § 3 zákona č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech ve znění pozdějších předpisů

kritéria, vydává osvědčení válečného veterána, na základě kterého lze čerpat různé benefity jako např. ozdravné programy ve vojenských zařízeních nebo finanční podporu.²

O tom, kdo je veterán a jak se tento statut posuzuje, pojednávají § 3 a § 3a zákona č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech. Posuzuje se především rizikovost a u zahraničních misí může hrát roli také délka služby.

Rozlišuje se tzv. novodobý válečný veterán, je to označení používané pro účastníky zahraničních misí konaných po roce 1989.³ V současné době se naše země účastní misí s různým posláním např. v Afghánistánu, Iráku, Kosovu, Somálsku, Egyptě a Bosně a Hercegovině.⁴

² Více na: www.veterani.army.cz/prehled-vyhad)

³ „První takovou misí bylo vyslání čs. protichemické jednotky do Perského zálivu v roce 1990 pod hlavičkou OSN.“ Zdroj: <http://www.veterani.army.cz/novodoby-veteran>

⁴ Přehled misí dostupný z: <http://www.mise.army.cz/aktualni-mise/default.htm>

3 Motivace

Pro porozumění určité sociální skupině za účelem získání přehledu o jejích potřebách je důležité porozumět jejím činnostem a vnitřním hnacím silám. (Pokud nevíme, kam objekt směřuje, těžko se nám podaří odhadnout jeho příští pohyb a už vůbec ho nemůžeme chránit před případným pádem.)

3.1 Motivace k výkonu profese

K náročným fyzickým výkonům a bezchybnému plnění úkolů jsou vojáci motivováni z řad svých nadřízených, ale i z řad svých „spolubojovníků“. Vojenská práce se v časech míru často vyznačuje rutinou, a to především v otázkách výcviku. Je třeba opakovat veškeré pohyby a úkony, aby byla výsledná dovednost dokonalá v provedení a nepostrádala rychlost (čištění zbraně, střelba, fyzický trénink, hlídky kolem objektů atd.). Vojenské schopnosti se zároveň musejí udržovat stále aktivní a kdykoliv použitelné, voják se musí naučit vytrvalosti i trpělivosti. Při výkonu vojenského povolání je třeba neustále pracovat na svých schopnostech, přizpůsobit se práci v týmu a pro náročná cvičení a vojenské operace v sobě umět najít sílu a energii pokračovat, i když podmínky jsou krajně nepříjemné a nálada klesá.

Výběr rekrutů proto zohledňuje nejen psychické a fyzické zdraví, ale také motivaci pro vstup do armády. Často se hovoří o tom, že velmi často uváděnou motivací je finanční ohodnocení, přestože je pouze dílčí složkou motivace. Jak shrnuje Kamenský ve své bakalářské práci (2012, str. 30), plat vojáka se skládá z platového tarifu, hodnostního a osobního příplatku, příp. příplatku za vedení a zvláštních příplatků (dle služebního zařazení). Navíc po patnáctém roce služby pobírá jedinec výsluhový příspěvek, který se zvyšuje za každý další ukončený rok služby, a to v různé procentní výměře dle počtu odsloužených let a ve stanovených stupních. Vojáci jsou odměňováni také dalšími benefity (materiální zajištění, ubytování, zdravotní péče aj.), které případné zájemce mohou lákat.

Finanční ohodnocení a relativní stabilita zaměstnání však nejsou jedinou motivací pro výběr vojenské profese. Služba v armádě pro některé jedince symbolizuje hodnoty jako vlastenectví, ochranu bezpečnosti, službu společnosti. Být vojákem je často splněním dětského snu, a to ať již jde o pokračování v rodinné tradici nebo ne.

Slavnostní vojenská přísaha⁵ hovoří o věrnosti k České republice, svědomitosti, obraně vlasti a odhodlání v případě potřeby nasadit svůj vlastní život, který je snad pro každého člověka nejvyšší cenou, kterou by mohl zaplatit.

Uvědoměním si nebezpečí a těžkostí, které s sebou nese vojenské povolání, prochází každý, kdo se rozhodne se touto cestou vydat. Ať se tak stane před prvotním výcvikem nebo v jeho průběhu, vojáci z povolání jsou si vědomi rizik.

Motivace dobrovolně se stát vojákem a konat službu tedy nemůže být postavena jen na sociálních jistotách, je v ní něco hlubšího, osobní pnutí zachovat se správně podle osobních měřítek, sloužit vlasti.

Tato služba s sebou nerozlučitelně nese jistá nebezpečí. Každý jedinec má jinou psychickou toleranci k rizikům a jinak na nebezpečí reaguje. Jedinci se v různé míře vystavují adrenalinovým zážitkům a také vyhledávají různé podněty. Někteří rádi sledují hororové filmy, jiní sázejí velké částky a další skupina holduje adrenalinovým sportům. Vojenské povolání je v určitých ohledech také adrenalinovou záležitostí, proto osoby, kterým vyhovuje vyšší míra rizikovitosti tohoto typu, podobná zaměstnání vyhledávají. Cítí se dobře pod určitou mírou stresu a rizika.

Zároveň zájemcům o vojenské povolání může vyhovovat kombinace vojenství s jinou profesí (často technického směru), ke kterému mohou mít předpoklady. Zájemce se může uplatnit např. jako řidič nebo i psycholog.

Charakter práce ale ve výběru povolání také hraje svou významnou roli. Být vojákem v současnosti znamená mít bezplatnou zdravotní péči, fyzickou přípravu v rámci běžné pracovní doby, možnost absolvování různých jazykových kurzů a další výhody. (Kamenský, 2012, str. 38)

Své také může sehrát touha po začlenění do skupiny, sounáležitosti s ostatními, být součástí celku, něčeho většího, co samotného člověka přesahuje. V tomto ohledu armáda nabízí vynikající podmínky, protože mezi vojáky se stírá individualita, oblékání i chování je standardizované.

⁵ Celé znění slavnostní vojenské přísahy dostupné z: <https://www.armadaceskerepubliky.cz/vojenska-prisaha/>

Armáda je mocensky hierarchická organizace, kde je rozhodování jednotlivců vázáno na rozkazy nadřízených. Vojáci tedy nejsou zpravidla nuceni každodenním rozhodováním – toto břímě je jim odňato. Vidina jednoduchého, **zorganizovaného života** je pro spoustu uchazečů o vojenské povolání příjemná a motivující. (Dziaková, 2009) Lidé hledají nejsnadnější cesty k naplnění svých potřeb, a proto prostředí s jasně vytyčenými pravidly pro horizontální (běžné pracovní činnosti) i vertikální (kariéerní postup) pohyb, je jimi tak často vyhledáváno.

Zahraniční mise jsou motivací pro vstup do armády samy o sobě pro představu o dobrodružství, kterou vyvolávají, a možnost prožít něco nevšedního, nového. Zároveň je to ta nejrizikovější součást profese.

Člověk, stejně jako ostatní organismy, má v sobě zabudován pud sebezáchovy. Jako jediný tvor se ale dokáže vrhat do nebezpečí na základě touhy chránit své hodnoty. (Zvíře se vrhá do nebezpečné situace, pokud je to podle něj jediný možný způsob přežití pro něj či pro jeho mláďata.) Žijeme v době, ve které, i přestože bezpečnostní rizika existují, naše země není ve válce. Přesto se naši občané zapojují do zahraničních vojenských misí, jejichž účast mnohdy slibuje prostředí válečných konfliktů a útoků, a to na základě mezinárodních smluv s ostatními státy, které jsou stejně jako my (myšleno Česká republika) členy NATO, jejichž cílem je především udržení míru, ve kterém jako stát žijeme.

Tyto mise vojáky nejsou brány jen jako závazek České republiky vůči NATO, který můžeme chápat jako solidaritu a zároveň dlouhodobou „investici“ do bezpečnosti naší země; vojenské mise jsou pro uchazeče i samotné vojáky atraktivní i svými charakteristikami – vytržení z všednosti, nové zkušenosti, ale i nebezpečí samo o sobě láká zájemce. (Dziaková, 2009)

3.2 Motivace k účasti na misi

Voják se ve výkonu služby v Armádě České republiky může kromě standardní služby na území České republiky v době míru či služby za války účastnit různých vojenských misí, a to například humanitární pomoci, pomoci při katastrofách, peacekeeping operací⁶, boje s terorismem, operací k prosazování míru apod. (Dziaková, 2009, str. 368-369) Současné

⁶Tzv. mírové operace – k udržení míru.

zahraniční operace bývají zaštitěny mezinárodními úmluvami a dohodami, na základě kterých může naše armáda působit na území cizích států.

Těchto zahraničních operací se Česká republika účastní v rámci působení Severoatlantické aliance⁷, které je Česká republika členem od roku 1999. V roce 1994 přijala alianční program Partnerství pro mír, na základě kterého se podílíme na společných projektech a operacích.⁸ O těchto operacích se dá obecně říci, že v jejich průběhu je člověk vystaven značně vyššímu riziku (zdravotní riziko, psychická zátěž aj.) než za běžných okolností a zároveň je tato charakteristika vojenských misí veřejně známá.

Nejčastěji se čeští vojáci účastní mírových misí. Motivací účastnit se takové mise, může být mimo jiné i finanční stránka věci, jelikož za službu na zahraniční misi náleží vojákovi vysoká finanční odměna. Především z tohoto důvodu mnoho vojáků vyjíždí opětovně do mise po nedlouhém pobytu na českém území. Takový způsob života může ale po určité době unavit a frustrovat.

Vojáci také často vyjíždějí do mise, pokud prožívají nesnáze ve svém osobním životě, a to, ať se tyto problémy týkají práce či rodiny. Výjezd na misi v takovém případě znamená útek před nutností tyto problémy řešit, touha vlastní řešení oddálit, či je dokonce vojákem tento výjezd považován za samotné řešení. Nespokojenost s každodenností bývá také motivací. Vojenská mise se tak stává lákadlem především díky představě o nevšedních zážitcích, adrenalinových situacích. Svou roli tu hraje ale i chuť žít organizovaný život věnovaný práci a rozvoji svých schopností. Neopomenutelné procento rekrutů uvádí jako důvod pro své rozhodnutí také touhu po plnění vyšších cílů, svého poslání. (Dziaková, 2009, str. 369)

Dziaková (2009, str. 391, ř. 3-6) dále píše k motivaci:

„Vojáci opětovně vyjíždějící do mírové mise často svou **skutečnou motivaci** skrývají nejen před psychologem, ale mnohdy i sami před sebou. Tendence k dalšímu absolvování zahraniční mise se maskuje za finanční motivaci, jež je všeobecně nejčastěji uváděným faktorem žádosti o výjezd.“

⁷ NATO – anglicky The North Atlantic Treaty Organization

⁸ Jejich přehled dostupný z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=8242>.

V rámci oboru psychologie existují různé teorie o motivaci člověka činit, jak činí. Dle **teorie popudu** jsme na základě negativních vjemů motivováni ke změně, např. pocit hladu a motivace shánět si potravu. (Kassin, 2007, str. 407) Na základě této teorie by se dalo uvažovat nad tím, že voják pociťuje nepříjemné vjemy v rámci životní situace, kterou prožívá, a tímto je nucen ke změně prostředí či sociálního okolí, kterou mu zahraniční mise může poskytnout. Napjaté vztahy v rodině tedy mohou vojáka motivovat k výjezdu do zahraniční mise, která mu – jak doufá – má pomoci se se situací vyrovnat.

Podle **aktivační teorie** se motivace dá vysvětlit jako snaha udržet se na hladině aktivity, která je nám příjemná. (Kassin, 2007, str. 408, odst. 4) Potřeba vyhledávat aktivitu, výzvy a adrenalin je u každého člověka velmi individuální. Již charakteristikou profese vojáka (stejně tak např. hasičů a policistů) je ochota snášet ztížené podmínky a vysoká míra vědomého podstupování rizik spojených s případnou ochranou ohrožených společenských zájmů. Typ osobnosti vojáka koreluje s mírou vystavování se náročným situacím.

Incentivní teorie tvrdí, že jsme motivováni dle toho, jaké pocity si na základě vlastních zážitků spojujeme s určitými podněty. (Kassin, 2007, str. 409, odst. 1) Pokud se zaměříme na situaci, kdy voják opětovně vyjíždí do mise, tedy již má zkušenost, můžeme hovořit o tom, že si svůj pobyt v misi spojil s kladnými pocity a vzpomínkami. Ale i v tomto případě hrozí rizika:

„Snadné **přizpůsobení lehkému, zabezpečenému, zorganizovanému a v podstatě komfortnímu životu** (navářeno, vypráno...) hrozí vytvořením začarovaného kruhu, z něhož zejména mladí vojáci těžko nacházejí cestu do skutečného života: po výjezdu do mise je čeká snadný život, který, pokud se v něm žije déle, vyvolává zákonitě frustraci z jednostrannosti.“ (Dziaková, 2009, str. 391, ř. 6-11)

4 Psychologická příprava

Člověk přicházející do armády se musí připravit na výkon služby a všechny aspekty s ní spojené nejen po fyzické stránce, ale především psychicky. Musí si být vědom rizik a v souvislosti s nimi pracovat se svými emocemi – se strachem, napětím aj. – tak, aby ho neovládly.

Procesy zvládnání zátěžových situací si voják musí zvnitřnit, převzít teoretické modely a začít je využívat v praxi. S vojáky by se nemělo o těchto otázkách pouze diskutovat na teoretické rovině, své schopnosti a naučené techniky zvládnání stresu by si měli vyzkoušet nejlépe nanečisto v průběhu výcviku.

Situace v armádě ale ne vždy dovolí komfort v možnosti aplikace **konceptuálních modelů**⁹ v uměle navozených situacích; někdy se vojáci musí spolehnout na znalosti získané odbornou teoretickou přípravu. Psychologická příprava sama o sobě není mnohdy stoprocentní, dle Dziakové (2009) se organizuje sporadicky, což může mít zvláště před výjezdem do mise vážné negativní důsledky na vývoj psychiky vojáka.

Často se hovoří o tom, že nejlépe dokáže vojáka psychologicky připravit na boj především **kvalitní vojenský výcvik**. S touto myšlenkou se ztotožňují i sami vojskoví¹⁰ psychologové. Naneštěstí vojenští velitelé tuto tezi často zneužívají jako důvod, proč neinvestovat do dalších podpůrných a rozvojových programů, a neochvějně prezentují názor, že výcvik je z hlediska připravenosti vojáka na situace, se kterými se setká, zcela postačující. (Dziaková, 2009, str. 15)

4.1 Psychická připravenost

Nehledě na formu zprostředkování, **psychická připravenost** vojáka je společným cílem všech osob zúčastněných na jeho výcviku. V praxi to znamená, že by voják měl být funkčně vybaven z hlediska vnímání, pohybu, vůle a intelektu, měl by být psychicky

⁹ Přirozeně získané vzorce chování odpovídající nárokům každodenního života.

¹⁰ Dziaková ve své monografii z roku 2009 používá sousloví vojskoví psycholog, případně vojskoví psychologové. Běžněji se používá pojem vojenský psycholog.

pohotový, psychicky odolný, měl by mít zvnitřněné motivačně-aktivační procesy a zároveň být sociálně kompatibilní. (Dziaková, 2009, str. 70, odst. 4 – str. 71)

Nejdůležitějším cílem psychologické přípravy je celkové **snížení psychické vulnerability**¹¹ tak, aby voják lépe čelil případným traumatickým zkušenostem. (Dziaková, 2009, str. 115)

Ke snižování zranitelnosti se Dziaková (2009, str. 118, ř. 8-12) vyjadřuje takto:

„Jakékoliv zvyšování odolnosti, ať již psychické či fyzické, se odehrává na principu „**vakcinace**“. Jinými slovy, **voják je jednorázově či opakovaně vystavován psychické (či fyzické) zátěži tak, aby v konečném důsledku (v reálné situaci vystavení traumatizujícímu podnětu) byl schopen tuto zátěž překonat.**“

Tato „vakcinace“ probíhá například opakovanou expozicí fotografií mrtvých a zohavených těl, případně pozdější exkurzí na pitevnu.

Psychologická příprava by se měla také zabývat formováním osobnosti, tedy těchto jejích složek: „temperament (výbušnost, vztahovačnost), charakter (cílevědomost, píle, vytrvalost), vůle, postoje (k práci, nadřizeným i podřízeným, k rodině), motivace.“ (Dziaková, 2009, str. 13)

Psychologická příprava se považuje za proces, který zvyšuje psychickou připravenost za účelem naplnění požadavků vojenského povolání a úspěšného zdolání veškerých situací, které mohou nastat v období míru i v boji, tedy pro běžný výkon služby, ale i pro případ nasazení v mírové misi. Psychická připravenost vojáka se formuje systematicky s jasným záměrem zvýšit efektivitu a kvalitu výkonu služby za proměnlivých podmínek.

Jedním z cílů psychologické přípravy je i „**Schopnost regulace negativních emocí a nepříjemných stavů ve smyslu schopnosti trvalé denní psychohygieny jako umění pomoci sám sobě.**“ (Dziaková, 2009, str. 71, ř. 30-32) Voják musí znát své limity, ale důslednou sebereflexí, rozvojem schopností zvládat stres a zátěž, ale i relaxačními technikami by měl neustále udržovat svou psychiku zdravou, být vyrovnaný a připravený

¹¹ Psychická vulnerabilita – zranitelnost psychiky.

na případné další obtíže. V opačném případě může další stres a zátěž nalomit již napjatou psychickou situaci vojáka, který podlehne jejich tlaku a zhrouť se.

Při psychologické přípravě je žádoucí navozovat zátěžové situace, při kterých vojáci mohou své schopnosti otestovat a důsledným opakováním s napravením předchozích chyb upevňovat a zvnitřňovat techniky zvládnání stresu a další zvyky, které jim pomohou se se situací vyrovnat. Tyto modely učí správnému chování, postojům, vlastnostem a dovednostem klíčovým pro řešení krizí. (Dziaková, 2009)

Dziaková (2009, str. 71) vyzdvihla **hlavní rysy** dobře provedené psychologické přípravy:

- a) intenzivnost,
- b) nebezpečí a riziko,
- c) neočekávanost a strádání,
- d) autentičnost,
- e) programovatelnost,
- f) originalita,
- g) kontinuální návaznost,
- h) kontinuální výstavba a modelování,
- ch) flexibilita.

Tyto rysy, jak je zřejmé, předpokládají bohatý prostor pro sebezkušenost a rozvoj vojáka pod psychologickým dohledem. Při psychologické přípravě by si měl voják sáhnout až na dno svých schopností, aby poznal, jak hluboko sahají a kde jsou jejich hranice; případně se naučit využít potenciál pro posunutí těchto hranic. Voják se musí naučit adaptovat na různé podmínky, měl by si vyzkoušet materiální strádání i emoční tlak. Měl by si odnést důležitý poznatek, že klíč ke zvládnutí náročné situace je ve **způsobu uvažování**. Jedná se o využití vlastních zkušeností se zvládnáním stresu a nepohodlí a nalezení vhodných vzorců chování, ale i myšlení, které dané osobě pomáhají situaci zvládnout. Tyto postupy se předávají i při výcviku. Voják je školen na to, čemu v jaké situaci věnovat pozornost, jak pomyslně seřadit priority.

V průběhu psychologické přípravy není vhodné věnovat se pouze modelům a technikám vztahujícím se k výkonu služby, ale je žádoucí tento prostor využít také

pro předávání poznatků, které mohou pomoci vojákovi harmonizovat svůj život v oblastech vztahových, rodinných a striktně osobních. Vyvážit profesní a osobní život je klíčové, nelze je od sebe zcela oddělit a rozhodně se nelze zabývat pouze jednou z těchto rovin. Člověk vystupuje v pracovních i osobních vztazích stále jako tatáž bytost a nespokojenost a nezpracovaný tlak si nosí stále všude s sebou. Přestože jako lidé můžeme pracovat se slovy a se svým vystupováním, kterými můžeme svoje okolí dokonce i oklamat, svoje vzpomínky, pocity a starosti ale nemůžeme odložit, jsou všude s námi, ačkoli si je nemusíme neustále uvědomovat. Proto ani armáda nemůže předpokládat, že nezabývat se osobními starostmi vojáka je v pořádku, nemůže se totiž nikdy spoléhat pouze na oddělenost těchto světů (osobního a profesního), protože ony jsou vzájemně úzce propletené a mají společného jmenovatele, lidského jedince.

Využití psychologie v armádě tedy sleduje především záměr v **podněcování vojáků** (1) objevovat své silné a slabé stránky, (2) využívat svých schopností pro výkon služby i v mezilidských vztazích, (3) být zdatní, schopní a sebevědomí a (4) prosazovat se asertivně v úctě k ostatním.¹² (Dziaková, 2009, str. 12-13)

4.2 Psychologická příprava a zahraniční mise

Specifická psychologická příprava probíhá před samotným výjezdem do mise i po návratu z ní. Funguje jako supervize, zásadním prvkem je účast velitele jednotky na samotné psychologické přípravě, která tam může působit pozitivně, ale i rušivě. V případě pozitivního vlivu se může jednat o zvýšení koheze jednotky, v případě negativního působení např. o nedostatečné uvolnění účastníků přípravy, jejich neupřímnost ohledně vlastních pocitů, předstírání nebojácnosti apod.

Co se týká psychologické přípravy – jedná se o tzv. briefing¹³ a debriefing.¹⁴ **Briefing** se zabývá přípravou jednotky na náročnost zahraniční operace, věnuje se rozličným tématům jako např. posttraumatické stresové poruše, nebezpečí abúzu alkoholu, ale i osobním

¹² Asertivně ve smyslu sebevědomého a sebejistého chování osobnosti, která nevystupuje vzhledem k ostatním lidem ve svém okolí ani pasivně, ani příliš dominantně.

¹³ Briefing – česky instruktáž, brífink; používá se anglický výraz.

¹⁴ Debriefing – česky hlášení o plnění pracovního úkolu či „následný rozbor“; používá se anglický výraz.

a partnerským tématům. Snaží se vojáka připravit také na problémy, které souvisí s odloučením od vlastního sociálního zázemí.

Před misí bývají vojáci také seznamováni s tím, s jakou kulturou se v zahraniční misi setkají, s odlišnostmi, které mají očekávat, a náboženstvím, které většina tamních obyvatel vyznává. Tyto přednášky se ukazují být pro vojáky velkým přínosem a snižují riziko kulturního šoku.

Debriefing má pomoci vyrovnat se se zážitky z mise a s potížemi návratu. V jeho rámci probíhá proces konzultací, který umožňuje svěřování problémů, pocitů a obav jednotlivých vojáků a poradenství v jejich problémech. Tato setkání mají pomoci **zlidšťovat**, protože případné válečné konflikty, které vojáci mohli prodělat, je dehumanizují, oplošťují jejich citové vnímání. Ke komunikaci ale není nikdo nucen, sdílené mlčení podporuje soudržnost také. (Dziaková, 2009, str. 364)

4.2.1 Belgický model

Existuje belgický model psychologické přípravy na zahraniční mise, který zohledňuje belgické zkušenosti v této oblasti. Dle Belgičanů tyto psychosociální aktivity předcházejí kulturním šokům a případným traumatům. (Dziaková, 2009, str. 403)

Tento model zahrnuje i období těsně před ukončením mise, tedy 2-3 týdny před odjezdem z mise. Zde se objevuje zvláštní syndrom – tzv. „kanálová horečka¹⁵“. Voják se soustředí pouze na svůj odjezd a návrat domů, dochází k výpadkům soustředění se na bojové úkoly přítomnosti. V tomto období vojáci přestávají být ostražití, chybují v plnění úkolů, častěji dochází k úrazům a zraněním.

Dle Belgičanů dále nastává po návratu z mise tzv. „**období krize**“, jak bývá označováno. Tato fáze se vyznačuje střetem vojáka s rodinou, kterou částečně nepoznává a která částečně nepoznává jeho. Voják přemýšlí nad svým návratem, zda zvládne svou roli v rodině, kterou zastává, jaká od něj má jeho rodina očekávání a přemýšlí, zda v jeho nepřítomnosti nedošlo k manželské/partnerské nevěře. Rodina přemýšlí obdobně nad tím, jak se její člen (voják) změnil, jak se bude po návratu chovat, těší se na něj a zlobí se, že byl tak dlouho pryč. (Dziaková, 2009, str. 404)

¹⁵ Anglicky „Short-Timer“.

Belgické zkušenosti z mírových operací poukazují na to, že „znovuzačlenění“ vojáka po návratu z mise trvá objektivně 3 až 6 měsíců, ačkoli samotný voják to může pociťovat zcela odlišně. (Dziaková, 2009, str. 405)

Belgičané dále organizují pro vojáky a jejich partnerky dvoudenní briefingy a debriefingy, přičemž doporučují, aby se těchto setkání zúčastnili všichni příslušníci dané jednotky se svými protějšky. (Dziaková, 2009, str. 406)

4.2.2 Podpora vojáků - USA

Americké systémy podpory vojáků a veteránů jsou obecně na velice vysoké úrovni. Dziaková (2009, str. 45) zmapovala základní principy psychologické podpory u armády Spojených států amerických. Již psychologické přípravě a výcvikovému programu je věnována větší pozornost. USA se v těchto oblastech soustřeďuje na:

- výcvik,
- organizační faktory,
- intervenční programy a
- vojenské rodiny.

Vojáci absolvují detailní výcvikové programy, které mají za cíl posílit odolnost jedince po všech stránkách. Z hlediska zvládnutí stresu jsou využívány tzv. **coping stresové techniky**, které byly vyvinuty jako nástroj pro učení se, jak se vyrovnávat se stresem. Jeden z těchto programů byl představen jako: Program „Co udělat sám pro sebe a pro své kamarády“. V armádě Spojených států se pracuje s tezí, že symptomy bojové únavy a další projevy stresu jsou zcela běžné, a proto se třeba se s nimi naučit pracovat. Vojenský výcvik by dle této filosofie měl odpovídat na náročnost vojenských operací, ke kterým vojáky připravuje. V úvahu se bere i dlouhodobý horizont a nutnost udržet armádní personál v dobrém stavu. (Dziaková, 2009, str. 45) Některé z těchto programů jsou určeny všem velitelům, některé plošně pro všechny vojáky.

Na základě prokázaného faktu, že záchranářská zaměstnání jsou spojena s vysokým stupněm distresu (viz kapitola 6), byl vyvinut speciální výcvik pro ty, kteří v rámci činnosti armády organizují a provádějí záchranu postižených při různých krizových situacích.

Dokonce američtí vojenští duchovní mají do své činnosti implikovány programy, které je připravují na jejich kaplanskou činnost v bojových podmínkách. Při své službě potom

využívají intervenčních modelů „Traumatická pastorační práce“, „Realistický bojový scénář“, „Rozhodování“. (Dziaková, 2009, str. 46) Tyto modely popisují formy dobrého vedení rozhovorů a vhodného působení v rámci intervence s vojáky v různých krizových situacích.

Americké armádní podpůrné programy se ale, jak již bylo naznačeno, věnují také oblasti vojenských rodin, tedy rodin svých příslušníků. Dlouhodobě k nim směřuje armádní pozornost, což popisuje Dziaková (2009, str. 47, ř. 1-5) takto:

„V psychologickém systému v amerických ozbrojených silách hrají důležitou úlohu vojenské rodiny. Například během operace Desert Shield/Desert Storm byly některé přesahové programy určeny nejen na podporu členů v aktivní službě, v rezervě i pro jednotlivé komponenty Národní obrany, ale i pro jejich rodiny.“

Zdá se, že tento koncept má v americké armádě svou historii, je poměrně běžné, že se tyto rodiny sloužících vojáků navzájem znají a i v době nepřítomnosti svých rodinných příslušníků – vojáků (otců, matek), kteří jsou právě např. v mírové misi, spolu vzájemně kooperují.

5 Průběh mise

Tato kapitola vypovídá o životě v misi a jeho vlivu na vojáka, jeho psychiku a mezilidské vztahy.

Pobytem v misi v této kapitole rozumíme výjezd a účast ve vojenské zahraniční misi. Tato bakalářská práce zásadně nerozlišuje mezi oblastmi konání ani stanovenými cíli misí, protože svým zájmem směřuje především k vlivu těchto misí na vývoj rodinných a partnerských vztahů vojáků. Bezpochyby se mise dle svého druhu liší v některých aspektech jako je míra rizika, stres a nároky na schopnosti vojáků. Podstatnými se pro tuto práci zdají být společné znaky zahraničních vojenských misí ve vztahu k jejich prožívání vojáky, kterými jsou odloučení, změna denního režimu, uměle vytvořené prostředí, omezený kontakt s blízkými i se světem.

Čeští vojáci vyjíždějí nejčastěji do tzv. mírových misí (Irák, Afghánistán), jejichž cílem, jak napovídá název, je zachování míru a relativního bezpečí pro místní civilní obyvatele. Česká republika se ale účastní i dlouhodobých výcvikových misí (Mali), humanitárních operací aj.

Délka pobytu v misi při rotaci je stanovena na období 6 měsíců s tím, že doporučené období, ve kterém by voják neměl opětovně vyjíždět do mise je nejméně jeden rok. (Nový, 2012)

Voják se při své účasti v misi musí vyrovnávat hned s několika vrstvami zátěže a stresu. Nejen zkušenosti ale někdy dokonce i traumata vzniklá na jejich základě si voják odnáší z mise s sebou a musí se s nimi naučit pracovat a vyrovnat se s nimi.

Při účasti v misi se vojáci mohou ocitnout v **nouzové situaci**, která působí na člověka fyzicky i psychicky. V těchto situacích se vyskytují různé stresory, a to buď samostatně, anebo kombinovaně. Dziaková (2009, str. 148, ř. 27-33) vyjmenovala stresory v nouzových situacích takto:

- **„Bolest, zranění a nemoc.**
- **Zimu (chlad), případně vedro (horko).**
- **Žízeň, hlad a únavu.**
- **Spánkovou deprivaci.**

- **Nudu.**
- **Stesk a samotu.**
- **Strach, úzkost, bázeň a paniku.“**

Tyto stresory mají vliv na průběh mise. Výše vyjmenované spouštěče stresu se ale nevyskytují pouze v klasických nouzových situacích, některé z nich mohou na vojáka v misi působit chronicky a některé dokonce plošně na většinu vojáků současně. Od zvládnutí stresorů se dále odvíjí výkonnost jednotky a atmosféra.

Do 12. týdne je mise typická vysokou pracovní výkonností a „**minimální konfliktností v mezilidských vztazích ve vojenských jednotkách i na úrovni vztahů partnerských a rodinných.**“ (Dziaková, 2009, str. 371, ř. 31-33) Voják si zvyká na nové prostředí, užívá si volný čas, který nemusí věnovat své rodině a starostem o domácnost. Míjí ho každodenní starosti, od kterých se oprostil svou účastí v misi.

V průběhu čtvrtého a pátého měsíce dochází ke zlomu. Voják začne pociťovat nepříjemné pocity ve vztahu ke svému okolí a k činnostem, které pravidelně vykonává – tzv. **ponorková nemoc** a fenomén **stereotypie**. (Dziaková, 2009) Čas tráví stále se stejnými lidmi, nemá se kam vzdálit, chybí mu prostor jen pro sebe, tyto skutečnosti generují vztek a často i podrážděnost až agresivitu.

Zároveň se zdá, že každý den je stejný, budíček i snídaně jsou ve stejnou hodinu, jídla se opakují, tato rutina dává člověku jistotu a pocit bezpečí, na druhou stranu ale také vyvolává nudu a pocity bezmoci.

Pokud mise poskytuje volný čas, který není smysluplně strukturován, doporučuje se využít tuto příležitost například k samostudiu (zlepšování jazykových dovedností) či dálkovému studiu vysoké školy. (Dziaková, 2009)

Intimita jedince je během mise značně omezená materiálními a teritoriálními podmínkami (společné ložnice, sprchy atp.). V této fázi mise a potřebě intimity se Dziaková ve své monografii vyjadřuje takto (2009, str. 373, ř. 6-12):

„Dalším krizovým bodem tohoto období je **pocit nedostatečné intimity, osobního prostoru**, do něhož člověku opravdu nikdo

nezasahuje a nevstupuje. (...) většina telefonních rozhovorů, hygiena i vzájemná komunikace získává v misi téměř rodinnou úroveň, v níž všichni vědí všechno.“

Jak se zdá, otázka intimity je opravdu zásadní, i v posunutém smyslu slova. Nedostatek sexuálního kontaktu se na náladě vojáků také projevuje. Dziaková (2009, str. 374, ř. 12-14) k tomuto tématu dodává: „Vztahy na pracovišti či rotě jsou při nedostatku intimity nejenom komplikované, ale velmi často s sebou nesou riziko narušení mezilidských vztahů na jednotce.“

Při takové obecně vnímané frustraci je zřejmě, že „**jedinec, který má v misi sex** (ať se ženou či s mužem), bude terčem závisti a potažmo pomluv velké většiny těch vojáků, kteří sex nemají.“ (Dziaková, 2009, str. 374, ř. 15-17)

Jelikož většina populace je heterosexuálně zaměřená, objevují se „**sociálně-psychologické problémy**, jež v misi celkem zákonitě vznikají při soužití takové přesily jedinců mužského pokolení se zlomkem pokolení ženského.“ (Dziaková, 2009, str. 374, ř. 5-7)

Z našich kulturních zvyklostí „**vyplývají specifika soužití a spolupráce žen a mužů v misi.**“ (Dziaková, 2009, str. 373, ř. 31) O ženách (v armádě) se soudí, že stereotypní práci jako je např. administrativní činnost snášejí mnohem lépe než muži a dokáží u ní déle udržet pozornost. Ženy také dokáží oživit mužský kolektiv, jsou ochotné vytrvale naslouchat a zlidšťují atmosféru. Ženy údajně během misí netrpí depresemi tolik jako muži, což jen zvyšuje jejich atraktivitu ve skleslém kolektivu.

Při kalkulaci veškerých podmínek dokážeme pochopit, že vojáci v misi mohou sexuálně strádat, mohou proto podlehnout přitažlivosti ke kolegyni či místní ženě. Zde ale hrozí riziko nedorozumění a následného konfliktu s komunitou, protože očekávání obou stran milostného poměru se mohou lišit, a to především v prostředí konzervativních kultur.

Důležitým tématem je samota. Přestože na misi je člověku fyzicky někdo neustále na blízku, psychicky se může ocitnout v samotě, a to především pokud ho trápí nějaké osobní nebo rodinné záležitosti. Svým kolegům v misi se nechce svěřovat nebo přesto, že se svěřil, má pocit, že je na situaci sám a že ji nemá pod kontrolou. „Samota přináší pocit osamělosti, který může dále vést k pocitu bezmocnosti a zoufalství.“ (Dziaková, 2009, str. 151, ř. 15-17)

Omezená možnost kontaktu s blízkými a nemožnost zasáhnout do událostí, které se odehrávají doma (zranění v rodině apod.) vojáka rozrušují a mohou mu způsobit opravdové utrpení.

Co se týče napětí v jednotkách, jak již bylo řečeno, v tomto období se objevuje často tzv. ponorková nemoc. Pokud vojáci nejsou ochotni se přizpůsobit soužití s ostatními, změnit některé své zvyky a jednat o kompromisech, ve vojenských jednotkách se kumuluje vysoké napětí. Tyto skupinové tenze jsou vystaveny na neochotě naslouchat cizím potřebám, neporozumění a nepřizpůsobivosti. Dziaková (2009, str. 395, ř. 16-27) hovoří o emoční narušenosti:

„Příčinou sociálně-psychologických problémů vojáků v misích je **sociální nepřizpůsobivost nebo emoční narušenost**. (...) Příčiny emoční nepřizpůsobivosti vojáků v misích bývají častěji v oblasti **osobních, vztahových a rodinných problémů** než v oblasti pracovní.“

Toto období „nespokojenosti“ tříští možnost dlouho očekávané **dovolené**. Ukázaly se jako velice vhodné především dvě kratší dovolené, díky nimž je mise rozčleněna na bloky, které se snadněji překlenují a zvládají po emoční stránce.

Zajímavý je popis **duševních překážek**, které mohou narušovat soustředění vojáka ve službě, a tím ohrozit jeho bezpečí (příp. bezpečí jednotky) v monografii Dziakové (2009, str. 88, ř. 26-29): „Ty byly člověku položeny do cesty v podobě nejrůznějších zákazů a příkazů již v dětství a člověk by byl za jejich porušení potrestán odnětím lásky. Tyto překážky vyvíjejí v pozdějším věku vlastní dynamiku v podobě trestání sebe sama.“ Patří sem výčitky svědomí, přemrštěné nároky na sebe sama a svůj výkon atd. Tyto duševní překážky se u vojáků v misi projevují každodenně. Je třeba je odhalit a podrobit reflexi, zamyslet se nad tím, jaké limity pro jedince tyto překážky představují pracovat na jejich pozitivním „přeprogramování“ v mysli.

Šestý měsíc strávený na misi je známý vysokou chybovostí vojáků, ačkoli mají paradoxně pocit, že vše zvládají perfektně. Sociálně-psychologické napětí se uvolňuje, vládne pozitivní nálada, vojáci se těší na návrat domů. Mohou ale proto polevit v ostražitosti

Violeta Bajmaku, Čeští vojáci v zahraničních misích z pohledu jejich rodinných a partnerských vazeb

a soustředění, což může dopadnout fatálně – bohužel za to mohou zaplatit i životem (a ne jen tím svým). (Dziaková, 2009, str. 375)

6 Rizika

Na mezilidských vztazích, které si jako lidé utváříme a udržujeme, se kromě našich osobnostních vlastností nesporně projevují také další faktory. Psychická rovnováha a dobrá nálada hrají ve vztazích mezi lidmi velkou roli. Jsou to ale prvky, které někdy více než na naši vůli závisí na vnějších okolnostech, kterým jsme vystaveni. Samozřejmě máme vliv na výběr prostředí, ve kterém se pohybujeme, značně menší kontrolu ale již máme nad tím, jak nás toto prostředí a události v něm ovlivní.

Vojenská profese sama o sobě je specifická. Prostředí ve vojenských základnách, štábech a v dalších vojenských objektech se odlišuje od toho civilního svou uniformovaností, disciplínou, hierarchií nadřízených a podřízených, hodnotami, převahou mužů atd. Vojenská zahraniční mise je ještě o krok dál za hranicí toho, co považujeme za běžné. Na účastníka mise kromě veškerých charakteristik života v misi jako je např. nedostatek soukromí, rutina aj. (kapitola 4) působí také přítomnost nebezpečí.

6.1 Stresory a reakce

To, jaké stresy na nás působí a s jakými krajními situacemi se musíme vyrovnávat, formuje naši náladu a přispívá k psychické pohodě či nepohodě. To vše se zpětně odráží v našem chování a jednání k druhým. Ve vzájemných interakcích s okolím můžeme hledat úlevu, odreagování, ale nevhodné způsoby vyrovnávání se s prožitky mohou také trvale poškodit naše osobní vztahy.

Srovnání výzkumů ze zahraničí ukazuje, že největším rizikem zahraniční vojenské mise je zneužívání alkoholu. To platí především pro operace, kde účastníci musí čelit především nudě, pocitům samoty a bezmoci. (Nový, 2012)

Na zahraničních mírových operacích se vyskytují **2 druhy stresorů** –

- traumatické (tzv. bojový stres)
- a chronické (osobní a rodinné povahy),

které působí na účastníky současně. (Nový, 2012)

Ze zahraničních poznatků, které shrnul Nový (2012) vyplývá, že většina vojáků se se stresovými podněty vyrovnává poměrně dobře, aniž by to jejich psychiku nějakým závažným způsobem trvale ovlivnilo, což odporuje obecně prezentovaným obavám o psychické dopady misí na vojáky. Novější studie poukazují na některé symptomy, které se pravidelně objevují u účastníků zahraničních operací v Afghánistánu a Iráku. Z důsledků, které byly zaznamenány, jsou nejčastější zneužívání alkoholu, deprese a posttraumatická stresová porucha (PTSD¹⁶).

Autoři různých studií se ale neshodují v prevalenci¹⁷ PTSD zaznamenané u účastníků misí. Přestože byly analyzováni účastníci stejných operací, procentní výskyt se lišil a rozptyl¹⁸ byl široký. Každý jedinec prožívá misi jinak, zároveň je třeba vzít v úvahu proměnlivost podmínek operace a rotaci jednotek. (Nový, 2012)

Výsledky výzkumů poukazují především na významnost **délky účasti** v misi. Platí, že čím je tato účast kratší, tím lepší jsou vyhlídky na psychické zdraví vojáka. Naopak, čím déle je vystaven zátěži, tím větší bude poškození. Čím déle trvá mise, tím se zvyšuje depresivita a náchylnost k symptomům PTSD¹⁹. (Nový, 2012)

Pro armádu je každé rotování vojenských jednotek samozřejmě značně finančně nákladné, a proto nevýhodné; psychické zdraví vojáků je ale přesto neopomenutelná hodnota, proto byla délka misí stanovena na 6 měsíců. Tímto psychologickým doporučením se řídí mnoho států světa, mezi nimi i Česká republika.

Vzhledem k míře výskytu psychických obtíží jako jsou deprese a PTSD výzkumy ukázaly, že pokud se voják v minulosti již účastnil nějaké zahraniční operace, je méně pravděpodobné, že se u něj tak podobné příznaky objeví. (Nový, 2012) Zde je však třeba brát v úvahu, že jedinci zahrnutí do výzkumu byli specifickým vzorkem populace vojáků, tedy ti,

¹⁶ PTSD – Posttraumatic Stress Disorder. Tato stresová porucha vzniká působením stresu v míře, která je pro člověka v daný okamžik/dobu působení nezvladatelná. Často dochází k opětovnému prožívání traumatizující události a dalším projevům. Schopnost překonání traumatu se liší dle jeho závažnosti, délky působení, osobnostním nastavení jedince i dle reakce okolí a poskytnuté podpory.

¹⁷ Prevalence – výskyt symptomů.

¹⁸ Rozptyl v sociologickém výzkumu znamená rozdílnost nejmenší naměřené hodnoty a té největší, které zastupují jednu měřenou jednotku. Např. Počet snědených jablek na jednu osobu – jedna osoba sní za daný měřený časový úsek pouze jedno jablko, zatímco jiná jich sní 10. Vzniká tím rozptyl 1 – 10.

¹⁹ Podle výzkumů toto platí jen pro muže.

kteří se se svými zkušenostmi z předchozí mise rozhodli podstoupit další. Vliv na rozhodnutí opakovat výjezd do zahraniční mise může mít vyšší psychická odolnost a tedy méně negativně vnímaných zážitků. Nemůžeme předpokládat, že ti, kteří v misi prodělali nějaký psychický otřes, se budou znovu hlásit na výjezd. K těmto výzkumným datům je tedy třeba přistupovat s rozvahou.

Pro opětovný výjezd do mise je třeba stanovit jasná měřítko. Po návratu z mise se musí voják zotavit a načerpat síly – vypořádat se s veškerými negativními účinky, které na něj mise měla. Naše armáda se řadí k těm, které mají upraveno období, ve kterém by voják neměl opakovaně vyjíždět do mise. Doporučuje se minimálně jeden rok. (Nový, 2012)

6.1.1 Stres

Stres je příležitostí k růstu. Stresový podnět, který je pro organismus zvládnutelný, a dokonce žádoucí, se nazývá EU stres. Tento stres nás nutí zlepšovat své schopnosti a kvality a rozvíjet se. Dziaková (2009, str. 189, ř. 20-27) o něm hovoří následovně:

„**EU stres** – charakteristický snesitelnou úrovní zátěže, jež má svůj počátek a konec a která mobilizuje k vyšším výkonům (...) Určitá hladina stresu je nápomocná a občas pro zdraví nezbytná. Nedostatečná hladina stresu vede k fyzické či psychické slabosti.“

Takzvaný **DI stres** je „charakterizován naopak škodlivou dávkou stresu, který naše výkony snižuje a ohrožuje i naši imunitu.“ (Dziaková, 2009, str. 191, ř. 6-7) To především proto, že je přesahuje naše momentální síly či naši vůli bojovat. V takovém případě se nám situace jeví neúnosná, nezvládnutelná, propadáme pocitům bezmoci a zoufalství, což zpětně negativně působí na naše schopnosti. Ve chvílích působení DI stresu je oslaben náš imunitní systém, jsme tudíž ohroženi i na fyzickém zdraví.

Po vzniku stresu je možné reakce těla odstranit např. relaxací, pokud zátěžová situace ovšem trvá, stavy člověka se spíše zhoršují. Může se to projevit např. nespokojeností v práci, sníženou pracovní výkonností, emocionálním vyčerpáním, zvýšenou konzumací alkoholu, nikotinu a kofeinu, somatologickými symptomy jako bolesti hlavy, žaludku aj., potíže v sexuálním životě. (Dziaková, 2009)

Reakce lidí na stres popsal výstižně Řezníček (1999, str. 39, ř. 6-17):

„Nejběžnější reakce, jimiž se lidé vyrovnávají s obtížnými situacemi, jsou emocionální: pláč a truchlení, vypovídání se, vtipkování a smích, hledání slovní podpory a (noční) snění. Jde o bezprostřední citové projevy, k nimž se teprve postupně připojuje racionálnější náhled na situaci, případně snaha o její řešení.

Z psychodynamické teorie a praxe jsou známy obranné mechanismy osobnosti – pocity, myšlenky a formy chování, které jsou poměrně neovladatelné nebo neuvědomované a vyvstávají v situacích hrozby za účelem skrývání nebo odlehčování konfliktů. Patří k nim popírání faktů nebo jejich racionalizace (tak, aby byly přijatelné), projekce (vlastní slabosti na jinou osobu), potlačení (bolestivých zážitků z vědomí), citové izolace, intelektualizace, regrese (do nižšího vývojového věku), reakční formace (polárně opačných myšlenek a citů), přenosu (emoce na jiný objekt), denní snění a abreakce (emotivní chování neúměrné situaci).“

To, jak se dokážeme se stresem vyrovnat, závisí na psychické odolnosti. Naše odolnost vůči stresu – tzv. **resilience** – se skládá z našeho přístupu k situaci, důležitá je aktivnost, nasazení, víra ve vlastní schopnosti a možnost ovlivnění budoucích událostí, přijetí výzev a flexibilita k proměnlivosti okolností. (Kassin, 2007, str. 684)

Při vyrovnávání se se stresem je kromě naší osobní odolnosti velmi podstatným faktorem i náš **přístup** k události.

„Zlaté pravidlo říká, že v akutní stresové situaci je důležité nic neřešit, rozhodování odložit na dobu pozdější, kdy myšlení již nebude blokováno velkými emocemi, city a pocity. K odblokování těchto emocí dobře slouží právě tzv. relaxační techniky, jež využívají svalovou relaxaci, koncentraci, autosugesci nebo řízené představy. Lidské tělo už při 8minutové relaxaci prohloubí a zklidní dýchání (zvýšení okysličení organismu), po 25 minutách snížení krevního tlaku a zklidnění pulsu. Při pravidelném odpočinku klesá v nadledvinkách produkce stresových hormonů (adrenalinu, nonadrenalinu a dopaminu).“ (Dziaková, 2009, str. 492, ř. 26-34)

S dlouhodobými stresujícími podněty jako je nuda, bezmoc apod. se naopak doporučuje něčím svou mysl zaměstnat, najít si aktivitu a trávit volný čas smysluplně, nepoddávat se smutku ani podrážděnosti.

Neubývajících pracovní povinnosti a vyčerpané emocionální a energické rezervy jsou pro člověka také dlouhodobým stresorem. Nadměrné zatížení organismu se projeví tzv. „**burn-out**“ **syndromem** (česky vyhoření), kdy se osoba v podstatě „vzdává“, přestává vidět smysl práce. V činnosti může i nadále pokračovat, ale ubližuje tak sama sobě a svou práci odvádí v naprosto odlišné kvalitě, než by před vyhořením od sebe sama osoba očekávala a než jaká by byla vítána pro samou podstatu činnosti.²⁰

Combat Stress Control (CSC), neboli program (sekce) kontroly bojového stresu, má v americké armádě již od roku 1984 za úkol snižovat počty případů bojové únavy nebo neurologicko-psychiatrických poruch. (Dziaková, 2009, str. 47) Obdobná sekce existuje i v České armádě.

Ze zkušeností americké armády s kontrolou bojového stresu vyplývá, že management bojového stresu má působit jako primární psychologická pomoc, jedná se o podchycení počátků problému již v jednotce, a to formou:

- svépomoci,
- přátelské pomoci
- či intervencí velitele jednotky. (Dziaková, 2009, str. 51)

Doporučení ke kontrole bojového stresu nabádají, že základní informace o vlivu stresu a možnostech jeho zvládnutí by měly být plošně předávány veškerému vojenskému personálu. Zároveň by se vojáci (minimálně ti, kteří jsou nasazováni do rizikových operací) měli účastnit intenzivních programů na rozvoj coping stresových technik,²¹ protože jejich kladný účinek na budoucí fungování jedinců ve stresových situacích byl vědecky prokázán. (Dziaková, 2009, str. 51)

²⁰ Např. psycholog s burn-out syndromem není schopen časově zvládnout počet klientů, kteří se k němu nově registrovali. Cítí, že je již nemůže odmítnout, zkracuje dobu svého osobního volna, aby stihl všechny domluvené schůzky. Tato situace trvá několik měsíců. Psycholog začne ke klientům přistupovat bez empatie, obdívá je frázemi: „Takové problémy bych chtěl mít!“ nebo např.: „Jiní lidé jsou na tom mnohem hůř než Vy.“

²¹ Techniky učící zvládnout stres.

6.1.2 Agrese

„Frustrace, přílišné horko a další negativní jevy nás predisponují k agresi,“ tvrdí Kassin (2007, str. 496, ř. 23) Tyto faktory v nás vytvářejí příhodné prostředí pro vznik útočného chování a konfliktů. Spouštěčem této nahromaděné negativní energie mohou být lidé a/nebo věci, které nás nějakým způsobem k agresi vybudí, může se jednat o nevhodnou narážku kolegy i opaření se kávou.

Je dokonce vědecky ověřeno, že existují situace, ve kterých si frustrovaní lidé vybíjejí svou agresi na nevinných lidech. (Kassin, 2007, str. 495) Zbavují se tak vnitřního tlaku. Bohužel pak tuto agresi neodnášejí pouze dospělí lidé, kteří se s tím dokáží relativně dobře vypořádat, ale někdy jsou terčem i děti, které tak získávají pocit, že byly potrestány, protože něco udělaly špatně, protože *jsou špatné*.

K dalším faktorům, které ovlivňují agresivitu, patří i **zbraně**. Vliv přítomnosti zbraní na agresivitu je zkoumán již několik desítek let. Je ověřeno, že dokonce i jen zbraň v zorném poli aktivuje určité mechanismy v psychice a agresivita člověka vzrůstá. Může se jednat o střelnou zbraň, nůž i jiné alternativní zbraně. (Kassin, 2007, str. 496)

Role vojáka na misi a věci s tím související jako držení zbraně, se přenáší do osobnosti vojáka a jeho celkového chování. Držení zbraně souvisí s pocitem moci a dominance. Voják má v průběhu mise zbraň neustále na blízku. Ukazuje se, že přestože agresivita vojáka není na první pohled viditelná (hovoří se o tzv. latentní agresivitě), v situaci, kde je třeba reagovat údernějším způsobem, agresivita se rychle probouzí a pomáhá vojákově ve službě (např. při napadení nepřáteli). (Dziaková, 2009, str. 396)

6.1.3 Psychické poruchy

Existují tzv. **modely abnormality**, které vysvětlují příčiny psychických obtíží ze tří hledisek:

1. **Lékařský přístup/model** – duševní nemoci pocházejí z poruch na úrovni tělesného zdraví, omezuje vysvětlení pouze na biologické příčiny, např. deprese jako výsledek hormonálních změn v organismu
2. **Psychologický přístup/model** – příčina psychické poruchy tkví v životních zkušenostech a zážitcích jedince, např. alkoholismus způsobený náročným rozvodem a následnou ztrátou sociálních jistot

3. **Sociokulturní** model – vznik psychického problému na základě ovlivnění kulturou, např. nezdravý způsob uvažování o smrti (suicidální myšlenky) jako důsledek kulturního působení komunity (Kassin, 2007, str. 580-581)

Tyto modely mohou pomoci vysvětlit příčiny některých psychických poruch, které se mohou vyskytnout u účastníků vojenských misí. Lékařský model by nás například mohl upozornit na některé obtíže vyvolané nedostatkem spánku, který kromě zhoršené soustředivosti způsobuje také některé hormonální změny, které ovlivňují naše chování.

Psychologický přístup nám může zprostředkovat pochopení vzniku posttraumatické stresové poruchy jako důsledku prodělané traumatizující zkušenosti. Také může vysvětlit psychický kolaps vojáka způsobený nemožností být u porodu svého dítěte, který svými komplikacemi ohrožuje zdraví jeho manželky.

Dále můžeme dle sociokulturního modelu nahlížet na rozvoj alkoholismu ve vojenském prostředí nejen jako výsledek dlouhodobého působení chronických stresorů, ale také jako důsledek působení vlivu sociální skupiny, ve které se jedinec dlouhodobě pohybuje a přizpůsobuje se jejímu režimu (pokud všichni z jednotky pořádají každý večer alkoholické dýchánky, je obtížné se této aktivitě zdržet; brzy se alkohol stane lékem na veškeré nepříjemné pocity a jeho užívání se přestane omezovat pouze na večery trávené v kruhu jednotky).

6.1.4 Abúzus alkoholu

Co se týká zneužívání návykových látek, ke kterým patří alkohol: „Abúzus je příkladem nesprávného stresového chování, ale ne nezbytnou součástí reakcí na combat stres.“²² (Dziaková, 2009, str. 324, ř. 29-31) Z výzkumů vyplývá, že zneužívání alkoholu je v první řadě spojeno především s chronickými stresory (např. osamění). (Nový, 2012)

„Alkoholismus se v armádě objevuje na všech úrovních.

Nejrizikovější skupinou jsou muži ve věku 30–55 let. (...) Vývoj dlouholetého alkoholika vede ke všeobecnému zhroucení pracovní kariéry, rodinného života, osobní pověsti i finanční stability.

²² Combat stres je výrazem pro bojový stres. Bojový stres vzniká v situacích boje, které na psychiku významně působí především pro svou nevědnost a vysokou míru nebezpečí.

Osudovým paradoxem je, že na každou krizi z uvedených oblastí reaguje dalším pitím.“ (Dziaková, 2009, str. 429, ř. 27 – str. 430, ř. 9)

Odborníci na základě výsledků provedených výzkumů upozorňují na to, že prevence před alkoholismem by měla být snad významnějším tématem psychologických příprav než druhá nejčastější porucha, a to PTSD, které bývá věnována značná pozornost. (Nový, 2012)

6.1.5 Kontrola stresu

Na základě zkušeností s důsledky traumatických stresorů, tzv. bojového stresu, byla vytvořena zvláštní sekce se specificky vyškoleným personálem. Sekce kontroly bojového stresu (CSC) bývá součástí lékařského oddělení. Primárně je umístěna duálně, jedno z center se nachází na divizi a druhé je vybudováno pro potřeby separovaných brigád, CSC sekce se ale může nacházet na mnoha místech dle potřeby a počtu divizí a její personál se může členit dle bojové intenzity konfliktů. Pro snižování účinků bojového stresu prostřednictvím různých terapeutických aktivit jako jsou fyzické aktivity, pracovní terapie aj. jsou v armádě určeni zvláštní důstojníci ve funkci psychoterapeut. (Dziaková, 2009)

Konzultace pro kontrolu bojového stresu má na starosti psychologický personál. Tyto konzultace probíhají na specifickou žádost nebo mohou vycházet přímo z iniciativy tohoto personálu. Tito pracovníci organizují výcviky pro kontrolu stresorů a stresu a zároveň se věnují poradenské činnosti. Psycholog v armádě má obecně za úkol komunikovat s veliteli jednotek, s jejich jednotlivými členy i se zdravotnickým personálem a kaplany. Provádí různá psychologická měření, která přispívají k včasnému odhalení rizik, snižují počet případů bojové únavy a pomáhají uschopňovat vojáky ke službě. (Dziaková, 2009)

Měření prováděná psychology dále pomáhají bojovat proti různému problémovému chování, jako je nadužívání alkoholu a jiných drog, suicidalita, vztahové problémy a nesprávné způsoby vyrovnávání se se stresem.

6.2 Deprese a sebevražednost

6.2.1 Deprese

Deprese je psychické onemocnění spočívající v neschopnosti prožívat potěšení; projevuje se chronickou skleslou náladou. (Kassin, 2007)

Deprese vzniká buď na základě hormonálních změn (biologické příčiny), nebo ze situačních faktorů, které významně ovlivňují život osoby negativním způsobem.

Mezi příznaky deprese patří:

- smutek,
- pocit marnosti a beznaděj,
- ztráta vlastní hodnoty,
- pocity viny,
- vyčerpání,
- náladovost,
- poruchy spánku – nespavost či enormní potřeba spánku,
- změny ve stravování – muži trpí spíše nechutenstvím, ženy většinou jí více,
- ztráta zájmu a potěšení, nezájem o sex. (Dziaková, 2009, str. 444)

K nejčastějším psychickým onemocněním příslušníků armády patří právě deprese. (Dziaková, 2009, str. 443) Depresivita má vliv na zneužívání návykových látek jako jsou např. alkohol a cigarety. Tím dochází i k poškozování fyzického zdraví.

Každého člověka někdy trápí smutek, sklíčenost, nezájem, únava apod. To platí i pro vojáky. Nejčastěji ale tyto pocity nejsou příliš intenzivní a brzy odezní.

Paul Kasin hovoří ve své encyklopedii (2007, str. 603) o **začarovaném kruhu deprese**. Vysvětluje tento termín tak, že člověk trpící depresemi se uzavírá do sebe, ačkoli právě otevřený kontakt s druhými lidmi je tím, co působí jako lék. Chování člověka v depresi odpuzuje a dráždí jeho okolí, čímž se jedinec ještě více „vzdaluje“ a jeho deprese se prohlubuje. (Kassin, 2007, str. 602)

6.2.2 Suicidalita

Suicidalitu²³ lze vysvětlit jako útěk před ohrožením. Osoba prožívá svůj neúspěch jako nesnesitelný, viní sama sebe; suicidalní jedinec soustředí pozornost především sám na sebe, a proto je chycen ve svých sžíravých pocitech. Volí nejrychlejší cestu úniku – sebevraždu.

²³ Suicidalita – sebevražednost.

(Kassin, 2007, str. 603) Zato Dziaková (2009, str. 445, ř. 33) to vnímá takto: „**sebevražda je projevem krize**,“ přičemž tato krize se zdá být danému člověku neřešitelná a její význam na osobní štěstí enormní.

Kast (2000 49-53) se přiklání k vysvětlení sebevražděného pokusu jako úniku před zcela zničující situací, které se osoba obává. V tu chvíli nedokáže racionálně nalézt jiné řešení problému či není schopen radikálního prosazení svých zájmů, volí proto jediné řešení, kterého je v danou chvíli schopen. Sebevražda bývá sebevrahy vnímána jako možnost utéci dříve, než krize dosáhne vrcholu, je tedy pokusem o změnu.

Deprese jsou významným předpokladem sebevraždy, „...sebevraždy ze tří čtvrtin páchají lidé trpící depresí. Ukazuje se, že nejspolehlivějším ukazatelem stupně rizika sebevraždy je pocit beznaděje.“ (Kassin, 2007, str. 603, ř. 18-19) Suicidální jedinci jsou zároveň lidé s vysokými nároky na sebe sama. Ty mohou provázet pocity méněcennosti a sklony ke zneužívání návykových látek, což dále souvisí se sebevražedností. Jde také o potlačovanou agresi. (Kast, 2000, str. 59)

Dziaková v roce 2009 (str. 444) popsal stav sebevražednosti takto: „**Muži spáchají třikrát více sebevražd než ženy, v posledních 25 letech se počet sebevražd zvýšil o 300 %. U českých mužů mezi 15 až 25 lety je o 67 % vyšší počet sebevražd než v roce 1982.**“

Přestože statistiky z roku 2015 (Diblíková a kol., 2016) ukazují, že celkový počet sebevražd oproti roku 2009 klesl z hodnoty 1743 sebevražd ročně na 1578 (ačkoli do roku 2011 stoupal, od roku 2012 je zaznamenán klesající trend), v roce 2015 muži spáchali sebevraždu dokonce čtyřikrát častěji než ženy.

U vojáků navíc hraje svou roli přístupnost střelných zbraní a munice, které sebevražedné pokusy usnadňují, jak upozorňuje i Dziaková (2009).

Pro pobyt v misi platí, že: „**Závažné suicidální myšlení** je častější u vojáků, kteří jsou znepokojeni zprávami z domova nebo kteří se dopustili chyby ve vztazích a teď mají důvod cítit vinu.“ (Dziaková, 2009, str. 328, ř. 28-30) Nestává se příliš často, že by se při pobytu v misi vojáci zabývali sebevražednými myšlenkami s příčinami v právě prožitých situacích.

Lidé jsou bytosti vnímající svět kolem sebe „v různých barvách“. Uvědomujeme si své možnosti i různé varianty života, po některých z nich sníme. Svět k nám může být přejícný, ale můžeme zažívat také neúspěch. V takovém případě se naše prožívání skutečnosti může stát neúnosné, můžeme se hroudit a můžeme začít toužit po smrti. (Kast, 2000)

„Na příkladu lidí ohrožených suicidálním jednáním velmi jasně vidíme, že člověk vychází z krize buď proměněn, s novými životními možnostmi, nebo naopak bez jakékoli životní perspektivy.

Mezi lidmi, kteří přežijí sebevražedný pokus, se vyskytují jedinci extrémně změnění. (...) Cítí, že nebyli stvořeni pro smrt. Jsou pak náhle vůči životu velmi pozitivně naladěni a dokážou řešit své problémy. Radují se z toho, že jim bylo v sebevraždě zabráněno.“
(Kast, 2000, str. 49, ř. 17 – str. 50, ř. 4)

Není tomu tak ale u všech sebevrahů, u některých se pokusem příliš moc nezmění a je třeba stálého léčení.

6.3 Kritické situace a traumata

6.3.1 Krize

Povahu krize a její působení na psychiku jedince popisuje úderným způsobem Kast (2000, str. 19, ř. 7-12):

„Úzkost a zúžení (koncentrace) na jeden problém dávají krizi vlastní zákonitost: krize naprosto pohltí, zmocní se ho. Akutní problém se navíc dostává do souvislosti se všemi ostatními problémy, které kdy existovaly, znovu ožívají dřívější konflikty, provázené emocí, jíž se krizová situace vyznačuje sama o sobě – tedy především panikou.“

Takto definuje krizi Dziaková (2009, 304, ř. 12-13): „Krize je definovaná jako situace, jež přesahuje schopnost člověka se s ní vyrovnat a zvládnout ji.“

Její **průběh a jednotlivé fáze** popsala dále tato autorka (2009, str. 304-305) následovně (časové údaje myšleny v období po události):

1) **fáze omámení a šoku** – 24 – 36 hodin po události; v této fázi by mělo okolí člověka uplatnit protišoková opatření, tedy v co nejkratší době po události poskytnout osobě tzv. 5T:

- ticho,
- teplo,
- tišení,
- tekutiny
- a transport do bezpečí.

2) **fáze výkřiku** – trvá až 3 dny; osoba v této fázi není schopna pojmout realitu toho, co se stalo, zůstává jakoby omámena.

3) **hledání smyslu** – 3 dny až 2 týdny; osoba se potřebuje vyprávět, snaží se porozumět situaci

4) **popření a znovuprožívání** – 2 týdny až 1 měsíc po události; mohou se objevit pocity strachu nebo „projeví se různé posttraumatické jevy, např. popření skutečnosti a uzavření se do snů...“ (Dziaková, 2009, str. 304, ř. 32-33)

5) **posttraumatická fáze** – 1 – 3 měsíce po události; Dziaková se k této fázi vyjadřuje následně (2009, str. 304, ř. 2-11):

„Je to období, ve kterém se rozhoduje, zda člověk v negativním prožívání uvízne, nebo se uzdraví a událost přijme do svého života. Uzdravení může být (vědomě či nevědomě) pouze předstírané (kvůli rodině...), a někdy se tak připraví půda pro odloženou traumatickou reakci. Dokončení traumatické události se projeví její přesunem do nezraňujících vzpomínek. Pro oběti rozsáhlých katastrof se předpokládá, že proměna události v nezraňující vzpomínku trvá zhruba sedm let. V této fázi je důležitá účast lidí z pomáhajících profesí, příbuzných, přátel...“

Krize tedy působí na osobu traumaticky. Vzniklá traumata, dalo by se říci, jsou duševní rány, jejichž délka hojení závisí na hloubce poranění, ale i léčebných prostředcích, kterými jsou v tomto případě odborná pomoc, podpora rodiny a přátel.

Zátěžové situace působící traumaticky jsou obvykle spojeny se šokem, leknutím, které způsobují, a **pocity bezmoci, strachu a úzkosti**. U některých událostí potom také s pocitem **selhání** a pocitem **viny**. Přestože na vysokou míru stresu si dokáže organismus zvyknout, dlouhodobé vystavení stresorům snižuje životnost jeho funkcí. (Dziaková, 2009)

Psychická poranění, jiným slovem **psychotraumata**, označují všechny prožitky, které negativně působí na člověka působením na jeho smysly. Jedná se o zážitky spojené se smrtí, těžkými zraněními, strachem o život apod. Pro vznik psychického poranění stačí být „pouhým“ svědkem krizové události, ale trauma může vzniknout také na základě situace, která výrazným způsobem zasáhne do života daného jednotlivce (např. ztráta blízké osoby). (Dziaková, 2009, str. 115)

6.3.2 Trauma

Psychické trauma vzniká za podmínky, že osoba prožije buď extrémně stresující zážitek, nebo je vystavena dlouhodobému působení stresorů. Tyto situace ale mají společné charakteristiky:

- vnější příčina,
- extrémní děsivost,
- bezprostřední ohrožení života nebo tělesné integrity
- a pocit bezmocnosti. (Vizinová, Preiss, 1999, str. 17)

Vnější příčina vzniku traumatu přitom způsobuje poškození adaptačních mechanismů jedince. Je to způsobeno převahou ohrožujících vlivů nad vlastními zdroji k jejich překonání. Člověk nemůže reagovat útokem ani únikem, jeho vnitřní nastavení tedy prodělává krizi. Traumatická reakce podle autorů Vizinové a Preisse (1999, str. 17, ř. 27) „Je vlastně reakcí na bezmocnost.“

Traumata ohrožují nejzákladnější vnímání světa jedincem, světa jako bezpečného a smysluplného místa, v němž je jako bytost nedotknutelný. Proto se traumatické zkušenosti tak těžce zpracovávají a integrují do osobnosti, protože narušují její samotné jádro. (Vizinová, Preiss, 1999, str. 17-18) Traumatická zkušenost je pro osobu nepochopitelná.

Jedny z nejzávažnějších traumat jsou způsobena válkou, vojáci vysílání do konfliktních oblastí jsou vystaveni děsivým prožitkům, denně sledují smrt a destrukci. Na něco takového lze těžce zapomenout. (Kassin, 2007, str. 673)

K pojmenování stavu traumatizace se využívá termín **posttraumatická stresová porucha** (PTSP či PTSD z angličtiny). Jsou pro ni typické tyto příznaky:

- pociťování úzkosti,
- poruchy spánku a noční můry,
- flashbacky (živé zábleskové vzpomínky),
- dotěrné myšlenky,
- nesoustředěnost
- a sociální stažení. (Kassin, 2007, str. 673)

„Dalším z hlavních rysů traumatu je **narušení mezilidských vztahů**.“ (Vizinová, Preiss, 1999, str. 18, ř. 19) Dochází k tomu právě v okamžiku, kdy se dotyčný obrací ke všem svým zdrojům, tedy i těm sociálním, kterými jsou jeho vztahy k lidem. Do těchto vztahů (ale i těch k církvi, společnosti apod.) však zasahují veškeré pocity opuštěnosti, bezmoci a viny.²⁴ Osoba ztrácí důvěru v ostatní i vlastní sebedůvěru, cítí se zranitelně. (Vizinová, Preiss, 1999) Takové pocity ohrožují vazby k lidem a zpětně i ochotu druhých pracovat na těchto vztazích.

Pouze stabilní vazby mají šanci vydržet a zároveň jsou právě ony důležitým faktorem pro úzdravu osobnosti. (Vizinová, Preiss, 1999)

Akutní reakce na traumatický zážitek je reakce bezprostředně po traumatizující události. Během jejího prožívání se u člověka projevují některé somatické projevy:

- potivost
- zvracení
- třes končetin,
- iracionální způsob uvažování a zpomalení schopnosti rozhodovat se.

²⁴ U přeživších katastrof a havárií, zvláště pokud ostatním lidem nemohli nebo nedokázali pomoci, je častý pocit viny za vlastní přežití. (Vizinová, Preiss, 1999, str. 18)

U většiny osob dochází k **disociaci** myšlení, chování a prožívání. Psychika člověka je zahlcena obrazy, zvuky a dalšími smyslovými prožitky, které má problém integrovat. Běžné funkce se obnoví v řádu hodin až dnů. (Dziaková, 2009, str. 116)

Po návratu do bezpečí ale u většiny vojáků dochází k velkým emocionálním projevům, protože právě emoce jsou v průběhu vojenských akcí odděleny od ostatních složek osobnosti. Jedná se o projevy jako pláč, vztek, ale i smích (černý humor, ironie, sebeironie). Tyto formy reakcí na prožitý stres jsou pro psychické zdraví prospěšné. **Potlačování pocitů, mlčení či zneužívání alkoholu jsou naopak nevhodné metody vypořádání se s traumatem.** (Dziaková, 2009, str. 116-117)

V případě prožití krize je třeba se otevřít, vypovídat se s důvěrou, cítit, že se můžeme spolehnout na druhého člověka, tím napětí odchází a přichází uvolnění (Kast, 2000, str. 19)

Přestože se traumatizovaná osoba snaží vyhybat všemu, co by jí traumatizující událost připomnělo, vzpomínky se neustále samy připomínají.

Pokud není tento zážitek dostatečně zpracován a integrován do psychiky, může u vojáka dojít k patologickým změnám v psychice. Vojákovi se neustále vracejí vzpomínky na traumatický zážitek v době bdění (neodbytné myšlenky) i v době snění (noční můry). Jedinec se projevuje emočně oploštělý, izoluje se od sociálního okolí a vyhýbá se (ať již vědomě či nevědomě) všemu, co by mu mohlo připomenout prožitou událost. Taková osoba má často problémy se spánkem, bývá podrážděná až agresivní, špatně se soustředí. (Dziaková, 2009, str. 117)

Symptomy traumatické události dělíme na nadměrné vzrušení, intruzivní příznaky a příznaky stažení, sevření. (Vizinová, Preis, 1999, str. 20-21)

1. Nadměrné vzrušení – organismus se udržuje ve stavu, který mu umožňuje být stále připraven bojovat nebo utéct. Pro osoby v tomto stavu je typická lekavost, snížený práh dráždivosti a agrese, nespavost. Při připomenutí traumatického zážitku se objevují opětovné fyziologické projevy jako pocení, nevolnost, třes, tachykardie aj.

2. „**Intruzivní příznaky** jsou vtíravé a neodbytné pocity opakovaného prožívání traumatické události.“ (Vizinová, Preiss, 1999, str. 20, ř. 32-33) Trauma se připomíná vzpomínkami (flashbacky), které může osoba prožívat jako skutečnost, ale i děsivým sny.

Traumatické zážitky se nedají vypovědět, ve snech se projevují neobyčejně reálně, často zcela identicky. Jedná se zde o formu zpracovávání traumatu, svou intenzitou ale někdy ohrožuje schopnost člověka se s těmito vzpomínkami vypořádat.

3. **Stažení, sevření** jsou příznaky, které se projevují, pokud se osoba dostala do situace, kdy byla naprosto bezmocná. „Ze své bezmocnosti mohl uniknout pouze vnitřně – změnou stavu vědomí.“ (Vizinová, Preiss, 1999, str. 21, ř. 22-23)

Někteří vojáci jsou ve vypjaté situaci „často schopní zcela oddělit své emoce od dalších složek osobnosti. Zde se jedná o **pozitivní výběr**.“ (Dziaková, 2009, str. 116, ř. 23-24) Dle Vizinové a Preisse (1999, str. 21, ř. 23-29) tato schopnost „chrání mysl před nesnesitelnou bolestí.“

Jde o žádoucí schopnost ve vojenské profesi, protože dovoluje rychlé řešení situace a tedy umožňuje snížit celkové následky události. Bohužel i tato schopnost má svá rizika. Hrozí totiž, že potlačené prožitky a emoce zůstanou neprojeveny a „zakonzervují se“ v psychice jedince. Skrytě potom působí na jednání osobnosti, a tím jsou pro psychickou stabilitu nebezpečnější. (Dziaková, 2009, str. 116)

Spojení intruzivních příznaků a příznaků stažení se promítá do dvou extrémů:

1. amnézie, kde mohou psychiku náhle zaplavit emoce,
2. a stav inhibované aktivity zcela bez emocí.

Střídání těchto stavů přivádí jedince k zoufalství a v krajním případě až k sebevraždě. (Vizinová, Preiss, 1999, str. 22)

7 Vztahy

7.1 Význam vazeb

Vazbám a jejich funkci pro člověka se věnuje především Bowlbyho teorie vazby (attachment theory), která se formovala v souvislosti s výzkumy reakcí dětí, které byly odloučeny od pečující osoby. (Bowlby, 2010)

Matoušek popisuje (2013, str. 46, ř. 28-30) význam vazby na základě teorie vazby: „Vazbou je v této teorii míněn vztah jednotlivce k blízké, pečující osobě, z něhož je čerpán pocit základní životní jistoty. Určitá kvalita vazby je považována za podmínku zdravého psychického vývoje dítěte. Také dospělí lidé potřebují *blízkého druhého*.“

Člověk je obklopen mnoha vazbami, jejichž pevnost závisí na energii věnované jejich vybudování, ale také na schopnosti tyto vazby budovat. Dítě si může vytvořit různě blízké vazby se svými rodiči, což ho dále ovlivňuje ve vytváření dalších vztahů ve svém životě (a budování vztahů ke svým vlastním dětem).

Tzv. **empatická rezonance** vyjadřuje lidskou schopnost soucítit s druhými, a proto nám umožňuje v situacích rychleji reagovat. Zároveň platí, že kladné emoce dokážeme zachytit rychleji. Zvláště velmi blízké osoby (např. manželé) dovedou přesně vycítit pocity druhého. K těmto osobám máme tzv. „*emoční pouto*. Oddělení od těchto lidí vyvolává stres, jejich ztráta vyvolává žal.“ (Matoušek, 2013, str. 47, ř. 17-18)

Toto pouto vzniká v případě biologických vazeb, ale i těch čistě sociálních – vytváří se tedy jednak k dětem, jednak k partnerům i přátelům.

Význam **partnerského vztahu** spočívá v mnoha aspektech. Kromě ekonomické a sociální opory plní partner i velmi důležitou psychologickou funkci. Mezi partnery probíhá velmi osobní sdílení myšlenek, pocitů a zážitků, díky čemuž je naplňována **potřeba intimity**.

Cítit intimitu je podstatné pro každého, intimita je ale založena na schopnosti sdílet vlastní intimní záležitosti s druhým člověkem. To se děje prostřednictvím sebeodhalení, jehož míra závisí na druhu a délce vztahu a vzájemných sympatiích. Otevřenost dále prohlubuje vztah a stmeluje. Je to kruh; čím více se známe a trávíme spolu čas, tím jsme k sobě

otevřenější, ale také platí, že otevřenost a upřímnost stmelují vztahy, které se tak stávají odolnějšími a trvalejšími. (Kassin, 2007, str. 424)

Co se týká dalších potřeb, které pociťují vojáci a jejich rodinní příslušníci v průběhu mise, dá se hovořit o tom, že v některých vypjatých situacích se mohou vojáci v misi nacházet v jiných „poschodích“ Maslowovy pyramidové hierarchie potřeb než zbytek jejich rodiny. Tyto rozdíly se zpětně přenášejí do schopnosti vzájemného porozumění, což má negativní vliv na aktuální kvalitu vazeb. (Kassin, 2007, str. 409)

Nejužší rodina je specifickou institucí založenou prvotně na partnerském vztahu osob, která se rozrůstá o narozené děti.

Dulmus a Sowers (2012, str. 60) popisují rodinu jako unikátní systém stvořený k výchově dětí. Probíhají v něm interakce mezi členy rodiny, ale zároveň tento systém reaguje na podněty z okolních systémů. Rodina odpovídá na změny takovým způsobem, aby neustále udržovala harmonii. Musí docházet k vývoji, zároveň ale musí být zachována určitá hladina stability.

„Strong families are the key to raising competent and healthy children and preventing child and youth problems.“²⁵ (Dulmus a Sowers, 2012, str. 55, ř. 28-30) Zároveň jsou rodiny viděny jako odborníci na své problémy, a proto by měly být do procesu případných změn (ve spolupráci s pomáhajícími profesemi) vzaty jako rovnocenní partneři. Dle této myšlenky rodina vlastní zdroje pro řešení vlastních problémů, řešení je v rodině obsaženo. (Dulmus a Sowers, 2012, str. 58-59) Případný zásah pomáhajícího pracovníka má pouze funkci zprostředkovatele, pomoc pro využití zdrojů, které jsou již v rodině přítomny.

7.2 Vliv mise

Z mnoha hledisek je pro vojáka jednodušší být v misi a ne doma s rodinou. Minou ho každodenní starosti o děti a domácnost. Jak již bylo řečeno výše (kapitola 3), špatné vztahy v domácím prostředí mohou být také motivací k výjezdu do mise. Dziaková (2009, str. 391, ř. 11-16) tuto situaci vysvětluje takto:

²⁵ Překlad: Silné rodiny jsou klíčem k výchově schopných a zdravých dětí a k předcházení jejich případných problémů.

„Neřešení osobních, pracovních a rodinných problémů nebo jejich oddálení vede k úzkostným pocitům, před nimiž tito „silní“ muži unikají do bezpečné vzdálenosti za metry ostnatého drátu, kde jim adrenalinové situace, různé nevšední zážitky a zejména únik ze šedivého, běžného života dovolí zapomenout na bolestné mezilidské vztahy.“

Co se týká rodinného stavu vojáků vyjíždějících do misí, „v zahraničí jsou vojáci ve většině případů svobodní, dokonce bez stálých partnerek, a zhruba ve 35 letech věku aktivní službu v armádě v podstatě opouštějí.“ (Dziaková, 2009, str. 393, ř. 4-6)

Pokud voják přece jen již založil vlastní rodinu, musí počítat s tím, že pro jeho blízké doma se svět nezastaví jen proto, že on sám odjel do mise. Stále je trápí i rozesmávající denní starosti a radosti. **„Vojáci se přitom nemohou na svého partnera zlobit, že se cítí zrazený a opuštěný, jelikož jsou to vlastně oni, kdo odešel za prací pryč z domova“.** (Dziaková, 2009, str. 393, ř. 15-16) O to je řešení problémů náročnější, protože blízcí vojáka mají pocit, že veškerá zodpovědnost za domácnost teď leží na nich, zatímco voják, jehož motivací pro výjezd do mise mohlo být právě zabezpečení rodiny, může pociťovat křivdu, samotu a tíživou neschopnost ovlivňovat domácí dění.

Dziaková popisuje situaci vojáka a jeho rodiny takto (2009, str. 396, ř. 9-21):

„Mise s sebou přináší mnohem náročnější prožívání partnerských, manželských a rodinných vztahů, jež jsou velmi ztěžovány sociálními změnami, vyplývajícími nejen z mise jako takové, ale i ze samotného životního stylu vojáka. Vojáci ve většině případů emočně „visí“ na své rodině a na svých dětech, a to možná právě proto, že většinu času tráví na cvičištích a v misích a doma se nikdy pořádně „neohřejí“. Zejména mladí manželové a otcové toto nedobrovolné odloučení velmi těžce nesou, a to nejen oni. Neadaptované na vojenský život jsou často i jejich životní partnerky, což souvisí s dalším nepopiratelným faktem – šestnáctiprocentní rozvodovostí vojenských manželství (...) Rodinné problémy vznikající nebo gradující během pobytu vojáka v misi jsou

většinou postavené **na komplikované výchově dětí a neustálé nepřítomnosti otců v tomto procesu.**“

Otázkou zůstává, proč u vojáků, kteří pocítují silné pouto ke svým dětem, přetrvává silnější motivace k výjezdu do mise, než jejich touha setrvat u těchto potomků.

Co se týká případné souvislosti mezi misí a partnerskými problémy, Dziaková vysvětluje (2009, str. 372, ř. 2-5):

„Pokud během mise probíhají **rozvodová řízení či vážné manželské konflikty**, tak jde samozřejmě spíše o výsledek dlouhodobého procesu vztahových problémů, mise sama o sobě není vyvolávající příčinou, ale spíše poslední kapkou v příslovečném kalichu partnerské tolerance.“

7.2.1 Odloučení

Mezi nejčastějšími problémy v průběhu vojenské mise, co se týká osobních vztahů vojáka, patří všechny skutečnosti a pocity, které nějak souvisejí s jeho odloučením od nejbližších osob. Voják se zaobírá myšlenkami na partnera, obává se nevěry, pocítuje stesk apod. S rodinou a partnerem má voják omezený a dálkový kontakt. Je nucen některé záležitosti řešit na dálku, snadněji dochází k nepochopení a vzájemné frustraci. Problémy v osobních vztazích se dále promítají do jeho celkového prožívání – stresové situace na něho působí mnohem intenzivněji.

Odloučení přináší mnoho obtíží v sociálně psychologické oblasti. Voják i jeho partner se potýkají kromě jiného i s nedostatkem intimního kontaktu, což dále vyvolává otázky ohledně partnerské věrnosti. (Dziaková, 2009)

Vzdálenost má ale za následek i neschopnost podílet se plně na výchově dětí (pokud voják nějaké má) a řešit problémy, které s tím souvisejí. Odloučení vojáka od jeho blízkých nezpůsobuje jen problémy ve vztahu k těmto osobám, ale i v souvislosti s jeho pracovní činností. Vnitřní disharmonie negativně působí na pracovní výkon jedince. (Dziaková, 2009)

7.2.2 Kontakt

Komunikace na misi probíhá buď telefonicky, nebo písemně. Tyto kontakty se od sebe liší svou hloubkou, zatímco napsaná slova mívají větší váhu, telefonický kontakt je známý

svou povrchností (především v tématech), výhodou dopisu (či emailu apod.) je nesporně i to, že jednou napsané zůstává, adresát si může vzkaz přečíst v příhodnou chvíli, může si ho uchovat do budoucna. (Dziaková, 2009)

„Láska zprostředkovaná médií, telefonická a internetová láska, se musí vzdát mnoha forem smyslné lásky. Musí si vystačit bez dotyků rukou, kůže, rtů, bez opravdových pohledů do očí, bez orgasmů způsobených partnerem.“ (Beck a Beck-Gernsheim, 2014, str. 62 ř. 30 – str. 61 ř. 3) Velice důležitá se ukazuje být především možnost slyšet partnerův hlas. Slyšení hlasu udržuje vnitřní blízkost a napomáhá tak k setrvání důvěrné vazby mezi lidmi. (Beck a Beck-Gernsheim, 2014)

Pro udržení vnitřního spojení je také podstatné řídit se pevnými ujednáními – plánovaná dovolená po určité době, skypevání každý večer aj. (Beck a Beck-Gernsheim, 2014) Nedodržování slibů a sporadický kontakt vazby narušují.

I přes technologické možnosti kontaktu (telefonní linka, satelitní telefon, internet) vojáci prožívají **frustraci** z nedostatku informací. Dziaková (2009, str. 391) soudí, že tyto pocity jsou vyvolávány spíše sociálně-psychologickými problémy v komunikaci než objektivními příčinami v nedostatku spojení.

Vojenští psychologové doporučují, aby vojáci v misích ve vztahu k partnerovi dálkově neřešili zásadní záležitosti. Žárlivé telefonáty a hádky totiž nabírají jiných rozměrů než by tomu bylo bez faktoru mise. Voják by měl spíše projevovat hrdost na partnera ve vztahu k tomu, jak zvládá péči o domácnost (a děti) v jeho nepřítomnosti. S rozhodnutími učiněnými bez něj by se měl vyrovnat a projevit pochopení, že rodinné události nebylo za daných okolností možno řešit jinak a že jeho rodina nemůže za to, že nebyl s nimi. Případné změny provedené bez jeho vědomí by neměl chápat jako útok proti vlastní autoritě, ale jako výsledek snažení jeho blízkých řešit nastalou situaci. (Dziaková, 2009)

Kast (2000, str. 138, ř. 14-18) vyjadřuje zajímavou myšlenku, kterou reaguje na výskyt častých hádek v některých partnerských vztazích:

„Páry, v nichž dochází k eskalaci hádek, by někdy mohly svádět k domněnce, že by se mělo v terapii nebo v krizové intervenci dosáhnout harmonie, po níž manželé touží a již, jak doufají, hádkami dosáhnou. Takoví lidé se harmonie však nakonec také obávají, protože

jim hrozí, že by v té harmonii mohli ztratit sami sebe jako jednotlivce.“

Kontakt s malými dětmi je pro vojáky v misích nejobtížnější. Těžko mohou komunikovat prostřednictvím telefonu a zároveň pro jejich děti čas plyne úplně jinak – pro několikaměsíční miminko znamená půlroční nepřítomnost rodiče v době výjezdu do mise něco zcela odlišného než pro větší děti či dospělé.

Možným doporučením pro udržení vztahu s malými dětmi, když je rodič vojákem účastnícím se mise, může být zanechání předmětů v okolí dítěte, které mu nepřítomného rodiče připomínají – fotografie s věnováním nebo namluvené kazety s pohádkami. V důsledku zahrnutí vojáka – i když zprostředkovaně – do běžného života dítěte, se rodičovská vazba nevytrácí. (Dziaková, 2009, str. 375)

7.3 Přátelství mezi vojáky

Je přirozené, že lidé budují svá přátelství s kolegy v práci, kde tráví značnou část svého života. V situacích odloučení od rodiny a nutnosti spoléhat se na sebe navzájem se tyto vazby stávají pevnějšími, důvěrnějšími. V prostředí mise s nedostatkem soukromí jsou vztahy mnohem osobnějšími, než je tomu obvykle mezi kolegy.

Každý vyhledáváme kontakt s druhými lidmi jinak často a úzce. Naše snahy o navázání kontaktu vychází z naší **potřeby sounáležitosti**, která nás motivuje scházet se s lidmi a sdílet s nimi důležité okamžiky a své emoce. V některých situacích ale dochází k tomu, že se lidé samovolně sdružují, přestože se navzájem příliš neznají. Jedná se buď o v daném místě všeobecně pozitivně vnímané události, které jsou neobvyklé (vítězství místního sportovního klubu v mezinárodní soutěži), nebo o stresující situace jako jsou katastrofy či náročné školní zkoušky. Vysvětlením, proč nechceme obtížné situace prožívat sami, může být, „že v takových okamžicích potřebujeme přítomnost druhých, abychom si rozumově objasnili situaci.“ (Kassin, 2007, str. 423, ř. 59-60)

Vliv přítomnosti členů skupiny při náročné situaci má tedy na jedince psychiku podpůrný účinek. Již samotné sdílení zkušenosti kolegy – vojáky snižuje míru zatížení samotného jedince.

Při sdílení silných prožitků spojených s krizemi a nebezpečnými situacemi vzniká mezi vojáky schopnost vzájemného **porozumění**, ale zároveň i skupinová představa o tom, že nikdo jiný jejich prožívání pochopit nemůže (a není žádoucí o tom s nimi ani hovořit). Dziaková (2009, str. 409, ř. 11-14) se k tomu vyjadřuje takto:

„Je zákonité, že při dlouhodobém působení v misi vojáci nenacházejí pochopení u rodiny, nýbrž u svých kolegů, kteří misi prožili s nimi. „Zabíjel jsem, ano, proč to neříct, vždyť je to pravda! Řekl bych to dokonce i své ženě, ale nikdy ne své matce!“ (Somálsko)“

Dokonce i Neitzel a Welzer (2014, str. 44), kteří se zabývali vojáky v kontextu druhé světové války, se věnují významu přátelství mezi vojáky. Hovoří o něm jako o **sociálním místě**, které je pro vojáky nesmírně důležité. Rodina ani civilní přátelé nemají stejné ani obdobné zkušenosti ani způsob života, proto vojáka, jeho hodnoty a názory nemohou nikdy pochopit, dokonce ani s vojákem sdílet, protože většina prožitků vojáka spojených s výkonem jeho služby je obtížně sdělitelná či vůbec nesdělitelná. Skupina kamarádů vojáků tedy jedinci pomáhá mnohem lépe se orientovat než jakýkoli myšlenkový proud jeho doby a prostředí.

Vliv skupiny a vzájemných kontaktů na jedince je nesporný. Člověka mění, některé jeho povahové rysy zvýrazňuje, některé potlačuje. Skupina jedinci předává své hodnoty a postoje, má vliv na jeho rozhodování. Člověk jedná v korelaci se zájmy skupiny na základě toho, jak intenzivní jsou interakce uvnitř skupiny. Míra interakce závisí na mnoha vlivech jako nárocích kladených na jedince, podílu moci, délce trvání kontaktů a dalších faktorech. (Dziaková, 2009, str. 515)

„Analýzy skupinových rozhodnutí ukazují na fenomén **„skupinového myšlení“**. **Potřeba vnitroskupinové harmonie** může překonat realismus protichůdných názorů.“ (Dziaková, 2009, str. 517, ř. 17-19)

Zdá se, že význam vazeb mezi vojáky má velký vliv nejen na jeho psychiku a schopnost vyrovnávat se s náročnými situacemi, ale i na jeho rozhodování o běžných záležitostech často více než příslušníci jeho vlastní rodiny.

8 Návrat z mise

Odjezd z navyklého prostředí mise zpět domů je stresující záležitostí, přestože se vojáci většinou velmi těší na návrat. Zde se střetávají očekávání, strach z návratu, strach z toho, co je doma čeká, zda všechno bude jako před misí. Je z těchto pocitů frustrovaný a u někoho se začne hromadit agrese. Po návratu může dojít k vzájemnému nepochopení; voják se může dostat do střetu se světem, kde je vše nastaveno jinak, jeho frustrace a agresivita se posiluje, může dojít k vážnému konfliktu.

Návrat do civilního života je nelehkou záležitostí především pro naprostý obrat v požadavku na **způsob řešení těžkostí**. V misi se konflikty řeší autoritativně, demonstrací síly, voják k řešení problémů řeší svou vojenskou moc organizovanou pravidly a příkazy. V běžném civilním životě si ale takové řešení problémů nemůže dovolit. (Dziaková, 2009, str. 376)

Pro řešení problémů existují různé varianty. Některé nejsou příliš vhodné. K nevhodným metodám se také řadí nejčastější způsob řešení problémů, ke kterému lidé v takových situacích sahají – „popření“. Voják odmítá skutečnost a může odmítat, že nějaký problém vůbec existuje. Většinou se popření projeví „útekem“ k návykovým látkám (např. alkohol) či k náboženství. Optimální způsob řešení problému se však dá nalézt pouze dvěma přístupy, a to buď **přístupem zaměřeným na racionální řešení problému**, který se zaměřuje na objektivní stav věcí a možné zdroje pro řešení, nebo **emocionálním přístupem**, který se soustředí na vyrovnání se se svými pocity, které způsobují vnější škody na vztazích. (Dziaková, 2009, str. 407-408)

Na „nové prostředí“ a jeho poměry si voják přivyká pomalu, a proto především v období krátce po návratu hrozí riziko mezilidských konfliktů, které na psychiku vojáka působí destruktivně. Každý voják ale prochází **adaptací** trochu jinak. Někomu se daří lépe, jinému o něco hůř, velmi ale záleží na podpoře blízkých osob. Na adaptaci do běžného prostředí je důležité vojáka připravit již při psychologické přípravě v misi, dovést ho k pochopení, že prostředí mise je „skleníkový svět“ a přimět ho přemýšlet o věcech z pohledu toho druhého v partnerském vztahu, a to ve smyslu, že může být hrdý, že i přes jeho odjezd bylo postaráno o domácnost a o děti. Zároveň by změny učiněné v jeho nepřítomnosti měl akceptovat a netrvat na návratu k tomu, jak to fungovalo před jeho odjezdem. (Dziaková, 2009)

Je potřeba přizpůsobit své denní návyky, zapojit se do rodinného života, znovu navyknout klasickému průběhu zaměstnání, kde je striktně odlišena pracovní doba od doby osobního volna, kdy se člověk věnuje své rodině a zájmům. Po návratu osoba často vzpomíná na způsob života na misi. Rozdíl v pocíťování své profese například tkví v tom, že: „v misi vojáci často více cítí smysl a cíl své práce, jakož i zpětnou vazbu od ostatních lidí na své výsledky, ale i na sebe sama.“ (Dziaková, 2009, str. 377, ř. 5-6)

Zkušenost z vojenské mise v člověku zanechává stopu, může pozměnit způsob uvažování o životě, svých kolezích, armádě, a to jak v pozitivním, tak negativním významu.

Vojáci se nemusí cítit docenění ve vztahu ke svému současnému pracovnímu postavení. Srovnávají vše kolem sebe s tím, jak to fungovalo v misi. Pokud se jedinci nepodaří tohle odfiltrovat, čekají ho psychosociální konflikty, při nichž „vybuchují“ emoce. (Dziaková, 2009, str. 377)

Případné výbuchy negativních emocí by mohly narušit jeho mezilidské vztahy, ať již ty kolegiální, ale i vztahy v rodině a s přáteli. Například by mohlo dojít k situaci, kdy by voják cítil nepochopení ze strany manželky, které se svěří se svou kritikou na podle něj neúnosný stav organizace v práci, a na její odlišný názor by zareagoval nepřiměřeně. Došlo by k hádce a negativnímu rodinnému naladění doléhajícímu i na citovou pohodu dětí.

Po návratu domů vojáci často cítí zmatenost a úzkost. Po pobytu na misi jsou plní očekávání a mnohdy jsou po návratu zklamáni, že nic není takové, jak si to představovali. Dziaková (2009, str. 377, ř. 29-33) o tom soudí:

„V závislosti na tom se cítí bídňě a prázdňě, nic je dostatečně nenaplňuje štěstím. Nikdo nerozumí tomu, co prožili, a nikdo vojáky neocení tak, jak si představují, že si zaslouží. Často vojákům připadá, že jejich ženy jsou jiné, kamarádi jsou jiní a vlastně sami neví, o čem se s nimi bavit.“

Doporučuje se především zbavit se před návratem svých očekávání, nechat věcem volný průběh. Zároveň přijmout svou úzkost jako něco běžného pro takovou situaci. Uvědomit si, že rodina může mít na všechno jiný názor než má on sám a on je nemůže nutit s ním souhlasit. (Dziaková, 2009, str. 380)

Vojákovi všechno po návratu připadá cizí, jeho děti se změnily – působí před ním nejistě, partnerský sex je jiný. Také prožívají silnou touhu vynahradit si s rodinou veškerý ztracený čas. Velkým problémem jsou vtíravé myšlenky o nevěře partnerky (partnera), které jsou jen podporovány pocity odcizení a nesnázemi při opětovném navázání intimity. (Dziaková, 2009)

Během mise si utvářejí různé představy o tom, co udělají po návratu, jak doženu čas odloučení, jaké kladné změny prodělá jejich **sexuální život**. Po návratu však nastavení intimního partnerského vztahu může vyvolat úzkostné pocity. Dochází ke komunikačním bariérám. Pro vojáka je v této oblasti obzvlášť nepochopitelný rozdíl oproti očekávané realitě. Partnerka (partner) mu připadá cize, voják pocítuje hněv a zklamání z výsledku situace. V boji proti úzkosti je vhodné především hodně komunikovat, být otevřený, mluvit o svých pocitech a naslouchat i pocitům druhého. Důležité je se vždy ujistit o tom, že si oba rozumí v tom, co chtějí sdělit, než někdo z nich začne vyvozovat závěry a rozhodovat. (Dziaková, 2009)

Také **peníze** se stávají příčinou sváru. Vojáci pocítují hodnotu peněz vydělaných na misi jako jejich těžce vydělaný majetek, za který obětovali svůj pocit pohody. Chtějí o jejich využití rozhodovat, přičemž se dostávají do partnerského střetu, jak s penězi naložit. Jejich druhá polovička má totiž často odlišný názor.

Děti po návratu vojáka z mise reagují často odmítáním, plachostí i vztekem. Rodič (voják) by měl postupovat pomalu, nenutit dítě do fyzického kontaktu s ním (pokud nechce, tak nepusinkovat, neobjímat). Dítě chválit za dobré chování, nekritizovat od počátku za každou maličkost. U větších dětí je třeba zohledňovat i jejich právo na soukromí a vlastní hodnoty. (Dziaková, 2009, str. 379-380) Dítě si musí znovu zvyknout na působení další autority, na to, že další osoba vůči němu chce uplatňovat rodičovskou roli. Měnění zaběhlých pravidel a zvyků ze dne na den vyvolá ve vztahu k dětem a partnerce/partnerovi jen neshody a negativní emoce.

Je vhodné si uvědomit, že děti v různém věku přistupují k realitě jinak než dospělí. Nejmenší děti jako batolata těžko pochopí, odkud se tu najednou ten člověk vzal a co je zač. Adolescent na druhou stranu může vše racionálně chápat, ale neukáže to navenek. Věnovaný

čas a ponechání prostoru jim usnadní adaptaci, která u dětí probíhá velmi rychle. (Dziaková, 2009, str. 380)

Je prokázáno, že délka **odloučení** od rodiny zásadně ovlivňuje pevnost vazeb, ať již partnerských či těch rodičovských. Samotná délka mise a případné opakované výjezdy narušují tyto bazální vztahy. Ačkoli vojáci mají představu, že vše mohou vynahradiť intenzivním snažením po návratu, čas, který s rodinou nestrávili, nikdy nedokáží vrátit zpět. Především dětem bude tento čas velmi chybět při výstavbě vztahu k tomuto rodiči.

9 Pomáhající proces

Tato kapitola se zabývá strategiemi pomoci vojákům před rozvojem jejich osobních a rodinných problémů, které vycházejí ze specifík jejich profese, ale i těm, které se službou v armádě nesouvisí, ale ovlivňují její výkon.

Pomáhající proces je v podstatě aktivizací dostupných podpůrných zdrojů jedince, které mu pomohou vypořádat se se svou současnou situací a navrátí mu kompetence řídit svůj život.

Vztahy se zabývá 7. kapitola, proto jsou z tohoto výčtu vyloučeny, přestože jsou nejsilnějším zdrojem opory vojáka.

9.1 Zdroje podpory v armádě

V armádě se problémy jejich příslušníků věnují dle druhu různí specialisté. Např. zdravotní personál pečuje především o fyzické zdraví a tedy fyzickou způsobilost vojáka, velitel jednotky zase organizuje pracovní záležitosti.

Psychiatrie v armádě má za úkol v první řadě vytřídit zájemce o vojenskou službu dle jejich psychické způsobilosti a v druhé řadě diagnostikovat případné poruchy příslušníků armády. K vojskovému psychiatrovi se vojáci dostávají většinou na popud velitele jednotky, který má podezření na jeho závažný psychický stav. Nestává se příliš často, aby vojáci navštěvovali vojskového psychiatra z vlastního rozhodnutí. Sami se obracejí raději na civilní odborníky oboru psychiatrie či psychologie, a to z toho důvodu, aby se armáda nedozvěděla o jejich případných potížích, a nepřišli tak o své zaměstnání. (Dziaková, 2009)

V zahraničních misích se využívá poznatků psychiatrie především při tzv. bojovém neuropsychiatrickém třídění, které je založeno na předpokladech úzdravy jedince. Pokud např. během misi dojde k bojovému konfliktu, který má výrazný traumatizující účinek na vojáky, závažnost a předpoklady o době potřebné pro úzdravu jedince zařadí do jedné ze 4 kategorií dle místa léčení. Toto třídění vzniklo na základech americké vojenské psychologie, je založeno za základních principech označovaných **PIES**, které jsou u jednotlivých případů hodnoceny, jedná se o blízkost k jednotce, bezprostřední zahájení

léčby, očekávání rapidní a úplné uzdravy a také užití jednoduchých a rychlých léčebných metod.²⁶ (Dziaková, 2009, str. 311)

Bezprostřednost léčby bojové únavy²⁷ je klíčovým faktorem pro určení pravděpodobnosti dlouhodobé psychiatrické neschopnosti.

Vojsový psycholog nemá povinnost sdělovat informace o psychickém stavu vojáka veliteli, ani se tak neděje, přestože je v tomto ohledu mnoho vojáků nedůvěřivých až paranoidních. Pouze v případě psychického stavu, který závažně a bezprostředně ohrožuje vojákovu zdraví nebo jeho okolí, upozorní na to.

Vojsový psycholog účastníci se zahraniční mise je přiřazen k jednotce jako její člen. Funkce psychologa je jen částí náplně jeho práce, sám je vojákem a účastní se stejných činností jako druzí. Působí na něj tedy stejné stresory jako na všechny ostatní vojáky. Zároveň je díky své pozici neustále sledován a v očích ostatních vojáků hodnocen. Vojáci pozorují, jak se psycholog sám vyrovnává se zátěží, zda zůstává profesionálem. (Dziaková, 2009)

9.2 Sociální pracovník

Pozice vojsový sociální pracovník patří v organizaci armády do sekce psychického zdraví. Jeho úkolem je rozvoj, řízení a supervize programů zřízených pro podporu psychického zdraví. Náplní práce vojsového sociálního pracovníka je hodnocení dopadů stresu na vojáky a jejich rodiny, spolupráce na návratu uzdravených stresových případů do služby, identifikace rušivých faktorů prostředí služby, konzultace s veliteli, lékaři a kaplany o možnostech podpory a dostupných programech a jejich informování, podpora vojáků i vojenských rodin, poradenství a konkrétní plány péče pro individuální případy jednotlivců a jejich rodin. (Dziaková, 2009)

Sociální práce v organizaci armády ale v současnosti nemá své pevně hájené místo. Sociální pracovníci v armádě nejsou dosud rozšíření, i když struktura jejich pozic umožňuje. Vojáci se ale mohou samozřejmě obracet na civilní sociální pracovníky. Vyhledávání

²⁶ Anglicky: proximity, immediacy, expectancy, simplicity = PIES.

²⁷ Bojová únava – „válečná neuróza“ neboli posttraumatická stresová porucha.

sociálních pracovníků ze strany vojáků ale dosud nebylo zmapováno žádným výzkumem, nelze tedy operovat s žádnými údaji.

Pro vstup vojáka do přínosné **intervence** se sociálním pracovníkem je nutná jeho osobní motivace ke spolupráci. Musí sám cítit, že tento vztah pro něj může být přínosný. Cílem takové intervence je odstranění tzv. sociálního problému. (Řezníček, 1999, str. 43, odst. 1)

Konkrétní cíle popisuje Dziaková (2009, str. 306) takto:

- zastavit snižování psychické výkonnosti postiženého,
- naučit se žít se vzpomínkami,
- stabilizovat osobnost tím, že nedovolíme rozvinout vyhýbavé chování

Zásadami individuální případové práce je především dobrovolnost a rovnoprávnost. Jedinec (rodina) musí vstupovat do intervence na základě vlastního rozhodnutí, a protože se sociálním pracovníkem vytváří rovnoprávný vztah, spolurozhoduje o průběhu spolupráce. (Řezníček, 1999)

V naší kultuře je bohužel zcela běžné, že spolupráce se sociálním pracovníkem může být pro jedince v očích veřejnosti stigmatizující. Zároveň mohou vojáci odmítat zásahy sociálního pracovníka do jejich soukromí. (Řezníček, 1999)

Řezníček ve své knize (1999, str. 57-58) popisuje různé **role**, které sociální pracovník může nabývat ve vztahu ke své práci a potřebám své cílové skupiny. Pojmenovává je: a) pečovatel/poskytovatel služeb, b) zprostředkovatel služeb, c) cvičitel (učitel) sociální adaptace, d) poradce/terapeut, e) případový manažer, f) manažer pracovní náplně, g) personální manažer, h) administrátor a ch) činitel sociálních změn.

Tento autor se zabývá také získáváním informací o kladných stránkách klienta, které je pro sociálního pracovníka důležité znát především při individuální sociální práci. Uvádí několik příkladů, mezi nimiž se zdají být pro možnou **spolupráci s vojáky** (jako cílovou skupinou) klíčové především: schopnost uznání existence problému, akceptování zodpovědnosti za vlastní jednání, zachovávání přátelských vztahů, loajálnost vůči rodině, schopnost snít a plánovat, ochota překovávat překážky. (Řezníček, 1999, str. 37-38)

Sociální pracovník může přistupovat k řešení problému také pohledem sociálních vztahů. Soustředí se zde především na vojákovy sociální role (rodič, zaměstnanec, ...) a případné konflikty mezi nimi, které osobnost rozpolcují. Poté se snaží s vojákem najít optimální řešení tohoto konfliktu (např. změna pracovní pozice).

Sociální pracovník také může klientovi doporučit některé techniky povzbuzení. Těchto technik je mnoho, jejich společným cílem je generovat pozitivní myšlení, doporučuje se např. napsat si na kartičky pozitivní formulace o sobě samém, dát si je do kapsy a v průběhu dne je z kapsy vytahovat a číst. Nebo podobné lístečky rozmístit v místech, kde se často vyskytujeme. Také je účinná technika sebeodměňování ve smyslu umět se sám pochválit za maličkosti, které zvládám, nebo za něco, co se mi povedlo. (Dziaková, 2009)

Z technik zaměřených na oslabování negativních myšlenek je velice účinná například technika: „**Nejhorší, co by se mohlo stát** (...) Jde tu o to, aby si voják představil „to nejhorší“, co by se mohlo opravdu přihodit, kdyby jeho úzkost byla oprávněná. (...) Pokud si tyto myšlenky nechá opětovně procházet hlavou, může to vést k celkovému uklidnění, a tak se mu bude zase lépe pracovat.“ (Dziaková, 2009, str. 452, ř. 26-33) Zaručeně se mu bude nejen lépe pracovat, ale i žít.

Krizová intervence je zvláštním druhem intervence, Kast (2000, str. 157, ř. 2-3) o ní píše: „Krizová intervence se provádí tehdy, když se krize zmocní celé lidské existence.“ (Kast, 2000, str. 157, ř. 2-3)

Úskalími pro tento druh spolupráce je ovšem přehnané spoléhání se osoby na pomoc odborníka a víra, že on vyřeší problém za ni. Sociální pracovník nejprve přijme pozici, do které se intervenovaný usadil, ale cílenými rozhovory v něm mobilizuje jeho schopnosti, které již v minulosti pro zvládnutí krizí úspěšně využil. (Kast, 2000)

9.3 Komunitní centrum v Brně

V roce 2016 bylo na území České republiky otevřeno první komunitní centrum pro válečné veterány. Nachází se při Vojenské nemocnici v Brně. Bylo zřízeno Ministerstvem obrany ČR pro zajištění psychosociální podpory válečným veteránům a jejich rodinám, zároveň hodlá organizovat také další rozvojové programy.

9.4 Další zdroje podpory

V České republice existují dva **spolky na podporu válečných veteránů**: Československá obec legionářská (ČsOL) a Sdružení válečných veteránů České republiky. ČsOL funguje od roku 1921 na základě sdružování legionářů, v současné době organizuje projekt Péče o válečné veterány, který se zacíljuje na veterány z druhé světové války.²⁸

Sdružení válečných veteránů České republiky činné od roku 1993 se věnuje podpoře novodobým veteránům. Svých cílů dosahuje především medializací určitých témat, jednáními s představiteli státu a osvětou veřejnosti.²⁹

Jedná se o tzv. komunitní sociální práci, kdy pomocí intervenčních technik aktivní část občanské společnosti prosazuje své zájmy nebo zájmy ohrožených skupin tak, aby předcházela sociálním problémům. (Řezníček, 1999, str. 60-61)

Co se týká další komunitní činnosti na podporu vojáků, v blízké budoucnosti by mělo dojít k otevření **komunitního centra** pro (nejen) novodobé válečné veterány přímo v **centru Prahy**. Na jeho zřízení pracuje nadační fond REGI Base I. Toto centrum nabídne volnočasové aktivity, možnosti seberealizace a přednáškovou činnost.³⁰

Nadační fond REGI Base I. se však zabývá pomocí (nejen) válečným veteránům a jejich rodinám již od roku 2011. Zajišťuje výběr osobních asistentů pro zraněné a umožňuje jejich vysoce specializovanou rehabilitaci, pokud je třeba, tak i v zahraničí. Vytváří a organizuje i další projekty charitativní povahy.³¹

Snaží se také zapojovat samotné uživatele svých služeb, a to např. zprostředkováním jejich přednáškové činnosti na školách. Jedná se o filosofii, ve které platí, že: „Někomu pomoci nebo poradit je jedna z nejučinnějších věcí, kterou můžete pro zlepšení svého sebevědomí udělat.“ (Dziaková, 2009, str. 165, ř. 18-19) A tyto snahy svých klientů nadační fond podporuje ze všech sil.

²⁸ Dostupné z: <http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/projekty/pece-o-valecne-veterany>

²⁹ Dostupné z: <http://www.svvr.cz/>

³⁰ Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/403157-o-nove-vyuziti-bunkru-z-50-let-v-centru-prahy-se-postaral-nadacni-fond-ktery-pomaha-veteranum.html>

³¹ Dostupné z: <http://www.regibase.cz/nadacni-fond/>

Univerzitní studentky Asfour, Fialová a Kralertová (2016) vypracovaly v rámci seminární práce návrh na **vybudování komunitního centra pro rodiny** vojáků na zahraniční misi, čímž reagovaly na neexistenci podobné služby na území našeho státu.

Cílem navrženého programu komunitního centra byla především podpora žen, jejichž životní situace je ztížena odchodem jejich blízkého (partnera, manžela, syna) do zahraniční mise. Zároveň by se mohli účastnit i ostatní rodinní příslušníci. Komunitní centrum by jim poskytlo možnost uvolnění při volnočasových aktivitách, odbornou pomoc ale i sociální kontakty díky tomu, že by do tohoto centra docházely osoby s podobnými starostmi danými jejich vazbou na vojáka v misi. (Asfour in Asfour, Fialová, Kralertová, 2016, str. 3) Podle autorek má smysl se věnovat především rodinám novodobých veteránů, pro které není zajištěna odpovídající podpůrná síť.

„V České republice žije kolem 700 veteránů, kteří bojovali za 2. světové války. Předpokládáme, že pro jejich manželky nebude spolupráce s centrem natolik aktuální, jako pro partnerky novodobých 13 000 vojáků, kteří byli na zahraniční misi.“ (Asfour in Asfour, Fialová, Kralertová, 2016, str. 4, ř. 28-30)

Navržené, avšak neexistující komunitní centrum by mělo volit kombinaci poradenského a terapeutického přístupu ve vztahu k uživatelům svých služeb. (Asfour in Asfour, Fialová, Kralertová, 2016, str. 7) Zároveň v této seminární práci Kralertová (Asfour, Fialová, Kralertová, 2016) zpracovává možnost využití konceptu tzv. časové banky, která by umožnila uživatelům služeb vzájemně si nabízet pomocnou ruku. Za svůj čas věnovaný pomoci druhým by každý klient získal zpět podporu pro řešení svých záležitostí.

10 Empirická část

V této části práce bude představen primární výzkum, který byl pro účely této práce proveden. Nejprve bude v podkapitole s názvem Metodologická rozprava uvedena metodologie a předvýzkum, následuje seznam respondentů s uvedením hlavních charakteristik a poté budou prezentovány samotné výsledky výzkumu.

10.1 Metodologická rozprava

Téma, které prolíná tuto práci, jsem si zvolila po tom, co ve mně určitý čas rezonovaly dojmy z náhodného setkání s jedním zajímavým člověkem. Jednalo se o bývalého vojáka, který v dobách své služby v zahraničních misích procestoval kus světa.

Pohled tohoto člověka na svět mi přišel originální, velmi otevřený, zkušený, ale s jistou dávkou pokory před nepoznaným. O svých vojenských zážitcích hovořil útržkovitě, bylo mi ale jisté, že jeho armádní část života měla značný vliv na jeho osobnost a vztahy k lidem, které si utváří.

Služba státu a vojenství mně tak trochu zajímaly vždy, proto jsem dlouho neváhala a rozhodla jsem se v rámci své bakalářské práce hlouběji prozkoumat, **jaký vliv má prožitek zahraniční vojenské mise na úzké mezilidské vztahy jejich účastníků**. Cílem výzkumu je představit zkušenost z této mise v kontextu vztahů k rodině a partnerům, její možné důsledky a to, jak si tyto důsledky uvědomují sami účastníci misí.

Teoretický rámec, ze kterého jsem čerpala, je především popsán výše v teoretické části této práce, proto nepokládám za nutné zde tyto poznatky opakovat. Je ale vhodné na tomto místě uvést poznatky výzkumu, který získala Zacpalová (2012).³² Hlavní výzkumná otázka tohoto výzkumu zněla: „Jak reflektují vojáci adaptaci do běžného života po misi?“ (Zacpalová, 2012, str. 60, ř. 8) Jedná se o jediný výzkum v dané problematice, který jsem dohledala a který by se mohl částečně překrývat s mým vlastním výzkumem. Ostatní autoři zabývající se ve výzkumech vojáky a zahraničními misemi volili odlišná témata, která

³² Jedná se o jediný výzkum v dané problematice, který jsem dohledala a který by se mohl částečně překrývat s mým vlastním výzkumem. Ostatní autoři zabývající se ve výzkumech vojáky a zahraničními misemi volili odlišná témata, která neobsahují oblasti, které by se mohly shodovat s oblastmi zájmu výzkumu této bakalářské práce.

neobsahují oblasti, které by se mohly shodovat s oblastmi zájmu výzkumu této bakalářské práce.

S výsledky výzkumu Zacpalové (2012) se výsledky mého výzkumu shodují především v představách vojáků o návratu z mise a vlivu tohoto pobytu na vlastní osobnost, zejména na uvědomění si změny v sebepojetí a hodnotovém žebříčku. Navzájem se naše zjištění blíží i v popisech vztahů k rodině, vyjádření směrem k významu nepřítomnosti vojáka v rodině vzhledem ke vztahu k dítěti.

Hlavní výzkumná otázka mého výzkumu zněla:

„Jak ovlivňuje prokreační rodiny profesionálních vojáků jejich dlouhodobější nasazení v zahraniční misi?“

K ní je připojena doplňující výzkumná otázka: „Jaké problémy v souvislosti s pobytem v misi vnímají sami vojáci?“

Tyto výzkumné otázky se mi zdají aktuálními vzhledem k teprve rozvíjejícímu se systému podpory vojákům zahraničních misí v naší zemi. Profesionalizace armády a novodobí veteráni, kteří se svými potřebami liší od veteránů, kteří vystupovali v konfliktech první a druhé světové války náš stát vedou k potřebě významnějšímu přeorientování systému péče a pomoci veteránům jako cílové sociální skupině.

Cílem výzkumu je tedy zmapovat některé aspekty prožívání situací spojených s aktuálním pobytem vojáků v misi a zároveň postihnout základní problémy, které pobyt v misi a po návratu z mise navozuje ve vztazích k jejich nejbližším osobám. Tímto způsobem chceme dosáhnout ucelenější představy o tom, jaké skutečnosti jsou pro tyto jedince zásadní a čemu je v odborné činnosti s těmito osobami vhodné věnovat pozornost. Případně by tento výzkum měl poskytnout poznatky pro úvahu o tom, jaké sociální služby je žádoucí realizovat.

Výsledky výzkumu bych také ráda využila při svém působení v Nadačním fondu REGI Base I., který se věnuje mimo jiné přímé pomoci vojenským veteránům. Nejdříve jsem v této neziskové organizaci začala konat svou odbornou praxi právě z toho důvodu, abych více porozuměla problematice, o které jsem se rozhodla psát svou bakalářskou práci, ale nadále zde působím jako dobrovolnice.

O podporu rodinných vazeb vojáků se v současnosti více zajímá i Ministerstvo obrany, které vyvíjí programy na podporu rodin a partnerů vojáků, kteří se účastní zahraničních misí. Téma dosud není zcela probádáno, a proto se domnívám, že má práce by mohla být přínosem pro pomáhající profesionály, kteří s vojáky a jejich blízkými pracují.

Design studie je jednoznačně určen již tím, že jsem zvolila kvalitativní neexperimentální výzkum. Mým záměrem bylo zkonstruovat aplikovaný výzkum, toužila jsem po tom, aby energie lidí, kteří byli ochotní mi pomoci a poskytnout mi odpovědi na mé otázky, byla využita nejen v rámci prezentace bakalářské práce, ale aby se vrátila k lidem, kteří byli mou motivací tuto práci psát.

Při své další spolupráci na projektech věnovaných pomoci bývalým vojákům budu moci použít zkušenosti a odpovědi, které jsem získala v průběhu výzkumu, a tak alespoň částečně naplním svůj cíl aplikovat výstupy výzkumu zpět do praxe.

Zvolený přístup lze považovat za kazuistický, za kombinaci **případové studie** a **fenomenologického zkoumání**, výzkum je totiž zaměřen na podrobné prozkoumání několika případů a zároveň na vnitřní prožívání, popis zkušenosti.

Formou sběru dat se stala metoda interview, nebo jinak řečeno **hloubkové sociologické rozhovory**. Zvolila jsem tuto metodu proto, že je vhodná pro cíl výzkumu, který jsem zvolila, a to porozumění zkušenosti. Rozhovory jsem vedla poměrně nestrukturovaně, předem jsem měla připravenou pouze hrubou osnovu rozhovoru, kterou jsem doplňovala při kontaktu s každým konkrétním respondentem na základě jeho vlastních jedinečných zkušeností.

Výzkum se vztahuje k prožívání zahraničních misí a z nich se navracejících **novodobých vojáků**. Vojáci současných misí se jednak liší od vojáků působících v předchozích historicko-politických obdobích zejména svou odlišnou motivací pro působení v zahraničních operacích, jednak se liší i charakterem současných vojenských operací, kterých se naše země v zahraničí účastní. Při výběru vzorku nebylo rozhodující, zda jde o osobu nadále působící v armádě či zda jde o bývalého vojáka, respondenti byly vybíráni podle **kritéria účasti na zahraniční vojenské misi**.

Je ovšem důležité si uvědomovat, že osoba, která stále působí v armádě, se může lišit při zodpovídání otázek od osoby, která armádu opustila, a i zde je třeba věnovat pozornost

tomu, zda dobrovolně či nedobrovolně (např. kvůli vážnému zranění). Může zde docházet k ovlivnění výpovědi pozicí, kterou osoba zastává, nemusí mít dostatečný nadhled nebo nemusí být ochotna vyjádřit se ke všemu zcela otevřeně.

Do výzkumu jsem chtěla zapojit pouze vojáky mužského pohlaví, protože situace žen se podle mého názoru zcela odlišuje a jejich účast v těchto misích je dosud více méně marginální.

Od začátku jsem si uvědomovala náročnost výzkumu, která spočívala především v získání samotných respondentů. Vojáci jsou relativně nepřístupnou a nedůvěřivou sociální skupinou, na což jsem byla i několikrát upozorněna z řad vyučujících, odborníků i mých známých. Mé obavy se ukázaly být oprávněné. V průběhu výzkumu jsem musela pozměnit design výzkumu a rozhodla jsem se zapojit do výzkumu i **odborníky z pomáhajících profesí**, kteří s vojáky, ať již současnými, či bývalými, ve své praxi pracují. Hlavní výzkumná otázka zůstala stejná, pouze se proměnil úhel pohledu na věc, když jsem místo s vojáky hovořila s experty.

Výběr vzorku vojáků i expertů tedy nelze považovat za reprezentativní, výsledky proto lze považovat za kvalifikovaný pokus o pilotáž, která může upozornit na základní praktické problémové okruhy. Obecně lze konstatovat, že výběr vzorku probíhal na základě pevně stanovených kritérií a zároveň na základě možností, které se mi podařilo získat. Výběr probíhal formou výběru úsudkem.

Celkem jsem se tak dotázala **6 účastníků vojenské zahraniční mise a 6 expertů**. Nejedná se o předem stanovený počet, ale do výzkumu se podařilo získat právě tolik respondentů.

V průběhu vyhledávání respondentů jsem byla několikrát odmítnuta, dvakrát mi byla dokonce účast nejprve přislíbena, ale před samotným konáním rozhovoru se jeden účastník omluvil a rodina, kterou jsem měla dotazovat, se mnou přestala komunikovat.

Co se týká přímého odmítnutí účasti ve výzkumu, vojáci jako účastníci misí a také jeden kaplan, který se misí sám účastnil, argumentovali velice podobně. V této souvislosti je zajímavé, že hlavním argumentem odmítnutí bylo to, že se respondent nechce vracet ke vzpomínkám na zážitky z misí. Tito kontaktovaní vojáci (i vojenský kaplan) uváděli,

že se o těchto svých zážitcích téměř nebaví ani se svými blízkými a neradi si je připomínají, naopak se je snaží zapomenout. Tónem hlasu a někdy i přímým, upřímným sdělením mi bylo dáno najevo, že ožívání vzpomínek by bylo pro danou osobu natolik nepříjemné, že mě musí zdvořile, ale nekompromisně odmítnout s vyjádřením přání, aby se mi podařilo nalézt náhradníka.

Tato nechuť k účasti na průzkumu napovídá, že respondenti ochotní účastnit se výzkumu se něčím bytostně liší od těch, kteří odmítli, jde tedy o další jev, který zkrsluje výsledky výzkumu.

Účastníci misí patří čistě do mužské populace, zatímco mezi experty je zahrnuta jedna žena. Z etických důvodů všechna data prošla anonymizací, údaje o účastnících a jejich sdělení jsou uvedeny jednotně v mužském rodě a každému z respondentů bylo přiděleno jiné jméno a pro zvýšení anonymity byl jejich věk zařazen pouze do věkové kategorie.

Pro zvýšení vhledu do problematiky a využití možnosti pohledu z jiné perspektivy jsem využila také možnosti rozhovoru s účastníkem vojenských operací tajné armádní služby na našem území před vznikem České republiky, tedy před rokem 1993. Stejně jako vojáci současnosti, tento člověk se účastnil misí, kvůli kterým opouštěl svůj domov a rodinu. Rozhovor s ním mi dovolil uvědomit si několik zajímavých souvislostí, o kterých se níže v textu také zmíním. Tento rozhovor byl přínosem především proto, že díky němu jsem mohla lépe pochopit, jak silné pouto se mezi vojáky může vybudovat, když spolu projdou misí. Z výpovědi tohoto respondenta byla zřejmá jak jeho vášeň pro mise, tak vřelost jeho vztahu k rodině. Tyto jeho „lásky“ si podle něj nekonkurovaly.

Po určení designu výzkumu a stanovení cílů jsem začala sbírat informace, probírala jsem se webovými stránkami nadšenců pro vojenství (většinou bez valné hodnoty obsahu), shlédla jsem několik dokumentárních filmů o působení v misích a o výcviku vojáků, abych získala vhled do problematiky; s pátráním po dalších informacích jsem pokračovala i v průběhu samotného výzkumu.

S každým respondentem byl proveden jeden hloubkový rozhovor.

Každého respondenta jsem kontaktovala již s uvedením podstaty svého zájmu, tj. uvedením základních kontur mého výzkumu a cílů. Respondenty jsem informovala také prostřednictvím písemného potvrzení o záměru mé bakalářské práce, které mi bylo vystaveno na požádání a podepsáno vedoucí katedry a vedoucím bakalářské práce³³. Před samotným rozhovorem jsem se ubezpečila o neformálním³⁴ informovaném souhlasu a dobrovolnosti účasti na výzkumu každého respondenta.

Při samotném sběru dat, respondenti měli dostatečný prostor na to, aby volně asociovali, nebyli v tomto směru nijak omezováni. I pokud se na první pohled poněkud vzdálili od tématu, nechala jsem je dokončit myšlenku, a to i především pro to, abych porozuměla tomu, jaké prožitky a skutečnosti jsou pro ně opravdu důležité a o kterých chtějí hovořit. Dále jsem rozhovory usměrňovala doplňujícími otázkami, ale většinou se po určité době respondenti sami vraceli k jádru tématu.

Rozhovory jsem buď nahrávala na diktafon, v tomto případě mám úplné přepisy rozhovorů, v případě že jsem se s respondenty dohodla jinak, spoléhala jsem na svou paměť a poznámky vytvořené v průběhu rozhovorů, kdy jsem následně sepsala souhrnný protokol doplněný o přímé citace částí rozhovoru, které jsem si zaznamenala doslovně.

V průběhu rozhovorů jsem se při nejasnostech zpětně dotazovala respondentů, zda jsem sděleným obsahům porozuměla správně či jsem je požádala o vysvětlení výroku.

Při rozhovorech s respondenty jsme se několikrát dotkli témat, která jsem nezohledňovala při sestavování výzkumných otázek, přesto mi ale přišlo důležité dále se jimi zabývat.

Při ohlédnutí přes rameno musím podotknout, že při zodpovědném uvážení veškerých hledisek výzkumu je velmi obtížné se vyjádřit k tomu, jakou výpovědní hodnotu mají dané výstupy. Zejména považuji za nutné uvést, že při sběru dat a rozhovory s mladými muži – vojáky hrál svou roli můj relativně nízký věk, respondenti mohli být na rozpacích jaké informace a jakou formou mi je mohou sdělovat, do jaké míry mne mají obeznámit se subjektivně prožívanými (a obtížně sdělovatelnými) událostmi, se kterými byli

³³ Viz Příloha.

³⁴ Bez písemné podoby.

konfrontování a následnými životními událostmi, které jsou často intimního a nejednou bolestivého charakteru.

Problémem mohlo být i to, že mám v českém prostředí poněkud exotické jméno i exotický vzhled, můj etnický původ totiž částečně náleží ke kosovským Albáncům, nicméně plynule hovořím česky a nemyslím si, že bych se jinak, než jak jsem uvedla, jakkoli odlišovala českým zvyklostem. Přesto je potřeba počítat s tím, že mezi vojáky, kteří mohou mít zkušenost z mise v Kosovu, nebo takovou zkušenost mají jejich známí, může albánské jméno vyvolat určitý komunikační blok. Těmito konstatováními chci upřesnit, že může existovat několik dalších faktorů, které mohly výsledky výzkumu zkreslit, přestože jsem je sama nezaznamenala.

K problematice jsem se snažila přistoupit objektivně, názorově mám však blízko k postojům týmu spolupracujících lidí v Nadačním fondu REGI Base I., ale při výzkumné akci jsem se snažila pracovat se svým náhledem a emocemi, které jsem se snažila od výzkumu oddělit.

Abych se na problematiku nedívala jen jednostranně, zajímala jsem se v průběhu výzkumu i o dokumenty a materiál odpůrců vojenských konfliktů a záznamy, které z jejich pohledu zobrazovaly skutečný stav prožívání a chování vojáků na misích, který příliš nesouvisel s jejich vztahy s rodinnou a partnery, ale který mi i přesto, domnívám se, poskytl odstup a nestranný pohled na předmět studie. (K těmto materiálům se ještě zmíním dále, viz Závěr a diskuse.)

10.2 Respondenti

10.2.1 Účastníci misí:

Adam, 30 – 40 let, 1 dítě, absolvoval během své vojenské kariéry 5 mírových misí, nyní pracuje v soukromém sektoru, armádu opustil dobrovolně po neshodách s nadřízenými po návratu z poslední mise, rozvedený, živnostník v oboru bezpečnosti, v současnosti má přítelkyni.

Bedřich, 50 - 60 let, 1 dítě, účastnil se 2 mírových misí, invalidní, rozvedený, se svou druhou ženou žije v rodinném domě.

Čestmír, 30 – 40 let, bezdětný, vyjel do své první mírové mise, ve které byl zraněn, v současnosti se soustřeďuje na svou léčbu, dosud svobodný, žije s přítelkyní.

David, 30 – 40 let, 2 děti, účastnil se 1 mírové mise, dosud pracuje v armádě, po dlouholetém vztahu se s přítelkyní oženil, manželství trvá.

Eduard, 30 – 40 let, 1 dítě, účastnil se 4 mírových misí, do budoucna plánuje další výjezd do mise, rozvedený, žije se svou přítelkyní.

František, 40 – 50 let, 3 děti (2 z druhého manželství, 1 ze současného třetího), účastnil se 3 mírových misí, po odchodu z armády se začal živit jako živnostník v oboru elektrotechniky, po třetí ženatý.

10.2.2 Odborníci

(ve věku 35 – 50 let)

Adonský, vojenský psycholog, sám má zkušenosti s pobytem na misi.

Bečvář, pracovník v oblasti sociální práce, má zkušenosti s válečnými veterány.

Cotínský, pracovník v oblasti sociální práce, s válečnými veterány pracuje již řadu let.

Doubrava, psychiatr, ve své praxi se nezabývá výlučně vojáky, ale setkává se s nimi.

Erben, pracovník v oblasti sociální práce, zabývá se péčí o válečné veterány.

Fialový, kaplan, sám má zkušenosti s pobytem v misi, pracuje s vojáky.

10.2.3 Další respondenti

Božena, Bedřichova manželka, 50 – 60 let, 2 děti z předešlého vztahu, s Bedřichem se seznámila po tom, co se vrátil z druhé zahraniční mise, od té doby jsou spolu, uzavřeli sňatek.

Graham, 70 – 80 let, byl spícím špionem do roku 1992 na území tehdejšího Československa, v utajení se účastnil několika misí, aniž by o tom věděla jeho rodina.

10.3 Představení získaných dat

Provedené hloubkové rozhovory se svým obsahem orientovaly do několika významných témat, která budou v této kapitole představena. Všechna následující témata určitým způsobem směřují k zodpovězení hlavní výzkumné otázky.³⁵

10.3.1 Motivace vojáků

Ukazuje se, že vliv na prožívání v průběhu mise má i samotná motivace vojáka k výjezdu do mise, dokonce i původní motivace stát se vojákem.

Vojenský psycholog Adonský se na základě svých zkušeností k motivaci vyjadřuje takto: *„Jsem v nějakém systému a ten mě jakoby nějak ovlivňuje, moje chování, moji rodinu. Ale proč jsem do toho systému vstoupil, to stejně všichni víme, všichni jsme tady ze stejnejch důvodů.“* (Smích.) O vývoji vnímání motivace soudí: *„Mladej voják vám řekne: to bylo dobrodružství, mise, vlastenectví; starej voják vám řekne, když toho má už plný zuby, že odchází. Protože už má odslouženo, už má nějakou výsluhu, něco jistýho.“*

Experti se shodují v tom, že pokud bylo rozhodnutí vydat se do zahraniční vojenské mise učiněno na základě rodinných rozepří a partnerských konfliktů a mělo být tedy jakousi variantou úniku ze situace, či dokonce jejím řešením, odjezd problém pouze prohloubí. Psycholog Adonský i kaplan Fialový uvedli, že s vojáky před výjezdem do mise hovoří a slovy Adonského se jim snaží *„klást na srdce to, jestli mají nějaký rodinný problémy, tak ať do té mise ani nevodjedou,“* později navazuje: *„mají takovej ten chlapskej pohled trošku, buď teda jako že to neřešej, nebo si ještě naivně myslí, že se jejich odjezdem ten rodinnej konflikt jako nějak udobří. A ono to má přesně opačnej dopad.“*

Bedřich otevřeně přiznává, že výjezd do zahraniční mise využil jako únik před svými vztahovými problémy. Uvedl, že po rozvodu se cítil být na všechno sám a toužil se všem svým problémům vzdálit. Popsal svou touhu slovy: *„Zmizet ze světa. A při té příležitosti vydělat.“* (Dotkl se tématu finančního ohodnocení.)

Po návratu z mise se zdálo, že by vztah s bývalou manželkou mohli znovu vzkřísit, ale došlo k dalšímu velkému zklamání, kdy celé rodině zaplatil dovolenou u moře a týden po návratu z dovolené ho bývalá manželka donutila opustit společné bydlení. Jeho nynější

³⁵ „Jak aktivní nasazení při zahraničních armádních misích ovlivňuje rodinné a partnerské vztahy profesionálních vojáků?“

manželka Božena k tomu vypověděla: „*Takže na základě toho, v podstatě opět beznadějně – co bych tady dělal, nemám pro koho žít a tak dále (...) říkám, že ty lidi jsou daleko víc schopný hazardovat se svým zdravím teda a řešit ty svoje situace různě velkým, vysokým rizikem. Protože nemají proč... Ti, kteří tam jdou z rozviklaného manželství, tak ti si mohou říct, že jim je to jedno, a ti, kteří tam jdou už po tom rozvodu, tak těm je to úplně jedno. Takže to řešení, jakože spí s pistolemi pod hlavou a že je takovýmhle způsobem válka vedle nich, tohle si neumím představit jinak. Oni si na to prostředí zvyknou, a tím, že nemají o co přijít... Oni si to takhle myslej totiž.*“

Bedřich sám smutně podotkl ke své motivaci výjezdu do mise: „*Když z ničeho nic sedíte v prázdném bytě...*“ Větu nedokončil, namísto toho začal vyprávět o střílení a o typech zbraní, ze kterých střílejí teroristi.

Již v době, kdy Bedřich vyjížděl do první mise, měl nezletilou dceru. Druhá manželka Božena dala najevo, že se jí manžel mnohokrát svěřil s tím, že po rozvodu měl pocit, že o dceru přichází, ačkoli se o kontakt velmi snažil, ze strany bývalé ženy se nesetkával se vstřícností. On sám s rozvodem nesouhlasil právě kvůli dítěti, prý říkával: „*Kdyby nevím, co na světě bylo, tak se nerozvedu.*“ *Na přání bývalé ženy nakonec souhlasil, ale i přesto „to nemoh a nepřenes nikdy přes srdce.*“

Také Adam se v obdobích výjezdů do misí potýkal se vztahovými problémy. Odmítá ale, že by situace ve vztazích někdy měla vliv na to, že se rozhodl pro pobyt v misi. Zároveň ale potvrzuje, že po rozvodu se necítil být tolik připoután k místu svého dosavadního pobytu, a proto bylo snazší vyjet do své druhé zahraniční mise. Další tři mise na sebe nenechaly dlouho čekat.

Všichni účastníci misí ve shodě uvedli, že finanční odměna měla svou roli na rozhodnutí účastnit se zahraniční mise. David dokonce přiznal, že se zahraniční mise účastnil proto, aby mohl zlepšit svou bytovou situaci.

Božena zná několik vojáků, jejichž motivací pro výjezd do mise bylo řešení jejich finanční situace. Podle ní si riziko velmi dobře uvědomovali. Většina vojáků si podle jejího názoru ale chtěla odjezdem do mise jen řešit nějaký osobní problém.

Adam, Čestmír i Eduard vyprávěli o své motivaci k výjezdu do mise také z hlediska toho, že již po splnění povinné základní vojenské přípravy toužili pokračovat ve vojenském

povolání, a to především proto, že je tato práce svým způsobem naplňovala a zdálo se jim, že do armády patří. Adamovi a Eduardovi se podařilo v armádě zůstat opravdu hned po vojně. Čestmír se s odstupem několika let od vojny do armády vrátil. Z vojny tehdy odešel ještě před dokončením, a to proto, aby se mohl postarat o svou rodinu. Otec s nimi v té době nežil a matka měla vážné zdravotní potíže. Starost o rodinu cítil jako povinnost.

Psychiatr Doubrava a pracovník Erben se rozhovořili také o souvislosti mezi profesí a typem osobnosti. Oba se domnívají, že vojenskou profesi volí lidé určitým způsobem specifictí. Doubrava sdělil, že je zcela přirozené, že vojenské povolání si vybírají lidé, kteří svým způsobem vyhledávají nebezpečí, a že tak je to i správně. Lidé s jiným nastavením by tuto profesi vykonávat nemohli, ba ani nechtěli. Stejně tak nastavení v dalších osobnostních charakteristikách bývá u vojáků odlišné, jejich sociální citění a potřeby se pohybují na jinak označené škále. Voják proto obvykle zvládá krizové situace snáze a lépe v jejich průběhu i po nich reaguje. Rozhodně si nemyslí, že by se měly zpřísnit psychologické testy při vstupu do armády, myslí si, že tak jak jsou nastavené, jsou nastaveny dobře a dokáží odhalit psychické potíže, kterými dotyčný trpí v době testování, připouští ale, že psychické problémy se mohou rozvinout později, ať již v souvislosti s výkonem služby nebo bez zjevných příčinných souvislostí s ní.

Erben se na to dívá z dalšího pohledu: *„Myslím si, že je tam primární vklad, že bychom to všichni nešli dělat, že tam jde o to, že to jsou takoví dobrodruzi někdy, někdy tím řešej to, že cítěj, že úplně sociálně nejsou zdatný, (...) A pak se dostanou někam [pozn.: myšleno do armády], nedostanou se do prostředí, kde by se učili v tom, kde mají trošku nedostatek, třeba nějaké tendence k risku, místo toho, aby se dostali do prostředí, kde by se to naučili trošku ovládat, kompenzovat ten jejich model chování, tak oni naopak, dostanou se do naprosto odlišného prostředí.“*

10.3.2 Vnímání nebezpečí v misi

Rizika mise vnímali účastníci odlišně, rozhodovalo především místo, kde se mise konala. Např. Afghánistán je považován za rizikovější, stejně tak i Irák.

Adamova slova o nebezpečí a boji podtrhují jizvy, které má na obličejích a rukou. Podle jeho slov nejsou jediné na jeho těle. Hovořil o útocích, kterých byl svědkem a jednotlivé jizvy

přiřazoval k zážitkům. Nejvážnější zranění, které se mu na misi stalo, ale bylo, když se kvůli překážce na silnici převrátili s vozem.

Bedřich se svou dvojnásobnou zkušeností s misí v Iráku popisoval, jak si na nebezpečí, které vnímal, přivykl. V misích byl mnohokrát vystaven přímému nebezpečí, vzpomínal na jeden zážitek, kdy na jejich skupinu při procházení městem začali bez varování střílet neznámí útočníci. Jeho oblečení mělo průstřely, ale on zůstal jako zázrakem nezraněn. Svou vzpomínku okomentoval slovy: *„Byl jsem od smrti takovejhle kousek.“* (Ukázal na prstech malou vzdálenost.)

Bedřich dal najevo, že míra nebezpečí, které si uvědomoval, byla opravdu vysoká. Jeho ochota riskovat a vydat se případně do třetí mise se ale změnila po tom, co se seznámil se svou nynější manželkou. *„Jakmile jsem ji poznal, tak by mě tam nikdo nedostal.“* Svoje mínění později ještě zdůraznil: *„Pán Bůh mě pomoh, že jsem se zamiloval do ní. Protože jinak bych už dávno čuchal ke kytičkám. Určitě.“*

Čestmír, ačkoli sám v misi prováděl poměrně nebezpečnou činnost, mimo jiné zkoumal nevybuchlou munici a nástražné systémy, na otázku ohledně toho, zda se mu jeho činnost zdála nebezpečná, odpověděl bez váhání: *„Ne. Nezdálo.“* Hned dodal, že s tím rizikem voják počítá, je opatrnější, všímavější. V průběhu této mise byl vážně zraněn a se svým zraněním se léčí dodnes. Hrozila mu dokonce amputace končetiny. Řekl sám k sobě přísně: *„Jako co jsem si koledoval, to jsem dostal. Jako to riziko tam je. (...) V tý misi zařvalo vlastně pět mejch kámošů, ti vyletěli do vzduchu.“*

David se zúčastnil jedné mise. Dle jeho slov nebyl v misi bezprostředně ohrožen na životě, ale několik jeho přátel bylo velmi vážně raněno a dva dokonce zemřeli. Jeho dlouholetá partnerka, se kterou se po misi oženil, byla hlavním důvodem pro to, že se již do další mise nepřihlásil. *„Přemlouvala mě, říkala, že se o mě bojí. No a... No to se mi narodil syn ještě do toho, a pak už se mi vůbec nechtělo.“*

Eduard rizika připouští, ale na situaci se snaží dívat s nadhledem. Byl na misi jak v relativně klidné oblasti Kosova, tak se účastnil i misí nebezpečnějších, např. jeho poslední mise v Afghánistánu. Má zkušenosti s patrolami, kdy s vozy projíždí určené trasy a kontrolují bezpečnostní stav. Sám byl také zraněn, svou práci má podle svých slov ale rád

a již plánuje další výjezd do mise, v době konání rozhovoru čekal na rozhodnutí nadřízených o tom, zda se může účastnit dané mise.

František v rozhovoru přiznal, že pro něj mise znamenaly svým způsobem dobrodružství. Tvrdí, že v té době byl ještě mladý a chtěl zažít něco výjimečného. Po tom, co odešel s výsluhou z armády se sám sobě prý trochu směje. Stejně jako Čestmír uvedl, že když o své činnosti u armády zpětně uvažuje, nemůže v sobě potlačit zklamání. Se službou v armádě prý postupem času přišlo rozčarování. Jejich představy o službě se rozcházely s organizací armády. Také Adam má obdobné pocity kolem armády. Odešel kvůli otevřeným neshodám s velitelem. „*Kdybych se měl znova rozhodnout, jestli do toho jít, jestli tam budu, do té armády, zařídil bych se úplně jinak.*“ Podobně se vyjádřil i Čestmír.

10.3.3 Odloučení a kontakt na dálku

Podle odborníků, kteří mají sami zkušenosti s pobytem v misi (Adonský, Fialový), je odloučení (a záležitosti s ním spojené) jeden z nejčastějších problémů, které s vojáky v misi musejí řešit. Psycholog Adonský to popsal následovně: „*Nejvíce jako problém, nevím, znásilněná přítelkyně – co má dělat? Na dálku... Problémy doma. Vesměs je to spojený s tím, že nemůžou ovlivňovat to dění v té vlasti nebo v té rodině, tak spíš tohleto.*“ Kaplan Fialový např. popisoval příhodu s vojákem, který se podle něj psychicky sesypal, protože zapomněl před svým odjezdem vyřídit pojistku na auto a jeho žena měla najednou problémy, se kterými si neuměla sama poradit. Podle Fialového byl voják úplně zoufalý a částečně snad i nepřičetný. S podobnými problémy vojenští psychologové a kaplani v misi pomáhají vojákům. Vojenští psychologové to mají o to složitější, že sami jsou v první řadě vojáky s určitými povinnostmi a navíc vykonávají funkci psychologa ostatním vojákům z jednotky. Adonský potvrdil, že tato dvojitá role bývá náročná, vojenský psycholog je pozorně sledován členy jednotky, kteří jej posuzují jako někoho, kdo vystupuje jako odborník a měl by jim být schopen poradit.

Všichni odborníci shodně hovoří o tom, že odloučení je pro vojáka vždy náročné a že má neblahý dopad na partnerské vztahy. Milostné vztahy jsou narušeny, intimita zcela přerušena.

Negativní dopad se však většinou projeví až po návratu, a to jak drobnými konflikty, tak v některých případech i rozchodem. (Více dále v textu.)

Vztahy s rodiči či sourozenci jsou poznamenány pouze v tom smyslu, že rodina většinou odloučením trpí emočně, strachem o své blízké a steskem.

Božena okomentovala kontakt Bedřicha s rodiči, když byl na misi: „*S mámou byl vždycky. Ta to pěkně odnesla. Ty nervy, když byl na misi, to bylo hrozný.*“

Účastníci misí vypověděli, že kontakt s blízkými byl velmi omezený. Většinou telefonovali do České republiky jednou, dvakrát do týdne. Situaci dobře nastínil Čestmír: „*Protože volá vlastně voják domů, jinak se mu vlastně dovolat nedá. Je tam telefon, buňky a nevím kolik minut má tejdně, že si může zavolat. Ale je to jedno, člověk tam jde, kolikrát chce, a volá, jak chce. (...) Ono ani není, o čem se vykecávat, protože do telefonu stejně člověk nemůže nic říct, telefony jsou odposlouchávané, takže nějaký: dělali jsme tohle a tohle, byli jsme tam a tam, to nejde. Takže nějaký kecy jako: nic se tu neděje. Že tam spadly rakety na základnu, to taky jako ne... To maximálně, že si někdo žvaní po skypu nebo po facebooku, že si vypisovaly takovýhle zprávy, někdo to dělal, ale není to dobrý a není to bezpečný, dělat by se to nemělo.*“ Vysvětlil, že to může ohrozit bezpečnost lidí.

Adam a David uvedli, že partnerkám domů psali spíš dopisy, nepsali je příliš často, ale každý dopis byl velice dlouhý.

František řešil v misi přes telefon dokonce rozvod a uvedl, že se cítil po každém telefonátu se svou tehdejší ženou vysílený a někdy i vzteklý. „*Nejhorší bylo, jednou, volal jsem domů večer a chtěl jsem slyšet malýho. Byla nějaká divná, nějak jsem tušil, vo co de, a pak mi řekla, že už to takhle nechce, že to skončíme. Chtěl jsem si o tom s ní promluvit, jo, věděl jsem, že nějaká nespokojenost tam je už dlouho. Bavili jsme se o tom, o rozvodu jako už před tím, než jsem vodjel. Ale řekli jsme si, že počkáme, že to zkusíme dát do kupy, až se vrátím, kvůli dětem. A ted' jako vona mi to řekla, já věděl, že se tam s ní o tom nemůžu vykecávat, měl jsem jenom chvílku. Tohle na mě vybafla a já ted' myslel na kluka a chtěl jsem ho slyšet, cerka byla na táboře a vo ní sem nevěděl vůbec nic. Vona teda, že malej spí a že si teda zavoláme pozdějc. To bych nepřál nikomu tohle.*“

Vojáci samotní na otázky kolem odloučení většinou přistupovali tak, že není o tolik větší rozdíl být v misi v zahraničí, anebo sloužit v domovině. Místo výkonu služby na našem území si voják nevybírám a často se i mění. Čestmír k tomu dodal: „*ten civil si toho dotyčnýho stejně neužije.*“ Vojáci se účastní cvičení, často jsou mimo domov, rodinní příslušníci

a partnerky, kteří chodí sami do práce se s vojákem, který má dovolenou a přijede domů, stejně příliš nevidí.

Eduard přiznal, že někdy je to těžké a že i jemu se občas stýská, ale že přítelkyně je podnikatelka a taky hodně pracuje a že si to vždycky spolu rozvrhnou tak, aby si volno spolu opravdu užili.

František uvedl, že když odcházel z armády, moc se těšil právě na to, že: *„člověk si oddělá své hodiny a de domů. Čeká ho tam jeho žena a dobrá večere, vyspí se ve své posteli.“*

Účastníci misí jsou muži, kteří byli od mládí samostatní a zvyklí starat se o sebe sami, až na Davida byli již asi od patnácti let věku na internátu a od té doby se stavěli víc a víc na vlastní nohy.

10.3.4 Přátelství

Podle vojenského psychologa, kaplana i vojáků jsou v armádě vztahy mezi vojáky v misí dobré. Ostatní experti se na toto téma nevyjadřovali. Podle vojenského psychologa Adonského jsou v současnosti vztahy v jednotkách na dobré úrovni především proto, že do misí jezdí jednotky lidí, kteří se navzájem znají, prošli spolu přípravami do misí, které jsou podle Adonského náročnější než dřív. Upozornil také na to, že: *„ty lidi si uvědomují, že když budou rozhádaní nebo něco takovýho, tak to není moc dobrý, je to vo tý důvěře, že mi někdo kryje záda.“*

Adam, David a Eduard by na vojáky, kteří s nimi byli na misí, nedali dopustit. Adam se stále vídá s některými bývalými kolegy. Popsal jejich setkávání takto: *„Dáme spolu pivko a řeknem si, co je novýho. Rád ty kluky vidim. Ale moc často to není, tak jednou do roka, jak kdy a to se nás ani nesejde moc, jak kdo má čas.“*

Eduard jako stále sloužící voják zdůraznil, jak relativně malá armáda je a že vojáky, se kterými byl na misí, občas potká někde na cvičení apod. Říká o nich, že jsou to dobří chlapi. Jeho nejlepší přátelé jsou také lidé, kteří slouží v armádě, v průběhu rozhovoru si uvědomil, že přátel z civilu nemá mnoho a že se jedná spíš o švagra, bratrance a sousedy. Řekl, že čas na další by ani neměl.

Zde byl velkým přínosem k pochopení přátelství mezi kolegy ve vojenském prostředí respondent Graham. Uvedl, že již pečlivý výběr členů jeho týmu, který provedli náboráři, měl vliv na to, že se svými kolegy ve zbrani si výborně rozuměl – byli podobně založení svými zájmy, měly obdobné charakterové vlastnosti. Náročná cvičení a následný oddech na hotelových pokojích důkladně utužily jejich vztahy. Také sdílení tajemství a utajování společně prožitého před světem z nich vytvořila důvěrné spojení. Graham v rozhovoru popisoval přátelství, které vznikalo a prohlubovalo se v ustáleném týmu, kterému velel, v náročných situacích v mnohdy extrémních podmínkách společných úkolů. Řekl, že „*takové kamarádství je víc než manželství,*“ a to především v otázce důvěry. O lidech ze svého týmu mluvil s nadšením, měl pro ně jen slova obdivu, oči mu při tom plály hrdostí. Dodnes se s těmito lidmi pravidelně vídá.

Svou tehdejší činnost měl Graham velmi rád, když o ni mluvil, čísel z něj pravá radost. Vyprávěl, že vždy, když odjížděli z výcviku či po splnění zadaného úkolu, vždy se prý těšil na další akci. Svou práci si užíval a hodně pro něj prý znamenal tým „*kluků*“ (jak jim říká), se kterým ji sdílel. Rozdíl mezi výjezdy Grahama a dnešních vojáků je však mimo jiné především v délce trvání. Graham opouštěl svůj domov většinou na dobu několika dnů či týdnů.

Nedalo by se ani říci, že by Graham svou rodinu zanedbával, při líčení jedné příhody bylo zřejmé, že Grahamovi na rodině velmi záleželo. Dal najevo, že prvně se chtěl postarat o rodinu, a až potom řešil cokoli jiného. Kdyby mu to nebylo umožněno, ani by příkazu nevyhověl.

Čestmír se taky rozpovídal o přátelství s dalšími vojáky. S těmi nejbližšími kamarády z nich se občas vídává i v současnosti. Službu opustil nedobrovolně, kvůli zranění, proto má k udržování kontaktů s vojáky rozporuplný vztah. „*Já osobně to moc nevyhledávám, mě to hází zpátky. (...) Já zas se nechci tolik s těma klukama, nebo těma vojákama dávat do humportu, protože mě to sere. (...) Tak jako, jak se mi to ještě vrací, že bych si taky ještě chtěl hrát na vojáky, a jsem teď zkrplenej, sedím doma.*“

Ty problémy vojáků, které nejsou čistě osobními problémy, se podle kaplana Fialového řeší většinou pouze mezi vojáky: „*Jako mezi vojáky se o tom mluví. Ale nikdy jsem o tom nemluvil s manželkou, nebo s lidma z civilu. To jsou věci... To jsou dva světy. Civil to prostě nepochopí, já vím, že jednou jsem něco z toho chtěl říct na veřejnosti, to bylo hned*

na začátku, (...) ty lidi na mě zůstali vejrat... A jak to? A proč jste tam tohleto dělali? Jak to? Vždyť to je blbost, jo... A já říkám: aha. Tak jsem už od toho upustil, lidem z civilu vysvětlovat, co tam ti vojáci dělají, jako po vojenské strážce, protože to je tak odlišnej svět. A tak odlišný způsob myšlení.“

Vojenský psycholog Adonský dokonce podotkl, že vojáka pozná i bez uniformy a bez toho, aby promluvil. Vojáci jsou podle něj specifická skupina a časem u jejích členů dochází k určité deformaci osobnosti. Řekl: *„na to už pak máte cit, to chování, vystupování, nonverbál, to si řeknete, jasný, to je policajt nebo voják. Fakt to poznáte jako, po čuchu.“*

Účastníci misí, kteří jsou stále pod záštitou armády, sice připouštějí, že mají přátele i mimo armádu, ale přiznávají, že je tomu přesně tak, jak popisoval i vojenský psycholog Adonský, že se jedná o lidi obdobně smýšlející. Mají podobné zájmy, zálibu ve zbraních, sportu.

10.3.5 Partnerství a mise

Jak již bylo řečeno výše, zdá se, že partnerské problémy jsou největším podílem problémů vojáků vůbec a zároveň velkou motivací k výjezdu do mise.

Všichni dotazovaní určitým způsobem dávají najevo, že partnerské problémy nesouvisejí pouze se zahraničními misemi, ale že kámen úrazu často tkví v samotném povolání vojáka. Výstižně to řekl psycholog Adonský: *„Ta mise je až taková ta hořká třešnička nahoře, jo, kdy se to pak celý jako sesype. (...) ta ženská toho má třeba už plný zuby jako. Ale to, že on se vrátí, a pak chvíli bude doma, ale pak tam je zase cvičení, (...) nesloužej posádce, kde je místo bydliště. (...) to jsou takový ty víkendový manželství, to je takový pro vojáky typický, tam jako ta rozvodovost a tak jsou docela dost zásadní. Pokaždé to nemají vyřikáný dopředu a ta ženská s tím jako nepočítá, tak je to horší no.“*

Adam popisoval, jak vyrážel do svých misí a téměř s každou misí měl i novou partnerku. Předchozí partnerka jejich vztah ukončila buď ještě v době, kdy byl na misi, nebo nedlouho po jeho návratu z ní. I žena, se kterou se oženil v době mezi svou první a druhou misí, se s ním rozvedla. Podle něj se pokaždé stalo to, že v jeho nepřítomnosti si jeho partnerka našla někoho jiného. Se situací vypadal vyrovnaný a v očích se mu zračilo něco, co se podobalo pochopení. Zároveň ale vyjádřil své velké zklamání ze vztahů a to, že doposud chová k ženám velkou nedůvěru, raději se spoléhá sám na sebe a ve vztazích

nemá přílišná očekávání. V současnosti má partnerku, se kterou necelý rok bydlí v jedné domácnosti, zatím ho prý jen mile překvapuje. Řekl, že to má možná souvislost s tím, že sám je už klidnější a drží se doma.

Bedřich se vydal do mise dvakrát a pokaždé po neúspěchu v partnerství. Poprvé vyjel do mise po rozvodu, který velmi těžce nesl, a to především kvůli své dceři. Mezi manželi vztah nefungoval již nějaký čas, a to z nespécifikovaných důvodů. Po návratu se pokoušeli vztah s bývalou ženou obnovit, Bedřich pozval celou rodinu na ne zcela levnou dovolenou, kde to, alespoň z Bedřichova pohledu, vypadalo velmi slibně pro jejich vztah. Týden po návratu z dovolené mu bývalá žena sbalila kufry a zapudila ho. Cítil to jako další velkou ránu, vztahy mezi ním a bývalou manželkou se velmi pokazili.

Po návratu z druhé zahraniční mise poznal Bedřich Boženu a velmi se zamiloval. Od té doby nepomyslel na to, že by se pustil do další mise. Bedřich mluvil o Boženě v superlativech, např.: *„Je ta nejlepší žena.“*

Také Čestmír měl vztahové problémy, když vyjížděl do své mise. Měl přítelkyni, se kterou jim to *„taky nějak neklapalo moc. Takže když jsem se vrátil, tak jsme se rozešli vlastně.“* Souvislost mezi svou prací a rozchodem potvrzuje bez výhrad. Vysvětlil to následovně: *„já jsem už říkal půl roku, že odejdu z armády, že se nastěhuju k ní a takovýdlenc. Ona nechtěla, abych jel do tý mise, tak jako jsem jí řek, že je to moje práce, i ta mise, a že do tý mise chci, tak nějak...“* Následně, rozhádaný se svou přítelkyní, vyjel do mise, kde se po několika týdnech zranil. Dopravili ho zpátky do České republiky, do nemocnice, kde se dlouho léčil. Přítelkyně za ním do nemocnice chodila, ale Čestmír už cítil, že má někoho jiného. Brzy se rozešli.

Čestmír si myslí, že problémem v jejich vztahu, ale i důvodem, proč se rozešli, bylo, že byl neustále někde pryč. On sám odloučení nikdy příliš neprožíval, řekl, že byl zvyklý. Ve čtrnácti letech opustil domov a domů se vracel čím dál tím méně často. Teď o sobě říká, že je tzv. domácí mazel. Podle něj si po svém zranění spoustu věcí uvědomil, a to i v oblasti vztahů.

Takto Čestmír popsal svůj pohled na vztahy před tím, než vyjel do mise a zranil se: *„Já za tu dobu, co jsem sloužil, jsem byl bohém se vším všudy. Jako holky, já jsem vždycky měl nějaký ten vztah, ale byl to vztah jako jedna kámoška, támhle kámoška... Jsem všechno*

bral na lehkou váhu. Měl jsem třeba dlouholetý vztahy, tříletý, čtyřletý, ale prostě jsem to bral jako: dobrý, mám takový to zázemíčko, mám se kde vrátit, ale pak se vypustim a jsem takovej, jakej jsem. Což se vlastně tímhle všechno změnilo. (...) Ted'ko tady jako já sekám latinu. Já jsem jí hrozně vděčnej a asi se něco změnilo v tomhle směru.“

Zato David vyjížděl do mise v době, kdy již chodil se svou dlouhodobou přítelkyní, kterou před svým odjezdem požádal o ruku. Do mise vyjížděl z finančních důvodů. Se svou snoubenkou měli dobrý vztah, ale nechtěl se smířovat s představou, že budou jako nová rodina sdílet bydlení s jejími rodiči. Na misi ho nejvíce mrzelo, že nemohl prožívat těhotenství své partnerky spolu s ní. Měl o ni a o dítě strach, protože se těhotenství ukázalo jako rizikové. V kontaktu se s ní snažil být, jak nejčastěji to šlo. Měly domluvené časy, kdy jí bude volat, a snažili se je dodržovat. Psali si dopisy. V průběhu mise několikrát David pocítil, že vzdálenost mezi nimi je začíná rozdělovat i vnitřně. Začínala mu vyprávět o lidech, které třeba sám neznal a najednou mu její svět přišel velmi vzdálený. Zdůraznil, jak je rád, že se jim podařilo to zvládnout. Několik měsíců po návratu se odstěhovali do vlastního bytu a vzali se. Ted' spolu již vychovávají dva potomky, David se do další mise nechystá především kvůli přání své ženy. „*Straší mě, že se se mnou prý rozvede, jestli na to jen pomyslím,*“ řekl vesele David. Nevyjádřil nad tím ale žádnou lítost. Na misi si občas vzpomene, ale po takovém životě se mu nestýská.

Eduard se k misím vždy stavěl tak, že neodmyslitelně patří k jeho práci: „*Nešel jsem přece dělat vojáka, ne, abych si tady seděl na rukách...*“ Vysvětloval, že si s bývalou ženou hodně povídali před odjezdem na jeho první misi. Byli v té době manželi necelý rok, svatba přišla brzy poté, co se dozvěděli o tom, že čekají dítě. Podle Eduarda šlo o neplánované těhotenství. Mladá manželka měla obavy, bála se, že se Eduardovi něco stane, ale bála se také zůstat sama s dítětem. Před odjezdem se domluvili, že se synem jí bude pomáhat Eduardova matka, která bydlela nedaleko. První mise prý byla nejtěžší v tom, že si pořád říkal, jestli udělal dobře, jestli měl odjíždět. Druhá mise přišla v době, kdy měli se ženou neshody, nemohli najít společnou řeč. Po návratu z mise ještě několik týdnů žili ve stejné domácnosti, ale potom mu žena oznámila, že se chce rozvést a Eduard se brzy dozvěděl, že se jeho manželka vídá s někým jiným. Eduard si myslí, že její poměr trval i v době před misí. Rozvod zdůvodňuje tím, že se brali mladí a že by se nejspíš tehdy rozešli, kdyby spolu nečekali dítě. Dvakrát během roku se prý spolu rozešli a znovu se dali dohromady, než ona počala.

Poté si Eduard našel přítelkyni, ještě před třetí misí se spolu ale rozešli, oba prý věděli, že to nebylo nic vážného a nechtěli mít mezi sebou žádné závazky před jeho odjezdem. Další přítelkyně si ho potom užila dva roky v České republice, než znovu vyjel. Sama hodně pracuje a cestuje, ale pracovní dobu má velmi flexibilní, takže si volno mohou vždy naplánovat spolu. Když je na misi, na svou přítelkyni prý často myslí a těší se na ni, ale zároveň se domnívá, že je dobře, že spolu nejsou nestále: „*no asi by sme se zabili, ona si i jako nechala svůj byt. Jako sme spolu, když jsem doma, ale když se rařnem, můžem si od sebe odpočinout. Ted' ho ale začla pronajímat, tak říkala, že se hádat nesmíme, až se vrátim.*“ (Zasmál se.)

František se svěřil s tím, že jeho první manželka zemřela při nehodě ještě v době, kdy nebyl v armádě. František další vážný vztah navázal až po delší době, po svém návratu z druhé mise. Zároveň se ale nesnažil budit dojem, že by do té doby byl úplně a vždy sám.

Podruhé se oženil a s druhou ženou mají spolu dvě děti. Nechtěl se bavit o důvodech, ale během další mise jeho bývalá žena podala žádost o rozvod a po návratu se spolu rozvedli. Vztah po rozvodu spolu prý mají dobrý, a to především kvůli dětem. Nakonec František odešel z armády

Pracovník Erben upozornil na to, že ze svých zkušeností s vojáky ví, „*že se opravdu nestává jen ve filmech, že jim tam opravdu chodí ty dopisy partnerek, které se s nimi rozcházejí.*“ Také pracovník Cotínský se k tomu vyjádřil, podle něj je tím nabourána důvěra vojáka ve vztah, v partnerství, protože má potom pocit, že se nemůže na nikoho spolehnout. Erben i Cotínský upozornili na to, že vojáci téměř ve všech případech se svou partnerkou před odjezdem sdílí bydlení a velmi často se po návratu nemají kam vrátit. Cotínský se setkává s tím, že rozchod v průběhu mise vojáci pociťují jako zradu, ztrátu jistot. Vojáci v takovém případě nejvíce pociťují nechuť z toho, že mají pocit, že situaci nemohou ovládat, nemohou si na to se svou přítelkyní v klidu sednout a probrat to. Podle pracovníka Bečváře zároveň za každým rozchodem na dálku vidí nevěru jejich partnerky, která vyvrcholila tím, že je jejich sok nahradil zcela.

10.3.6 Vztah k dětem

Vojenský psycholog Adonský se na základě svých zkušeností vyjádřil ke vztahům vojáků vůči jejich dětem. Podle něj mají vojáci ke svým dětem velké pouto a chtějí s nimi udržovat kontakt i po rozvodu.

„Ty děti jako trpěj spíš tím, když dojde k nějakému nedorozumění, nějaký nedohodě, jak ty děti budou mít [pozn.: mít ve smyslu, jak si rodiče rozdělí péči o děti] a tak dále, manželky jim je upíraj nebo podobně. Nebo on má pocit, že když přijde z cvičení, tak teď chci děti, a přitom to nemaj domluvený, jo... Tak v tom to jakoby skřípe, ale vesměs mají k těm svým potomkům jako všichni ty správný otcovský... Ne jako jsem se rozhod a teď už děti nechci ani vidět. Jo, s tím sem se teda neseťkal. Většinou je tendle ten opačnej problém,“ nastínil situaci psycholog Adonský.

Všichni odborníci se shodují, že ve vztahu k dětem je velký rozdíl od přístupu k nevydařeným partnerským vztahům. Zatímco při neshodách s partnery dělají vojáci velmi často rádi rychlý řez a nebojí se rychle sáhnout k rozchodu, i po nepříjemném rozvodu se nechtějí vzdát svých dětí.

Adam po ukončení vztahu s matkou svého dítěte velmi trpěl, protože zatímco odjel do mise, v roli otce ho nahradil někdo jiný a po návratu do České republiky mu znemožňovala kontakt s dítětem. Uvažoval o tom, že by se obrátil na soud, ale nakonec od toho upustil. Nevěřil, že by se svým povoláním u soudu zvítězil a zároveň pro něj byla práce to jediné, co ho v té době drželo v psychické pohodě. O kontakt usiloval několik let, otcem ale byl dítěti již někdo jiný, sice mu netajili, že jeho biologický otec to není, ale když se Adam se svým synem (čerstvým pubertákem) po několika letech setkal, velmi ho ranilo, co si o něm celou dobu jeho syn myslel. Jeho matka mu údajně celé roky tvrdila, že o něj Adam nejevil zájem a že ani nepřispíval finančně. Prý se jejich vztahy se synem krátkodobě zlepšili, strávili spolu dokonce několik víkendů. Hrdý Adam mu dokonce nechal vytisknout výpisy z účtu, aby se před synem očistil. Adam naznačil, že bohužel pro něj vztahy opět trochu ochladly. Občas si napíše, ale syn už ve dvou případech odmítl návrh Adama na společný výlet.

Bedřich je v podobné situaci jako Adam, s dcerou ztratil kontakt před lety, po zhoršení jeho zdravotního stavu. Sám se otázkám na toto téma vyhýbal, a když už se rozhodl o dceři promluvit, jeho hlas klesl.

Božena v rozhovoru jeho situaci popisovala jako bezútěšnou Z Bedřichova vyprávění, které jí svěřil, situaci pochopila tak, že druhá strana počítala s tím, že Bedřich zůstane navždy sám a k dispozici, kdyby bylo cokoli potřeba zařídit kolem dětí. Také vyprávěla o tom, kdy se Bedřich dostal do opravdu vážného zdravotního stavu a jí velmi bolelo, jak její manžel trpí. S tím, jak dopadl jeho vztah s dcerou, se nikdy nemohl smířit: „*A do nedávna to pro něj bylo nemyslitelný. Protože první co bylo, když se probudil, tak samozřejmě se ptal na ni, že jo.*“

Ke vztahu, jaký měl Bedřich se svou dcerou před zhoršením svého zdravotního stavu, se vyjádřila takto: „*tak z manželovo strany byl velkej a velikej zájem, ale opravdu hodně velikej, až přemrštělej zájem, ale protože byla vychovávaná druhou stranou, což přináší do toho taky spoustu takových věcí, tak se to nedařilo, přestože každá možnost setkání, tak vždycky ji využil, jí volal vždycky, až bych řekla, že ji někdy až opravdu poníženě prosil.*“ Alespoň jednou za rok se s dcerou viděli.

David ani František nevnímají nějaké výrazné problémy ve vztahu ke svým dětem. David v průběhu mise často volal domů, před odjezdem také těhotnou manželku instruoval, aby vše pečlivě dokumentovala, například to, jak jí roste břicho, nebo jak přijeli na pracovní návštěvu její bratři a vymalovali dětský pokoj.

Po návratu přijal svou otcovskou roli bez problémů.

Františkovi se podařilo udržet s bývalou manželkou natolik dobré vztahy, že ohledně dětí jsou schopni se vždy nějak domluvit, někdy má obavy z rivality mezi dětmi z druhého manželství a svým nejmladším potomkem, zatím se ale zdá, že starší děti se o to nejmladší rádi starají.

František přiznal, že v průběhu mise, kdy již byl otcem dvou dětí a jeho bývalá žena podala žádost o rozvod, si uvědomil, jak moc pro něj děti znamenají. Popisoval svůj strach, že se se ženou nedomluví a že děti budou vyrůstat bez něj. Vzpomínal na to, jak mu přišel dopis od dcery, který byl nadepsán dětskými velkými písmeny.

Eduard na svého syna myslí často: „*Už je to docela velkej kluk, nevidim ho tak často, jak by sem chtěl, ale jako jedem třeba na výlet i s přítelkyní nebo ho třeba vemem na dovču, tak se mu to pak snažim vynahradiť na tom, jakože spolu něco podnikáme.*“

Z projevů účastníků misí, kteří mají děti, bylo patrné, že své děti milují, a to i napříč tomu, jak často s nimi jsou nebo nejsou v kontaktu. Zájem o děti se zdál být upřímný a některé výpovědi byly opravdu emotivní.

10.3.7 Návrat domů

Návrat domů bylo téma, ve kterém se dostávalo světla zajímavým postřehům. Všichni účastníci misí se shodli na tom, že je mise změnila vnitřně. Došlo k přeskupení hodnot, změně návyků i očekávání. Po zkušenostech z mnohdy opravdu nebezpečných situací člověk prožívá věci jinak. Pracovník Erben se vyjádřil následovně: „*přehodnotí své hodnoty, změní priority, protože oni tam opravdu fungují tak, že je důležité zachovat život*“ Upozornil, že pro vojáka je po návratu těžké věnovat některým podnětům stejně silnou pozornost jako jejich nejbližší: „*Jestli vodovky nebo tempery je jim úplně jedno.*“ Uvažoval nahlas o tom, jak se mění představa vojáka o tom, co je problém, co a jak je potřeba řešit, a to i třeba jen z toho důvodu, že si jednoduše odvykl se určitými problémy zabývat.

Kaplan Fialový jako osoba s přímými, nezprostředkovanými zkušenostmi mluvil jak o proměně samotného vojáka, tak o proměně jeho rodiny. Řekl: „*Sám bych tomu nevěřil, kdybych to sám nezažil. (...) Měl jsem pocit, že jsem tam cizí element.*“

Po návratu podle něj nastávají okamžiky euforie, které ale brzy mizí a zůstává každodenní realita plná běžných starostí, kterými se najednou vojáci musejí zabývat. Pokračoval: „*Proto více než 50 procent vojáků, kteří se po misi vrátí do rodiny, se rozvádí a prostě to neustojej.*“ Často podle něj dochází k situacím, kdy „*co mise, to nověj partnerskej vztah.*“ Uvedl, že vztahy, které se v průběhu mise zdály misí nedotčeny, se po misi ukázaly být zcela „*děravé*“ – velice často se prý vojáci vraceli k manželkám, které mezitím navázaly jiné milostné vztahy. Kaplan Fialový konstatoval: „*Tadytěch případů bylo tolik, že se dá mluvit o pravidle.*“

Vojenský psycholog i kaplan se shodují na tom, že vojáci mají natolik specifický způsob myšlení, který pobyt v misi jen podpoří, že i to pro ně může být v rodině přítěžující právě po návratu. Kaplan Fialový to shrnul tak, že voják se musí učit znovu myslet pro rodinu a pro společnost, zároveň dodal, že to je opravdu náročný úkol.

Vlastní manželka kaplana Fialového mu prý říká, že půl roku po misi v Afghánistánu to nebyl on. On tvrdí, že on naopak cítil, že po své půlroční nepřítomnosti v rodině

si své místo musel znovu „vydupávat“. Konflikty po návratu vznikaly i na základě úplných maličkostí – neuklizené bačkory, košile na židli – věci, které byly před odjezdem běžné, ale rodina se naučila novým zvykům. *„Ona si tam navykla nějaký pořádek a teď tam najednou jsou boty navíc, jo, tak jí to vadí.“*

Činnosti, na které byl voják před odjezdem zvyklý, začne znovu dělat. Všimne si, že některé z nich nikdo po dobu jeho nepřítomnosti nevykonával, ani to nemusí komentovat, prostě se do nich znovu pustí, ale partnerka si všimne. Kaplan popsal své dojmy: *„Ale ona měla pocit, že jí tím dávám najevo, že to nezvládala. (...) Občas jsme se i pohádali. Protože já jsem chtěl dělat to, co i před tím, ale ona řekla: Vždyť to tady fungovalo, když jsi tady nebyl.“*

Pracovník Bečvář a kaplan Fialový se také vyjádřili k problému, který často registrují. Voják přenechá dispoziční práva k účtu, na který je mu vyplácena finanční odměna, a po návratu se nestačí divit, jak bylo s penězi naloženo. Fialový vyprávěl např. příhodu muže, který po příjezdu domů zjistil, že přišel o všechno: *„Konto bylo vybilény a on neměl vůbec nic. Manželka všechno utratila a on, když pak přijel, tak mu řekla, hm, tak ahoj. Takovejhle případů bylo desítky.“*

Bohužel se dokonce podle Fialového stává, že voják tuto chybu udělá opakovaně. Kaplan Fialový věří v důvěru ve vztahu, ale domnívá se, že do této oblasti by se neměla míchat. Zmínil, že zažil i případy, kdy se partnerka k penězům postavila zodpovědně, šetřila a po návratu partnera si peníze užili jako rodina. Kaplan Fialový se snaží vojáky ještě před odjezdem do mise varovat, s lítostí však konstatoval, že se mu však nedaří vojáky přesvědčit. Chodí za ním prý po misi a zoufají si nad svou naivitou.

Pracovník Erben dokonce ví o několika případech vojáků, kteří se takto vrátili domů, zůstali bez peněz i bez partnerky, která je opustila, neměli proto někdy ani kam hlavu složit a rozvinuli se u nich různé patologie.

Čestmír popsal svou představu o tom, jak se může projevit velký stres po návratu někam, kde to pro něj není příliš přívětivé: *„Co vymyslí voják, jo? Buďto začne chlastat, nebo děvkařit, nebo vymyslí blbosti, že jo. (...) Protože taky už z toho kape na maják.“*

Čestmír také popsal svou proměnu po těžkém zranění, které prodělal: *„Za tu dobu, co jsem sloužil, jsem byl bohém se vším všudy. (...) Což se vlastně tímhle všechno změnilo.“*

(...) Z tý jakoby sobeckosti, sebestřednosti, z tohodle toho divočení, tak to všechno opadlo.

(...) Dřív to bylo na hranici a přes hranici. Tak teď už vím, co je ta hranice.“

Čestmír trpěl po návratu nočními můrami, měl problémy se spánkem. *„Ještě půl roku jsem měl ještě nějaký takový, jak tomu říkaj, ty posttraumatický stavy, jakože se mi třeba zdály divný sny, že jsem se třeba budil, nemoh jsem spát, vymýšlel jsem blbosti a todlenc.“*

Na radu zdravotní sestry psal na papíry všechno, co ho nějakým způsobem strašilo, a pak ty papíry spálil. Čestmír se domnívá, že právě to mu pomohlo: *„Vylil jsem to ze sebe nějakým způsobem, s nikým jsem se o tom nebavil, o nějakých takovýhle věcech, ani o tom nehodlám se bavit. Prostě to jsou takový věci, který člověk buďto překoná, nebo nepřekoná.“*

Čestmír dával v rozhovoru velmi najevo, jak si váží své přítelkyně, která při něj stojí i v těch nejtěžších chvílích, které zažívá. Proměna, kterou popisoval, jakoby se mu zračila v rysech, z jeho hlasu čísel pokora.

Většina těch, kteří se účastnili misí, uvedli, že po návratu si buď sami uvědomili, že se chovají jinak než dřív, nebo je na to upozornilo okolí. Projevovali se u nich příznaky posttraumatické stresové poruchy. Jejich rodina to podle vojáků většinou popisovala tak, že se chovají divně.

Vojenský psycholog Adonský jako i další vojáci na sobě po návratu také pozoroval, že se odlišuje. Vyprávěl o tom, jak v běžných situacích reagoval, jakoby ještě stále byl někde na základně v bombardované oblasti. Na hlasité zvuky jeho tělo odpovídalo, jak bylo za půl roku zvyklé – když šel se ženou po Praze a stroj, se kterým opravovali silnici, najednou zaburácel, okamžitě si lehl na zem. Žena se ho zeptala, co to proboha dělá, jen jí téměř až provinile odpověděl: Ale nic.

Adonský také vyprávěl, jak po návratu ve skupině vojáků jeli po České republice a zastavili na benzinové pumpě. Z prosklených skříní si vzali pití a svačinu a šli se posadit ven. Prodavač za nimi vyběhl a chtěl, aby zaplatili. Oni se vrátili z prostředí, kde půl roku za nic platit nemuseli, ztratili návyk.

Někdy tíživě působí změna prostředí na vojáka těsně kolem návratu. V jednu chvíli člověk stojí kousek od místa, kde se odpálí sebevražedný atentátník a jen za několik hodin se nachází na půdě České republiky, kde se nebojuje. Na psychiku vojáka to působí silně – pociťuje obrovský šok a nepochopitelnost situace, nesmyslnost.

Návrat ze světa boje s sebou také nese další dopady, několik expertů upozorňuje na to, že se u vojáků objevuje xenofobie, islamofobie, nedůvěra, pesimismus v politických otázkách apod.

Ti, kteří již nepracují v armádě, byli radikálnější nebo jen otevřenější ve svých názorech – dokázali vyjmenovat několik bodů, které se jim na armádě nelíbí. Popisovali určité rozčarování z toho, jak se k nim a k některým jejich známým armáda zachovala po ukončení služby. Podle nich i podle odborníků dochází ke zlepšení situace až v současnosti. Ministerstvo obrany hledá lepší způsoby pomoci a uvolňuje větší finanční obnosy určené na péči o válečné veterány. Vojenská nemocnice také plánuje zbudovat systém sociálního začleňování, projekt je ale na úplném počátku.

Podle Čestmíra je velkým problémem v armádě nedodržování slibů. Jeden z příkladů: *„Do naší armády bych, vzhledem k jejich chování ke mně a k lidem, který znám, už znova nenastoupil. Když jsem byl zraněnej, tak naslibovali hory dole a doted'ka se s nima handrkuju za odškodný.“* Voják armádu podle něj zajímá jen, pokud je šance, že se vrátí do služby. Pokud se člověk domáhá práv, která mu armáda garantovala, dostává se do byrokratické války. Zájem armády podle něj trvá jen poměrně krátkou dobu, když se člověk zraní, a bohužel podle něj nelze spatřovat ani viditelné výsledky pomoci.

Podle pracovníka Erbena je sociální začleňování vojáků v naší zemi na samém počátku. Sděлил: *„mně přijde, že teď teprve se začíná řešit, že novodobí veteráni mají problémy. Není to jen otázka peněz, je to lidská záležitost. My jim pomůžeme, poradíme, ale nemáme je kam nasměřovat. (...) Není nic přímo pro ně. Oni musí mít nějakou smysluplnost v tom životě, myslím si, že jim chybí ten adrenalin, oni jsou tak nasměřovaní, na misi i na výcviku. A pak tady...“*

Erben vysvětluje, že právě nemožnost najít nový smysl života vede ke gamblerství a vzniku dalších závislostí, které jsou u vojáků s výraznějšími problémy po návratu tak časté.

10.3.8 Neočekávaná témata ve výzkumu

Pracovník Bečvář upozornil na další podstatný problém, se kterým se několikrát setkal. Podobně jako Fialový byl svědkem toho, kdy rodina vojáka připravila o jeho peníze. Bečvář pracuje i se zraněnými válečnými veterány. Podle něj se někdy rodinní příslušníci chovají jako hyeny. Jsou schopni utratit peníze, které např. voják zraněný v boji dostane

na léčbu. Protože se jedná o vážné zranění, člen rodiny dostane dispoziční práva k majetku a může také rozhodovat o typu léčby a o péči, která je vojákovi věnovaná. Bečvář se již ve své praxi setkal s několika případy zneužití těchto práv. Výsledkem je částečná léčba a nemožnost pacienta využít plně svůj potenciál na uzdravení a své zbývající schopnosti.

Božena se setkala s jinými úskalími, které také přímo nesouvisejí s cílem výzkumu, nicméně ukazují na další podstatné oblasti, kterým je třeba se věnovat, a to: Když se zdravotní stav jejího manžela zhoršil natolik, že prodělal náročné operace a byl umístěn na lůžkovém oddělení nemocnice, kam za ním každý den dojížděla, setkala se s naprostou apatií a nezájmem nemocničního personálu. Její manžel dostával po operacích infekce a nakonec dostal navíc sepsi. Měl horečky, zhubl 50 kilo. Jeho stav byl velmi vážný. Božena popisovala situace, ze kterých mrazilo: „*Lékaři nařídili, že musí vypít 2,2 [pozn.: myšleno litrů]. Já jsem tam odpoledne přišla a on měl vypitý dvě decy, takže oni ho okamžitě dávali na infuse a já jsem říkala: Proč tohle děláte?... Měli mu měřit tlak a neměřili mu nic. Položili mu na postel tlakoměr a neměřili mu nic. Oni si mysleli, že to nevnímá. On měl ten výraz jako takovej, že mu padlo voko. Jenže já jsem každé den přišla a on mi všechno řek. Sice jako nesrozumitelně, ale protože já jsem s ním od prvního dne, co se probral, já jsem mu všechno rozuměla, oni mu nerozuměli, ale já jo. (...) To jsem tam přijela a on měl vedle na stolku položený špagety a ležel zabalenej, nemoh zvednout ruce. Měl špagety na stolku a to bylo celý. Pak přišli, vzali talíř plnej, odnesli to, nikoho nic nezajímalo, nikoho.“*

Na vojácích se časem nezačnou projevovat pouze důsledky fyzické náročnosti profese – poškozené tělesné zdraví, odborníci se většinou shodují na tom, že vojáci často trpí i psychickými problémy, které se projevují např. nespavostí nebo zhoršenou náladou a pocitem bezmoci. Problémem je především obava vyhledat profesionální pomoc proto, aby se to neobjevilo v jejich záznamech. Psychiatr Doubrava uvedl, že se ale setkal i s případy, kdy vojáci dobrovolně navštívili psychiatrické oddělení, a dokonce uvítali posudek, který jim usnadnil odchod z armády. Většinou se ale vojáci podobným ordinacím vyhýbají. Pokud se již rozhodnou vyhledat odborníka, volí soukromé ordinace, často se domnívají, že i vojenský psycholog o sezeních s vojáky podává zprávy nadřízeným, přestože mě Adonský ubezpečil, že nic takového se rozhodně neděje.

Přesto vojenští psychologové a psychiatři mohou jednat i na základě toho, že velitel jednotky jednotlivci nařídí k odborníkovi zajít, protože má pochybnosti o jeho stavu. Tyto situace ale nejsou časté a v takovém případě se vymykají běžnému postupu.

Čestmír se dotkl dalšího tématu. Vysvětlil, jak se změnil systém hodností a nastínil svůj názor na tuto změnu: *„Dneska jsou hodnosti podle funkce. (...) pokud by chtěl [pozn. výzkumníka: myšleno voják] postoupit vejš, nebo podle kariérního řádu má postoupit vejš, tak musí s hodností vejš. (...) Kam pak dál? Dál už nemá kam, protože má jen maturitu a vejš by musel mít aspoň bakaláře. Takže on i kdyby se chtěl nechat degradovat, vzít horší funkci, tak nemůže. Takže ten kariérní řád je vlastně postavený proti lidem. Takže, kdyby měl člověk tady desátníka, odsloužil by si 10 let na bojovce a mohl by v té samé hodnosti přejít klidně támhle na skladníka někam do Pardubic a nemusel by mít vzdělání. Každý na to buňky nemá, každý na to nemá náladu. (...) Nepotřebujeme mít armádu myslitelů. Jim ale o to vůbec nejde. Jim jde o to to osekát, aby tam neodsloužili těch 15 let, nedostali se na tu výsluhu a stát jim nemusel platit. Proto je vyhazují. A oni jako nabíraj...“*

11 Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá vojákem jako lidskou bytostí, které je třeba porozumět a která si zaslouží pozornost odborníků a podporu. Nevidí ve vojákově pouze silnou osobnost, útočnou sílu, ale poukazuje na něj jako na přátelského člena rodiny, milujícího otce a starostlivého manžela.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou, které se obsahově doplňují. Teoretická část umožňuje nahlížet na problematiku více objektivně, seznamuje se základními poznatky a umožňuje vytvořit si ucelenou představu o situacích a nárocích, kterým vojáci čelí.

Na začátku teoretické části práce jsou popsány základní charakteristiky vojenského povolání a nároky, které jsou kladeny na uchazeče o takové zaměstnání. V textu je rozvedeno zejména téma vojenské služby a jejího působení na psychiku jedince.

Dále jsou představeny prvky, které jsou jako jedny z nejčastějších označovány v našem prostředí jako motivace ke vstupu do armády a k účasti na vojenských operacích. Samostatně je rozvedena motivace ve vztahu k účasti v zahraniční vojenské misi.

Další úsek práce se věnuje přípravě vojáků na náročné situace po psychické stránce, zabývá se termínem psychická připravenost a zároveň se dotýká forem psychologické přípravy, které se provádějí v souvislosti s výkonem služby v misi. V souvislosti s tím jsou zmíněny některé poznatky ze zahraničí – z Belgie a Spojených států amerických.

Samotný průběh mise je popsán v samotné kapitole, která rozvádí jednotlivé časové úseky mise a upozorňuje na děje a skutečnosti, které je obvykle doprovázejí. Zde se objevuje i problematika pocitů, nálad a mezilidských vztahů v rámci pobytu v misi.

Široce jsou rozpracována rizika, která jsou se zahraničními vojenskými misemi a vojenskou profesí jako takovou spojená. Jde o shrnutí oblastí týkající se stresorů a jejich vlivu na lidský organismus, dále se tato práce věnuje tématům deprese a sebevraždnosti, ale také krizím a traumatům (včetně rozvedení pojmu posttraumatické stresové poruchy).

Poté se v práci objevuje text zasvěcený oblasti vztahů a jejich významu pro jedince. V této části je věnována pozornost vztahům vojáka k blízkým osobám. Prožívání vztahů

je dáváno do souvislosti s pobytem v misi, odloučením od rodiny a protějšků, ale také je rozvedena vazba mezi vojáky navzájem.

Teoretickou část uzavírají kapitoly pojednávající o návratu vojáka z mise a podpůrných systémech, které na našem území může využít. Jsou prezentovány těžkosti, které s sebou návrat z mise přináší, a také rozpor mezi představou vojáka o návratu a obtížně uchopitelnou realitou.

Následuje popis některých zdrojů podpory, které voják v případě těžkostí může využít. Je představena i studentská práce, která teoreticky zpracovává koncept vytvoření komunitního centra, které by reagovalo na potřeby rodinných příslušníků vojáků, na které dosud není příliš pamatováno v existujícím systému pomoci.

Empirická část naopak zprostředkovává konkrétní, necenzurovanou zkušenost, která má napomoci pochopení problematiky vojáků a zároveň legitimnímu uznání jejich nároku na podporu a pomoc. Tato část práce nejprve odkrývá metodologii tohoto kvalitativního výzkumu, dále představuje respondenty výzkumu a samotné výstupy.

Samotná hlavní výzkumná otázka sleduje záměr pochopit vliv dlouhodobějšího pobytu v zahraniční vojenské misi na prokreační rodinu profesionálního vojáka. Doplnující výzkumná otázka se ptá po tom, co voják sám vnímá jako problémy vzhledem ke své službě v misi.

Metodologická rozprava odpovídá na otázku, proč a jak byly zvoleny cíle zkoumání a design výzkumu. Je v ní také popsán celý proces od získávání teoretických znalostí po vyhodnocování dat získaných vlastním výzkumem. Pozornost je věnována také metodě sběru dat, tedy hloubkovým sociologickým rozhovorům, které měly částečně strukturovanou podobu.

Následuje podkapitola věnovaná respondentům. Jsou rozděleni na dvě skupiny, a to na účastníky misí a odborníky, kteří s nimi mají ve své odborné praxi zkušenosti (v rámci obou skupin jsou respondenti chronologicky seřazeni dle data provedení rozhovoru a mají přiděleny přezdívky, pod kterými dále v textu figurují). Jedná se o šest vojáků a šest odborníků, navíc jsou zde představeni za prvního respondent, který nepatří ani do jedné ze skupin, přesto byl přínosem, za druhé manželka jednoho z účastníků.

Výsledky výzkumu jsou představeny v několika tematických okruzích, které se ale vzájemně prolínají a v mnohém spolu komunikují. Jedná se tyto okruhy: motivace vojáků, vnímání nebezpečí v misi, odloučení a kontakt na dálku, přátelství, partnerství a mise, vztah k dětem, návrat domů a neočekávaná témata ve výzkumu.

Výstupy seznamují především s vnitřním prožíváním účastníků misí. Soustředí se na subjektivní vnímání reality a mezilidských vztahů.

Cílem studie a v podstatě celé této bakalářské práce bylo zodpovědět hlavní výzkumnou otázku. Odpověď však vyžaduje více než jednu větu...

Odpověď na výzkumnou otázku je v tomto případě poznání, porozumění hlubokému lidskému citu, vnitřní bouři uvnitř klidné hrudi muže, akceptování všech emocí a obsahů ve výpovědích respondentů jako něco, nad čím se můžeme zamyslet.

Jednoznačné závěry o prožívání vojáků nemůžeme učinit, přesto mají získaná data moc poskytnout nám lepší představu o tom, jak vojáci o svých prožitcích a vztazích uvažují, co je pro ně podstatné a co naopak nikoli. Prezentované výsledky výzkumu také poskytují nový výchozí bod pro další badatele v dané problematice.

Tato práce se snaží ukázat střípky mozaiky, naznačit směr některých proudů, které snad kdesi v dálce vedou až k oceánu pochopení a poznání. Tvrzení nemají nikdy stoprocentní platnost, ale dovolují zamýšlet se, zkoumat a prověřovat, stejně tak tvrzení prezentovaná ve výzkumné části této práce by měla podněcovat k dalšímu zkoumání, pochybování, a tak tedy i k rozvoji vědění.

12 Seznam použité literatury:

BECK, Ulrich a Elisabeth BECK-GERNSHEIM. *Dálková láska: životní formy v globálním věku*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2014. 236 s. Post. ISBN 9788074191640.

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 9788073676704.

DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci Nám. 14. října 12, Praha 5, 2016. 132 s. ISBN 9788073381622. Dostupné také z: <https://www.socialpolicy.cz/?p=800>

DULMUS, Catherine N. a Karen M. SOWERS. *Social work fields of practice: historical trends, professional issues, and future opportunities*. Hoboken: John Wiley, c2012. 412 p. ISBN 9781118176924.

DZIAKOVÁ, Olga. *Vojenská psychologie*. 1. vyd. Praha: Triton, 2009. Psyché. 544 s. ISBN 9788073871567.

KAST, Verena. *Krize a tvořivý přístup k ní: typy životních krizí, jejich dynamika a možnosti krizové intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. Spektrum. 167 s. ISBN 807178365X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. 576 s. ISBN 9788026203667.

NEITZEL, Sönke a Harald WELZER. *Vojáci: protokoly o boji, zabíjení a umírání*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014. 527 s. Historie. ISBN 9788020023346.

KASSIN, Saul M. *Psychologie*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007. 771 s. ISBN 9788025117163.

ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce: podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty. 75 s. ISBN 80-85850-00-1.

VIZINOVÁ, Daniela a Marek PREISS. *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 158 s. ISBN 807178284X.

Internetové zdroje:

Oficiální stránky Československé obce legionářské, z.s. [online] dostupné z: www.csol.cz [vid. 15. dubna 2017]

Sekce Zahraniční mise, oficiální stránky Ministerstva obrany ČR [online] dostupné z: www.mise.army.cz [vid. 5. listopadu 2017]

Oficiální stránky Ministerstva obrany ČR [online] dostupné z: www.mocr.army.cz [vid. 2. listopadu 2016]

Server Novinky.cz společnosti Borgis, a.s. [online] dostupný z: www.novinky.cz [vid. 15. dubna 2017]

Oficiální stránky Nadačního fondu REGI Base I. [online] dostupné z: www.regibase.cz [vid. 15. dubna 2017]

Oficiální stránky Sdružení válečných veteránů České republiky [online] dostupné z: www.svvcz.cz [vid. 15. dubna 2017]

Oficiální stránky Odboru pro válečné veterány Ministerstva obrany ČR [online] dostupné z: www.veterani.army.cz [vid. 15. dubna 2017]

Právní předpisy:

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání

Zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech

Odborný článek:

NOVÝ, Marek, K otázce délky nasazení vojáků v zahraniční mírové operaci, *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 4, s. 122–128, ISSN 1210-3292 Dostupné také z: <http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/k-otazce-delky-nasazeni-vojaku-v-zahranicni-mirove-operaci> [vid. 15. dubna 2017]

Závěrečné práce:

KAMENSKÝ, Emil. *Prestiž vojenského povolání motivace uchazečů ke vstupu do profesionální armády*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2012, 68 s. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Skupina managementu a ekonomiky. Vedoucí práce Řehoř, Antonín. [2012-03-16] Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/20791>

ZACLAPOVÁ, Pavla. *Vliv pobytu v zahraniční misi na osobní život vojáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 115 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Lazarová, Bohumíra. [2012-06-11] Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/253084/ff_m/

Seminární práce:

ASFOUR, Sarah, FIALOVÁ Veronika, KRALERTOVÁ, Michaela. *Sociální služby. Komunitní centrum pro rodiny vojáků na zahraniční misi*. Praha, 2016. Vyučující předmětu Matoušek, Oldřich. 1. ročník NMgr.

Příloha

Katedra sociální práce FF UK

V Praze dne 14. 11. 2016

POTVRZENÍ

Potvrzujeme, že studentka Violeta BAJMAKU (narozená 17. 1. 1995, OP č. 205816196) je řádnou studentkou třetího ročníku oboru sociální práce na Katedře sociální práce FF UK. V současné době pracuje na bakalářské práci s názvem „ČEŠTÍ VOJÁCI V ZAHRANIČNÍCH MISÍCH Z POHLEDU JEJICH RODINNÝCH A PARTNERSKÝCH VAZEB“. Zpracovávaná tématica má značný praktický význam vzhledem k tomu, že náročná činnost vojáků v extrémních podmínkách vede nejednou v jejich osobním a sociálním životě k určitým poruchám, jejichž řešení vyžaduje odbornou pomoc.

Děkujeme za pomoc při poskytování relevantního materiálu ke zpracování zejména empirické části studie.

PhDr. Eva Dragomirecká, PhD.
vedoucí katedry SOCP

PhDr. Kazimír Večerka, CSc.
vedoucí bakalářské práce

(tel.:737247512)

Katedra sociální práce
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
IČ: 00216208
DIČ: CZ00216208

Tel (+420) 221619954

<http://socp.ff.cuni.cz>

Potvrzení katedry SOCP FF UK o tvorbě bakalářské práce s názvem „Čeští vojáci v zahraničních misích z pohledu jejich rodinných a partnerských vazeb“ sloužící k informování respondentů výzkumu.